

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Гуманітарно-педагогічний факультет

Кафедра соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Факультет соціальної та психологічної освіти

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА СИРІТСТВА

Матеріали науково-практичного семінару

20 березня 2018 року

Київ – 2018

УДК 37.013.78:347.639
ББК 74.00

*Рекомендовано до друку
кафедрою соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
(протокол № 10 від 6 березня 2018 р.)*

Соціальна профілактика сирітства : матеріали науково-практичного семінару (м. Київ, 20 бер. 2018 р.). Київ, 2018. 94 с.

*Члени редколегії не несуть відповідальності за надані матеріали.
Думки авторів можуть не співпадати з думками членів редколегії*

© НУБіП України, 2018

ПРОГРАМА СЕМІНАРУ

20 березня (вівторок)

9 ⁰⁰	–	10 ⁰⁰	–	реєстрація учасників конференції
10 ⁰⁰	–	10 ³⁰	–	вітальне слово декана гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України Василя Дмитровича Шинкарука
10 ³⁰	–	13 ⁰⁰	–	пленарне засідання
13 ⁰⁰	–	14 ⁰⁰	–	перерва на обід
14 ⁰⁰	–	16 ⁰⁰	–	секційні засідання
16 ⁰⁰	–	16 ⁴⁰	–	підведення підсумків, прийняття резолюції семінару

Регламент роботи семінару

Доповідь на пленарному засіданні – до 20 хвилин

Доповідь на секційному засіданні – до 15 хвилин

Повідомлення – до 10 хвилин

Інформація – до 5 хвилин

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ СЕМІНАРУ

Голова оргкомітету:

ШИНКАРУК
Василь Дмитрович

декан гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор філологічних наук, професор

Співголови:

ВІКТОРОВА
Леся Вікторівна

завідувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор педагогічних наук, доцент

КОЛОБОВА
Ярослава Валеріївна

директор Київського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (за згодою)

КОВАЛЕНКО
Віталій Петрович

директор ННЦ виховної роботи і соціального розвитку Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

МУРАВСЬКИЙ
Олексій Андрійович

голова Первинної профспілкової організації студентів Національного університету біоресурсів і природокористування України

ОТЧЕНАШКО
Володимир Віталійович

начальник науково-дослідної частини Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор сільськогосподарських наук, професор

ТАРАСЕНКО
Ростислав
Олександрович

голова Первинної профспілкової організації Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор педагогічних наук, доцент

Члени оргкомітету:

СОПІВНИК
Ірина Віталіївна

професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор педагогічних наук, доцент

ТВЕРЕЗОВСЬКА
Ніна Трохимівна

професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор педагогічних наук, професор

РУДИК
Ярослав Михайлович

заступник декана гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат педагогічних наук, доцент

КОВАЛЬЧУК
Тамара Іванівна

доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат педагогічних наук, доцент

КУБІЩЬКИЙ
Сергій Олегович

професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат педагогічних наук, професор

РЖЕВСЬКИЙ
Геннадій Миколайович

докторант, доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат психологічних наук, доцент

Відповідальний секретар:

АРЗУМАНЯН
Каріна Каренівна

асистент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат психологічних наук

ВІДКРИТТЯ СЕМІНАРУ

Вітальне слово

$10^{00} - 10^{35}$

Василь ШИНКАРУК

декан гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету біоресурсів і
природокористування України, доктор
філологічних наук, професор

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Олексій НАУМУК

Досвід роботи Служби у справах дітей та сім'ї
з профілактики соціального сирітства

Анна БУРИК

Впровадження та розвиток наставництва на
державному рівні

Анна ГОНЧАРУК

Досвід роботи Голосіївського районного в м.
Києві центру соціальних служб для сім'ї, дітей
та молоді

Сергій БОБРОВСЬКИЙ

Альтернативні методи соціалізації і
психологічної реабілітації дітей з
функціональними обмеженнями

Любов КАНІБОЛОЦЬКА

Соціальний захист дітей-сиріт в умовах
навчання в закладі вищої освіти

Секція 1

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

*І. В. Сопівник,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: irvisop@meta.ua*

ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА БАТЬКІВСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ – ОСНОВА ПЕРВИННОЇ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

Одним із важливих напрямів сучасної соціальної роботи в Україні є профілактика та соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Про це свідчить й Указ президента України №5/2018 «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа» від 12 січня 2018 року. За офіційними даними державної служби статистики України загальна чисельність дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на кінець 2016 року становила 71178 осіб (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) [1]. При цьому «із загальної кількості лише 20-23 % – сироти, інші – діти, які сироти за живих батьків, діти, позбавлені батьківського піклування» [2]. У період із 2003 до 2013 року кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні становила від 96 тисяч до 103,5 тис. осіб. Погоджуємося із думкою заступника директора Департаменту з питань захисту прав дітей та усиновлення Міністерства соціальної політики Володимира Вовка про те, що «перший і головний акцент державі та громадськості слід робити на роботі із родиною» [2]. Тому, на наше переконання, формування сімейних цінностей та відповідального батьківства є основою первинної профілактики соціального сирітства.

В умовах стрімкого розвитку різних сфер життя зазнають трансформацій і змін й ціннісні орієнтири як окремих спільнот, так і окремих людей. У сучасному суспільстві затребуваними є цінності життя і здоров'я людини, сім'ї і батьківства, справедливості і права, свободи і гідності та ін. Особливе значення упродовж тисячоліть людського існування належить цінностям сім'ї та батьківства. Добробут, стабільність, цінності, культура окремої сім'ї – визначають рівень розвитку певного суспільства. Щасливе сімейне життя є передумовою здоров'я людини, її самореалізації, досягнення успіху в професійній сфері. І навпаки, сімейні проблеми загрожують порушенням нормальної життєдіяльності людини.

Аналіз теорії та практики функціонування інституту сім'ї та батьківства в Україні та

закордоном свідчить, що перед сучасним сімейним вихованням постає ряд серйозних суспільних викликів, зокрема: зміна ціннісних орієнтацій сучасної молоді відповідно до якої цінність сім'ї за останні десять років перемістилася із першої позиції та третю; зміна спрямованості особисті: із соціоорієнтованої – у яскраво виражену егоїстично орієнтовану; поява різних типів нетрадиційних сімей (конкубінат, свінгерство, шведські, гомосексуальні та ін.); поширення ідеології чайлдфрі; викривлене сприйняття цінностей свободи, вільного виховання, які переростають у вседозволеність і безкарність та ін.

Результати дослідження Центру незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» [3] свідчать, що найважливішою цінністю для української молоді є сім'я. У процесі дослідження нами встановлено, що 72,84% старшокласників українських шкіл і 42,64% польських учнів погоджуються із тезою, що «Щасливі ті люди, які мають сім'ю» [4].

Одним із основних шляхів первинної профілактики соціального сирітства є формування у молоді системи сімейних цінностей, зокрема: подружня вірність, піклування про дітей, піклування про батьків і старших у сім'ї, пошана предків, догляд за їхніми могилами, взаємна любов батьків, злагода та довір'я між членами сім'ї, гармонія стосунків поколінь у сім'ї, демократизм стосунків, повага до прав дитини і старших, відповідальність за інших членів сім'ї, здоровий спосіб життя, дотримання народних звичаїв, оберігання традицій, гостинність, сімейна відкритість щодо суспільного життя, багатодітність.

У «Національній стратегії профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» зазначено про те, що «щороку близько 8 тисяч дітей залишаються без батьківського піклування, зокрема через складні життєві обставини, безвідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, вживання батьками алкоголю, наркотичних засобів, а також через їх жорстоке поводження з дитиною» [5].

На сьогодні в Україні існують дві суперечливі тенденції щодо відповідального батьківства. З одного боку свідомі батьки все більше залучаються до виховання дітей (від народження, коли чоловік із дружиною разом відвідують курси підготовки до народження дітей, присутність чоловіків при народженні дітей, відпустки по догляду за дитиною все частіше беруть «татусі» та ін.), а з іншого все більше проявів безвідповідального ставлення до повноцінного батьківства у більшості молодих сімей (через розлучення, «брак часу», зайнятість, насилля, жорстоке поводження, алкоголізм та ін.). Відповідальне ставлення до сім'ї, батьківства необхідно формувати на різних рівнях, зокрема загальнодержавному, окремого регіону, населеного пункту, громади, навчального закладу, колективу, родини, сім'ї, окремої особистості.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.03.2018).
2. В Україні – понад 73 тисячі дітей-сиріт. URL: <https://health.unian.ua/country/1318291-v-ukrajini-ponad-73-tisyachi-ditey-sirit.html> (дата звернення: 10.03.2018).
3. Дмитрук Н., Падалка Г., Кіреєв С., Мостова І., Бікла О., Шелепа В. Цінності української молоді. Київ: ПП«СКД», 2016. 90 с.
4. Сопівник І.В. Цінності сім'ї та батьківства у структурі ціннісних орієнтацій молоді України та Польщі. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. №2(42). С.42-45.
5. Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року. Указ

Н. Т. Тверезовська,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: tverezovskaya@nubip.edu.ua*

ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ З СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

Конвенція ООН про права дитини ст. 20 зазначає, що «дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надається державою» [2]. Отже, при соціальному сирітстві порушується основний закон України – Конституція, яка надає право дитини на сімейне виховання та батьківське піклування. Це – одне з базових прав дитини. Як бачимо, це призводить і до юридично-правових наслідків. Так, Н. Павлик діюче в Україні законодавство, що стосується дитини, умовно поділяє на три групи, а саме:

- документи, які безпосередньо стосуються дітей-сиріт та безпритульних дітей;
- документи, які окреслюють права дітей в Україні загалом;
- документи, які регулюють соціальну сферу діяльності установ та організацій [4].

Ми погоджуємося з цим поділом, проте хочемо зауважити про важливість міжнародних документів про права дитини. Адже Україна не виняток серед країн, котрі бажають кращого майбутнього для своїх дітей. Тому приєднуючись до міжнародних конвенцій, укладаючи міжнародні договори про співробітництво, беручи участь у розробці загальнонаціональних і міжнародних програм діяльності, необхідно втілювати в життя основні загальнолюдські цінності.

Зазвичай базовим документом, спрямованим на захист дітей є Конвенція ООН про права дитини. 20 листопада 1959 року Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було проголошено Декларацію прав дитини. Проте сам текст Конвенції готувався, обговорювався, узгоджувався більше десяти років. В Україні Конвенція набула чинності з 27 вересня 1991 року і з цього часу є частиною національного законодавства. Що ж являє собою Конвенція? По-перше, це угода між країнами. Держави-сторони взяли на себе обов'язок поважати і забезпечувати всі права дитини, передбачені Конвенцією. Також вона визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку. Головними аспектами Конвенції можна вважати три: по-перше: кожна влада має свої обмеження; по-друге: у кожної дитини є своя автономна сфера, в яку ніяка сила не може втручатися; по-третє, кожна дитина може зробити серйозну заяву проти держави з метою захисту своїх прав.

30 вересня 1990 року Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було проголошено Всесвітню Декларацію про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, 10 травня 2002 року – Декларацію та План дій «Світ, сприятливий для дітей».

Головною ідеєю зазначених документів є положення про те, що людство зобов'язане давати дитині найкраще з того, що має. Отже, кожна дитина є повноправним членом

суспільства. В цих документах спостерігається часте вживання слова «якщо...», котре пом'якшує зміст і надає можливість уникнути відповідальності.

Якщо здійснити аналіз соціального сирітства, проголошений Конвенцією, то вона лише підкреслює необхідність особливого захисту та допомоги від держави дитині, що позбавлена сімейного оточення (ст. 20, п.1). При цьому зазначається право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку (ст. 27, п.1). Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей взагалі тільки визнає особливі потреби дітей, які роз'єднані зі своїми сім'ями (ст. 20, п.5). Термін, який позначає це явище – «діти без нагляду» (ст. 20, п.7). Конкретними заходами вважається активна участь самих дітей у власному житті (ст. 22), більш широке залучення неурядових організацій (ст. 23) [2]. Як бачимо, міжнародні документи мають більш інформаційний зміст і дозволяють уникнути правової відповідальності.

Здійснимо аналіз законодавчої бази України, що стосуються дітей-сиріт. Головним законом для українців є Конституція. Так, ст. 46 зазначає, що «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх», ст. 52 наголошує: «Діти рівні в своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує та підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей» [3]. На превеликий жаль у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» відсутня така категорія як діти-сиріти та діти, позбавлені батьківського піклування [1]. Вперше поняття «соціальне сирітство» зустрічається у Національній програмі «Діти України» (затверджена Указом Президента України від 18 січня 1996 року), а саме у вступній її частині [6]. Але серед очікуваних наслідків реалізації Програми про соціальне сирітство не згадується, а в розділі «Основні заходи щодо забезпечення виконання програми» серед низки конкретних заходів та установ, що за них відповідають, читаємо: «Розробити та здійснити заходи щодо профілактики дитячої бездоглядності й правопорушень, допомоги неповнолітнім у налагодженні родинних і громадських стосунків, їх правової та психологічної підтримки. – Уряд Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації. Починаючи з 1996 року»; «Розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції про розширення форм підтримки сімей, які взяли на себе виховання дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків. – Міносвіти України, Мінсоцзахисту України, МОЗ України, Мінпраці України, Мінфін України, 1997 рік»; «Розробити процедуру і механізм розгляду скарг дітей на жорстоке поводження з ними, насилля та знущання над ними в сім'ї та за її межами. – Комітет у справах неповнолітніх Кабінету Міністрів України, Міносвіти України разом з Верховним Судом України, 1997 рік». Бракує й Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Національної програми «Діти України» на період до 2005 року», оскільки в ньому йде тільки констатація фактів про дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [5]. Зокрема, зазначається, що значна частина заходів Національної програми «Діти України» має довгостроковий характер і їх виконання триває. Проте в ході реформування економічних і соціальних засад нашої держави виник ряд несприятливих факторів, які негативно вплинули на становище дітей і сімей з дітьми. Аналіз стану справ щодо захисту прав та інтересів дітей в Україні свідчить про загострення низки проблем. Це стосується, зокрема, соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, захворюваності дітей, які проживають

на радіаційно забрудненій території, що в 2,35 рази вища ніж захворюваність дітей у цілому в Україні. Збільшилося число дітей-інвалідів, дітей з вадами розвитку, які потребують соціального захисту держави.

Незважаючи на певні позитивні результати у вихованні підростаючого покоління в Україні та здобутті ним освіти, суспільне виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, в цілому не зазнало змін. Сирітство та дитяча безпритульність, бездоглядність, жебрацтво – це наслідок недостатньої уваги суспільства, насамперед органів опіки та піклування, до соціальних проблем сімей з дітьми. Невчасне виявлення проблемних сімей, зволікання з вилученням дітей з таких сімей, недостатній контроль суспільства за вихованням дітей у неблагополучних сім'ях призводять до того, що дедалі більше дітей не мають адекватного соціального захисту.

Недосконалість державної системи соціального захисту позначається й на дітях, особливо тих, які проживають у сільській місцевості, хоча традиційно село відзначалося суворішим суспільним контролем над дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування. Поширення в сільській місцевості такого явища як «діти вулиці» є незаперечним доказом ослаблення виховної ролі сільської громади, проявом руйнування традиційних форм громадського самоврядування на селі [5].

А що ж додатково треба зробити, щоб зменшилась кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування? Читаємо: «удосконалення таких форм сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, як дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї»; «удосконаленню системи утримання, виховання, навчання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування»; «розвитку нових форм сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпеченню права дитини на благополучне сімейне оточення». На 2001 рік «Провести діагностику фізичного і психічного розвитку, функціональних можливостей організму дітей, проаналізувати стан захворюваності дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у державних навчально-виховних закладах, дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях, і розробити заходи щодо медико-соціальної реабілітації таких дітей». На 2001 – 2005 роки «Підготувати і подати пропозиції щодо вдосконалення механізму соціальної та матеріальної підтримки випускників інтернатних навчальних закладів із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. На 2001 – 2002 роки «Поширити практику формування у професійно-технічних навчальних закладах груп для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які не здобули базової загальної середньої освіти». На 2001 – 2005 роки «З метою створення сприятливих умов для соціальної реабілітації та адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, вивчити питання про доцільність зменшення наповнюваності інтернатних навчальних закладів для таких дітей (до 70 вихованців)». На 2001 – 2003 роки «Залучати до занять фізичною культурою і спортом, фізкультурно-оздоровчої роботи дітей та учнівську молодь з психофізичними вадами, дітей-інвалідів, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування». На постійній основі «Започаткувати проведення серед шкіл-інтернатів всеукраїнських і регіональних змагань «Старти надій» для учнівської молоді з числа дітей-сиріт, дітей-інвалідів та дітей з вадами слуху, мовлення, зору, опорно-рухового апарата». Починаючи з 2002 року «Організовувати надання шефської допомоги кафедрами фізичного виховання і спорту вищих навчальних закладів, педагогічними факультетами університетів, училищами фізичної культури школам-інтернатам та дитячо-юнацьким

спортивним школам (окремим групам у них) для дітей з психофізичними вадами, дітей-інвалідів і дітей-сиріт» [5].

Можна зробити певний висновок, що у державі існує програма та механізм боротьби з явищем соціального сирітства, а саме: вилучення з вулиці (під час рейдів кримінальної поліції, рідше – за заявами оточуючих людей), притулок (тимчасово), повернення в сім'ю або направлення до спеціалізованого закладу. На сьогодні постає потреба в документах, діях виконавчої влади, які регламентували б підготовку та діяльність соціальних працівників, волонтерів, благодійних організацій, котрі обрали б для себе цей специфічний вид діяльності як діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> (дата звернення: 11.03.2018)
2. Конвенція ООН про права дитини. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/convention_small_final.pdf (дата звернення: 11.03.2018)
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <http://ufpp.gov.ua/content/PDF/zakonodavstvo/konstitychiya.pdf> (дата звернення: 11.03.2018)
4. Павлик Н. Соціальне сирітство в законодавчому полі України. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4353/1/%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%9D.%D0%9F.pdf> (дата звернення: 11.03.2018).
5. Указ президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Національної програми «Діти України» на період до 2005 року» від 24.01.2001 № 42/2001. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/42/2001> (дата звернення: 11.03.2018).
6. Указ президента України «Про Національну програму «Діти України» від 18.01.1996 № 63/96. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/63/96/page> (дата звернення: 11.03.2018).

С. О. Загребельна,

студент 1 курсу, спеціальність «Соціальна-робота»,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

e-mail: snijok@bigmir.net

Науковий керівник – Н. Т. Тверезовська, доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті

Національний університет біоресурсів і природокористування України

e-mail: tverezovskaya@nubip.edu.ua

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИРІТЦТВА В УКРАЇНІ

Однією з найвищих цінностей держави виступає соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Конституцією України на державу покладається обов'язок утримання та виховання таких дітей, а також правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, молоді із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [4].

Здійснимо аналіз Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування щодо наставництва» (набув чинності 13 січня 2005 р.), який виступає складовою законодавства про охорону дитинства.

Так, у Законі надається визначення таких категорій, як:

- «дитина-сирота» – дитина, в якій померли чи загинули батьки;
- «діти, позбавлені батьківського піклування» – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти [2].

Основними засадами державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа є:

- створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї;
- виховання та утримання дітей за принципом родинності;
- сприяння усиновленню дітей, створення системи заохочення та підтримки усиновлювачів;
- забезпечення пріоритету форм влаштування;
- захист майнових, житлових та інших прав та інтересів таких дітей;
- створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовки дітей до самостійного життя;
- забезпечення права на здоровий розвиток;
- забезпечення соціально-правових гарантій;
- створення умов для надання психологічної, медичної та педагогічної допомоги;
- формування системи соціальної адаптації;
- забезпечення вільним вибором сфери професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, а також особи із їх числа та запитам ринку праці;
- належне матеріально-технічне забезпечення незалежно від форми влаштування та утримання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, сприяння в наданні реальної допомоги і підтримки підприємствами, установами та організаціями різних форм власності, банківськими установами, культурно-освітніми, громадськими, спортивними та іншими організаціями;
- правової допомоги на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Стаття 8 Закону передбачає, що держава здійснює повне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа [2].

Допомога та утримання таких дітей не можуть бути нижчими за встановлені мінімальні стандарти, що забезпечують кожній дитині рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку на рівні, не нижчому за встановлений прожитковий мінімум для таких осіб.

Право на повне державне забезпечення в навчальних закладах мають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, віком до вісімнадцяти років та особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, при продовженні навчання до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів.

Особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються, крім повного державного забезпечення виплачується стипендія в розмірі, який на 50% перевищує розмір стипендії у відповідному навчальному закладі, а також виплачується 100% заробітної плати, яка нарахована в період виробничого навчання та виробничої практики.

Особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються, до завершення навчання виплачується щорічна допомога для придбання навчальної літератури в розмірі трьох місячних стипендій. Виплата зазначеної допомоги здійснюється протягом 30 днів після початку навчального року за рахунок коштів, що передбачаються для навчальних закладів у відповідних бюджетах.

При наданні особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються, академічної відпустки за медичним висновком за ними зберігається на весь період академічної відпустки повне державне забезпечення та виплачується стипендія. Навчальний заклад сприяє організації їх лікування.

Випускники навчальних закладів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечуються за рахунок навчального закладу або відповідної установи у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, одягом і взуттям, а також одноразовою грошовою допомогою в розмірі не менше шести прожиткових мінімумів для осіб відповідного віку. Нормативи забезпечення одягом і взуттям затверджуються Кабінетом Міністрів України. За бажанням випускників навчальних закладів їм може бути видана грошова компенсація в розмірі, необхідному для придбання одягу і взуття.

Вартість повного державного забезпечення у грошовому еквіваленті для дітей віком від народження до 18 років та осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до двадцяти трьох років визначається відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» [1].

Державні соціальні стандарти, нормативи споживання, нормативи забезпечення є однаковими для всіх дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, незалежно від форми їх влаштування та утримання, і затверджуються відповідно до законодавства.

Позитивним вважаємо доповнення Закону статтею 17-1 такого змісту: «Стаття 17-1. Наставництво». Наставництво здійснюється в найкращих інтересах дитини, яка проживає у закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей, зокрема, щодо:

- визначення та розвитку здібностей дитини, реалізації її інтересів у професійному самовизначенні;
- надання дитині доступної інформації про її права та обов'язки;
- формування у дитини практичних навичок, спрямованих на адаптацію її до самостійного життя, зокрема, щодо вирішення побутових питань, розпорядження власним майном та коштами, отримання освітніх, соціальних, медичних, адміністративних та інших послуг;

- ознайомлення дитини з практиками суспільного спілкування та подолання складних життєвих ситуацій;
- сприяння становленню дитини як відповідальної, успішної особистості;
- формування у дитини навичок здорового способу життя [2]

Разом з тим існуюча в Україні система захисту прав та інтересів дитини є недосконалою та не повною мірою відповідає вимогам часу. Неефективна міжгалузева координація в комплексному розв'язанні проблем, пов'язаних із забезпеченням прав дітей, гальмує модернізацію існуючої системи. Актуальними, особливо в умовах децентралізації влади, залишаються питання збереження та вдосконалення механізму взаємодії з відповідними службами на місцях. Через відсутність затверджених стандартів благополуччя та безпеки дитини складно провести якісне оцінювання забезпечення прав дітей, передбачених Конвенцією ООН про права дитини [3].

Існуюча система захисту прав та інтересів дитини в Україні базується на підході до дитини як до об'єкта впливу, без урахування того, що дитина повинна бути суб'єктом відносин. Незважаючи на наявність законодавчих норм щодо врахування думки дитини, відсутній механізм забезпечення найкращих інтересів дитини в процесі планування державної політики. Останнім часом зберігається тенденція до збільшення показників соціального сирітства з причин несвідомого та безвідповідального ставлення батьків до виконання батьківських обов'язків, повноцінного виховання та розвитку дітей, вживання батьками наркотичних засобів та алкоголю, скоєння злочинів.

Залишається високим рівень жорстокого поводження з дітьми, зокрема сексуального насильства та експлуатації, не розв'язані проблеми кадрового забезпечення відповідних структур спеціалістами, здатними надавати фахову допомогу дітям, які постраждали від насильства. Недостатній рівень добробуту сімей з дітьми та можливості батьків самостійно їх утримувати не сприяє забезпеченню належного виховання і розвитку дитини в сім'ї. Недосконалість сьогоденного буття призводить до нових, не передбачених чинним законодавством причин поширення соціального сирітства. Так, наприклад, останнім часом дедалі частіше трапляються випадки, коли батьки приводять своїх дітей, до притулків для дітей, медичних закладів і залишають їх там, відмовляючись при цьому виконувати стосовно них свої батьківські обов'язки.

Вирішення проблем дітей, які потребують соціального захисту, законом покладено на органи опіки та піклування. Безпосереднє виконання функцій щодо виявлення таких дітей, їх влаштування покладаються на служби у справах дітей, охорони здоров'я, соціального захисту населення, у справах сім'ї та молоді, відділи (управління) освіти. Перебуваючи у постійному контакті, вони зобов'язані вживати всіх можливих заходів щодо захисту прав та інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, були покинуті, виховуються у сім'ях опікунів, інтернатних закладах, надавати допомогу органам опіки й піклування у своєчасному побутовому влаштуванні таких дітей. У сучасних умовах специфіка і основна спрямованість соціальної політики в питаннях дитинства має полягати насамперед у тому, щоб пом'якшувати для дітей негативні наслідки тих процесів, які проходять у суспільстві, необхідно розвивати нові форми життєдіяльності дітей, створювати нові соціальні інститути, які б забезпечували задоволення їх потреб і реалізацію інтересів дітей.

Саме шляхом створення альтернативних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, можна реалізувати вимоги міжнародних

документів щодо забезпечення права дитини, перш за все дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування – зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові та взаєморозуміння. Такою альтернативною формою соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є прийомна сім'я.

Таким чином, соціальний захист дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в Україні – одне з головних обов'язків держави, основний напрям правової політики держави.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 № 966-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо наставництва» від 08.09.2016 № 1504-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1504-19>
3. Конвенція ООН про права дитини URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/convention_small_final.pdf (дата звернення: 11.03.2018)
4. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <http://ufpp.gov.ua/content/PDF/zakonodavstvo/konstitychiya.pdf> (дата звернення: 12.03.2018)

І. В. Кальчук

студент 1 курсу, спеціальність «Соціальна робота»,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

e-mail: irinakalcuk703@gmail.com

Науковий керівник – Н. Т. Тверезовська,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

e-mail: tverezovskaya@nubip.edu.ua

ОСНОВОПОЛОЖНІ ДОКУМЕНТИ УКРАЇНИ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

До основних міжнародних документів, які ратифіковані Україною, відносяться: Конвенція ООН про права дитини; Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей; Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання; Конвенція про контакт з дітьми; Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми.

Загальні принципи дотримання прав людини викладені у змісті Загальної декларації прав людини, прийнятої і проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Положення вказаних документів стали орієнтиром для забезпечення прав і свобод дітей в Україні.

Перед Україною стоять нові виклики щодо дотримання прав дітей та імплементації міжнародного законодавства у національні норми. При вивченні стану дотримання прав дитини в Україні (протягом 2013-2017 років) було помічено брак системних досліджень з дотриманням прав дитини на державному та громадському рівнях, відсутність державної стратегії роботи з дітьми та істотних зусиль щодо втілення рекомендацій Комітету ООН з прав дитини. Частково це пояснюється загальною політичною ситуацією в країні, однак саме ці виклики мають змусити державу активізувати дії щодо захисту фундаментальних прав дитини та її інтересів.

Дотримання прав дітей-сиріт, дітей з інвалідністю, дітей жертв насильства, дітей, котрі втягнуті у військові дії, дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах – ось неповний список категорій дітей, котрі потребують особливого правового захисту в сучасних умовах розвитку українського суспільства. Конвенція ООН про права дитини доповнюється факультативними протоколами стосовно окремих категорій дітей. Зокрема, мова йде про Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (ратифікований 23.06.2004 року). Зміст вказаного Факультативного протоколу став надзвичайно актуальним для України у зв'язку з проведенням АТО у східній частині держави. Відповідно до статті 4 Факультативного протоколу, вербування або використання у військових діях осіб, які не досягли 18-річного віку, категорично забороняється. Водночас реальних механізмів притягнення осіб, які втягують малолітніх до незаконних військових формувань, наразі немає.

У національному законодавстві права дитини виділені окремими статтями Сімейного, Цивільного, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, а також регулюються такими законами, як «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» тощо. Відповідно до змін закону України «Про охорону дитинства» внесено низку уточнень в інші закони та підзаконні акти. Одним з останніх важливих документів є спільний наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України і Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» від 19.08.2014. Дітям, котрі перебувають у складних життєвих обставинах, завжди необхідна особлива увага соціальних педагогів. Дії спеціалістів психологічної служби системи освіти щодо супроводу таких дітей плануються з урахуванням норм низки нормативних документів. До останніх належить постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)» від 21 листопада 2013 р.

Питання захисту прав, нарахування пільг дітям-сиротам, дітям позбавленим батьківського піклування, особам з їх числа нормативно закріплені Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (зі змінами та доповненнями) від 13.01.2005 N 2342-IV та постановою Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» від 5 квітня 1994 р. N 226.

Цей Закон визначає правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, і є складовою частиною законодавства про охорону дитинства. За Законом дитина-

сирота – це дитина, в якій померли чи загинули батьки; діти, позбавлені батьківського піклування, – це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в зоні проведення антитерористичної операції, та безпритульні діти.

Статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, – визначене відповідно до законодавства як становище дитини, яке надає їй право на повне державне забезпечення і отримання передбачених законодавством пільг та яке підтверджується комплектом документів, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування.

Форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – усиновлення; встановлення опіки, піклування; передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Державні соціальні стандарти для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами мінімальні норми і нормативи забезпечення дітей-сиріт, дітей, які залишилися без батьківського піклування, та осіб з їх числа.

Соціальний супровід – робота, спрямована на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

Соціальне житло – жила площа, яка надається за нормами державних соціальних стандартів відповідно до законодавства за рахунок державного та/або комунального житлового фонду.

Законодавство України про соціальний захист дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, складається з Конституції України цього Закону та інших законодавчих актів, що регулюють правовідносини, пов'язані з наданням матеріальної, соціальної та правової допомоги дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, а також особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Основними засадами державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа є: створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї; виховання та утримання дітей за принципом родинності; сприяння усиновленню дітей, створення системи заохочення та підтримки усиновлювачів; забезпечення пріоритету форм влаштування; захист майнових, житлових та інших прав та інтересів таких дітей; створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовки дітей до самостійного життя; забезпечення права на здоровий розвиток; забезпечення соціально-правових гарантій;

створення умов для надання психологічної, медичної та педагогічної допомоги; формування системи соціальної адаптації; забезпечення вільним вибором сфери професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, а також особи із їх числа та запитам ринку праці; вжиття вичерпних заходів щодо забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Заходи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа гарантуються, забезпечуються та охороняються державою.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF>.

В. В. Пекарева

*студентка 4 курсу спеціальності «Соціальна педагогіка»
Національного університету біоресурсів та природокористування України
e-mail: tori.pekareva@gmail.com*

К. К. Арзуманян,

*кандидат психологічних наук, асистент кафедри
соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: sirtiks2010@ukr.net*

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Феномен сирітства порушує одне з базових прав дитини на сімейне виховання й батьківську турботу, сирітство визначається як соціальне явище, обумовлене наявністю в суспільстві дітей, батьки яких померли. Опинившись один на один з фактом смерті батьків (чи позбавлення їх прав) такі діти набувають статусу соціально вразливої верстви населення та як правило потребують повного забезпечення від держави та соціальної адаптації в таких умовах. Дане питання вирішується у кожній країні на державному рівні за допомогою різних механізмів урегулювання, дослідження яких допомагає вдосконалити сферу соціального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні.

Проблемам соціального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, захисту прав та інтересів даної категорії осіб свої роботи присвятили такі науковці, як: В. В. Андреев, Н. Б. Болотіна, В. Я. Бурак, Л. С. Волинець, К. В. Добромислов, М. Л. Захаров, О. І. Карпенко, В. Г. Кобелева, Н. Ю. Максимова, О. Є. Мачульська, В. Ю. Москалюк, А. М. Нечаева, Д. А. Шконов, І. В. Пеша, П. Д. Пилипенко, Н. Т. Поліс, С. М. Прилипка, С. М. Синчук, І. М. Сирота, Б. І. Сташків, О. В. Стремоухов, Є. Г. Тучкова та інші [1].

Законодавство України про соціальний захист дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, складається з: Конституції України, Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування» та інших законодавчих актів, що регулюють правовідносини, пов'язані з наданням матеріальної, соціальної та правової допомоги дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, а також особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

В Україні існує розгалужена мережа державних органів, на яких покладено обов'язок піклуватися про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема: служби у справах дітей, органи опіки та піклування, органи освіти та науки, управління (відділи) у справах молоді та спорту, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й інші. Основною метою діяльності таких центрів є створення соціальних умов для життєдіяльності, гармонійного й різнобічного розвитку дітей і молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб [2].

Головними завданнями соціального захисту дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків визначено:

- створення умов для фізичного, розумового та духовного розвитку дитини;
- розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (усиновлення, опіка та піклування, створення дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей);
- організація роботи з питань захисту особистих та майнових прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.
- активізація профілактичної роботи щодо запобігання правопорушенням у дитячому середовищі;
- зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
- розвиток творчого потенціалу дітей, підтримка обдарованих дітей;
- організація та здійснення разом з іншими структурними підрозділами райдержадміністрації, кримінальної міліції у справах дітей заходів щодо виявлення причин та умов, що спричиняють дитячу бездоглядність, вжиття негайних заходів щодо їх усунення;
- формування та поповнення банку даних дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які підлягають усиновленню, дітей, котрі опинились у складних життєвих обставинах;

- ведення обліку всиновлених дітей, дітей під опікою (піклуванням), дітей, які виховуються дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях, в державних дитячих закладах;
- ведення банку даних сімей потенційних усиновителів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів;
- розширення мережі дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, підготовка документів, які необхідні для їх створення, призначення соціальної допомоги та грошового забезпечення;
- здійснення контролю за умовами утримання, навчання, виховання усиновлених дітей, дітей, над якими встановлено опіку (піклування), взятих у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу [4].

Розвиток національного законодавства орієнтується на міжнародні вимоги та стандарти соціального захисту дітей, відповідно до яких змінюються і напрями державної політики у сфері забезпечення прав та інтересів посиротілих дітей. Разом з тим багато положень чинного законодавства мають декларативний характер, а ефективність механізмів реалізації правових норм на практиці ще є досить слабкою.

Потребує вдосконалення українське законодавство у сфері міжнародного усиновлення дітей. Важливою є ратифікація Верховною Радою України Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення, схваленої 29 травня 1993 р. Гаазькою Конференцією з міжнародного приватного права. Необхідно передбачити державний нагляд та механізми діяльності неурядових організацій, які працюють у сфері міждержавного усиновлення [3].

Сьогодні в державі існують серйозні прогалини у правовому полі щодо житлового забезпечення посиротілих дітей. Не дотримуються передбачені чинним законодавством державні гарантії щодо позачергового отримання житлових приміщень. Тому потрібно прискорити розроблення механізмів забезпечення житлом посиротілих дітей: збереження житла, фінансування заходів для відновлення житла, розширення мережі закладів соціального захисту дітей, зокрема соціальних гуртожитків тощо.

В Україні протягом останніх років суттєво підвищені розміри державної допомоги сім'ям з дітьми. Однак існуюче законодавче підґрунтя не забезпечує достатньої підтримки всіх форм сімейного виховання. Особливу увагу необхідно зосередити на багатодітних родин, опікунських сім'ях, а також тих, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Список використаних джерел:

1. Вікторова Л.В. Основи соціалізації особистості [текст]: навч. посібник для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка» / Л.В. Вікторова, Н.Т. Тверезовська, М.В. Михайліченко, Г.М. Ржевський. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2017. – 474 с.
2. Інноваційні моделі соціальних послуг. Проекти Українського фонду соціальних інвестицій. Том 2 / за редакцією Н. М. Шкуратової. – К. : 2007. – 159 с.
3. Мордань О.О. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту посиротілих дітей: проблеми та напрями вдосконалення / Державне управління: теорія та практика (Електронне наукове фахове видання) від 7 червня 2012 р.
4. Соціально-правовий захист дитинства. Навчально-методичний посібник / за редакцією І. І. Смагіна, В. Ю. Арешонкова, Т. М. Смагіної. – Житомир : ОППО, 2006. – 356 с.

Секція 2

СИРІТСТВО: СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ, ПОШУКИ

О. В. Наконечна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail o.nakonechnaya@nubip.edu.ua*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО КОРЕКЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Сучасна система соціальної профілактики представлена у науковій літературі та практиці як трирівнева модель, що передбачає реалізацію превентивних заходів первинної, вторинної і третинної видів профілактики на суспільному, сімейному та індивідуальному рівнях.

Найважливішим етапом в успішній профілактичній роботі є виявлення відхилень у процесі соціалізації кожної дитини, організація за її результатами корекційно-розвивальної роботи і надання відповідної допомоги. Інформацію про наявні або ж потенційні соціально-педагогічні проблеми соціальний педагог/працівник отримує в ході здійснення діагностики об'єктів соціально-педагогічної діяльності. Діагностичні дані, що отримуються, використовуються з метою розуміння особистості, визначення джерел і міри негативного впливу на неї. Звичайно, у профілактичній роботі важливо спрямовувати зусилля саме на первинну профілактику. Однак у випадках, коли процес соціалізації відбувався із порушеннями зусилля соціально-педагогічного впливу мають спрямовуватися на локалізацію наявних проблем, їх корекцію та усунення, що й передбачає вторинна соціальна профілактика. Це вимагає від суб'єктів вторинної превенції відповідних знань і вмінь. Виходячи із змісту такої профілактики, соціальний педагог / працівник повинен володіти експрес-методиками діагностики особистості, диференціювати їх за віковими і психолого-педагогічними особливостями, аналізувати й узагальнювати отримані діагностичні дані, розробляти схему соціально-педагогічного супроводу для дітей з акцентуаціями характеру, корекційно-розвивальні програми, що передбачають не тільки усунення відхилення у поведінці чи процесі соціалізації, а й обов'язковою умовою такої програми має бути розвиток позитивних якостей, розкриття наявних здібностей особистості.

Вважаємо, що у змісті підготовки майбутніх соціальних педагогів / працівників до соціальної профілактики чільне місце належить знанням методів діагностики і вмінню їх застосовувати на практиці, а також проводити корекційно-розвивальну роботу за отриманими діагностичними даними. Крім того, кваліфікаційна магістерська робота майбутніх фахівців передбачає проведення формувального експерименту з розробленням корекційно-розвивальної програми. Відповідні вміння студенти мають опановувати ще під час навчання на бакалавраті в процесі вивчення фахових дисциплін, зміст занять яких передбачає опанування понятійно-категорійним апаратом корекційної педагогіки, сутністю, причинами та класифікацією порушень психофізичного розвитку,

ознайомленням із системою закладів для дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку, можливостями інтегрованої та інклюзивної освіти дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку, формами організації корекційно-педагогічного процесу, видами поведінкових девіацій та причинами їх виникнення. Крім того, практичні заняття в рамках таких дисциплін передбачають створення корекційно-розвивальних програм за орієнтовним планом, що включає актуальність та новизну, обґрунтування з аналізом отриманих вихідних діагностичних даних, виокремлення мети та завдань, розробку власне корекційно-розвивальних занять з повним змістовним наповненням, обґрунтуванням доцільності залучення фахівців за напрямом роботи, прогнозованими очікуваними результатами тощо. Підсумком такої практичної роботи є захист і презентація групових та індивідуальних проектів.

Тематики корекційно-розвивальних програм, розроблених студентами, в першу чергу повинні вирішувати питання профілактики психо-фізичних порушень; корекції важковиховуваності, неадекватної самооцінки дітей; профілактики конфліктної поведінки, агресивних і ворожих реакцій; поведінкових девіацій, зокрема хімічної і нехімічної адикції.

Г. М. Ржевський

*кандидат психологічних наук, доцент, докторант,
доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: manpower44444@gmail.com*

ВПЛИВ УМОВ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ «Я-ОБРАЗУ» ДІТЕЙ-СИРІТ

Позбавлення дітей батьківського піклування негативно впливає на розвиток особистості дитини і призводить до виникнення різноманітних порушень розвитку та функціонування особистості. У подальшому це ускладнює адаптацію дитини до соціального оточення, позначається на формуванні Я-концепції. Освоєння системи соціальних відносин і формування на цій основі інтегрованої системи Я-образів – найважливіше завдання підліткового віку. У зв'язку з цим дослідження процесу розвитку Я-образів дітей зі зруйнованими сімейними зв'язками є однією з нагальних проблем як у плані аналізу закономірностей становлення особистості, так і в плані вивчення оптимізації процесу входження їх у світ дорослих та ефективної соціалізації.

Вивченню особливостей психічного розвитку і становлення особистості в закладах інтернатного типу присвячено чисельний ряд робіт. Особливості розвитку особистості дитини-сироти відображені у численних дослідженнях таких науковців, як: Л. Божович, І. Дубровина, М. Лісіна, А. Прихожан, М. Толстих, Л. Шіпіцина, Т. Шульга та інших. Зокрема, зарубіжні автори Й. Лангмейер і З. Матейчик, В. Денис та П. Наджарьян, відображають у своїх роботах сутність материнської депривації, специфіку психічного розвитку дітей, які виховуються біз батьківської опіки.

Низкою науковців, а саме: Н. Авдєєва, Г. Бєвз, Л. Волинець, Л. Галігузова, Я. Гошовський, Т. Гуськова, С. Мещерякова, В. Мухіна, І. Пеша, Г. Рузьська, Є. Смірнова, Є. А. Стребелева, Н. Толстих та ін.) доведено, що умови життя і виховання в закладі закритого типу та відсутність дитячо-батьківських стосунків деструктивно впливають на особистісний розвиток дітей-сиріт.

Метою нашого аналізу є визначення сутності поняття Я-образу як когнітивної складової Я-концепції, а також теоретичне вивчення особливостей формування Я-образів у дітей-сиріт в умовах соціальної депривації.

Методичну основу дослідження складають теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння та узагальнення психолого-педагогічної літератури та досліджень, що розкривають вивчення проблеми особливостей Я-образів у дітей-сиріт, що виховуються в закладах інтернатного типу.

Поняття Я-концепції було введено американським психологом і філософом У. Джеймсом у кінці 19 століття. У вітчизняній психології найпоширенішим є погляд на Я-концепцію як на сукупність установок індивіда на самого себе. Таке розуміння Я-концепції відображає її структурно-динамічний характер (уявлення про себе становлять певну структуру, що піддається емоційній оцінці) [5].

Я-концепція визначає не просто те, що собою являє індивід, а й те, що він про себе думає, як дивиться на своє діяльнісне начало і можливості розвитку в майбутньому [2].

Здійснюючи аналіз джерел з даного питання, ми стикнулися з тим, що Я-концепцію досить часто ототожнюють з Я-образом, хоча вона є значно ширшим поняттям і включає Я-образ у свою структуру.

Образ-Я, виступаючи продуктом самосвідомості, одночасно є і її суттєвою умовою, моментом цього процесу. У людини фіксується не один образ-Я, а множина Я-образів, які змінюють один одного. Окремі образи-Я є окремими проявами єдиної Я-концепції, в якій узагальнюються і систематизуються знання, отриманні індивідом про себе в результаті самопізнання.

Зарубіжні вчені визначають Я-образ не як сукупність фактів про конкретне Я, а швидше те, у що людина вірить, і, що видає за правду про це Я [11].

Уявлення індивіда про себе, як правило, здаються йому переконливими, незалежно від того ґрунтуються вони на об'єктивному знанні чи суб'єктивній думці, правдивими вони є, чи помилковими.

Описуючи себе, індивід оперує певними переконаннями щодо самого себе. Ці переконання можуть мати різну значимість для нього. Він може вважати, наприклад, що він в першу чергу сміливий, а сильний тільки в десятю чергу або навпаки. Ця ієрархія не постійна і може варіювати в залежності від контексту або з плином часу.

На думку Франсуази Долто, образ тіла відіграє важливу роль в ідентифікації себе як суб'єкта. Воно є основою для виникнення відчуття ідентичності по відношенню до інших [12]. Тому досить часто люди, описуючи себе, звертають особливу увагу на свою зовнішність, і використовують безліч різноманітних параметрів, щоб підкреслити свої особливості.

Залежно від того, на якому рівні – організму, соціального індивіда чи особистості – виявляється активність людини, у структурі Я-образу В.В. Столін виділяє: 1) фізичний Я-образ (схема тіла), викликаний потребою у фізичному благополуччі організму; 2) соціальні ідентичності: статеві, вікові, етнічні, громадянські, соціально – рольові, які пов'язані з потребою індивіда у приналежності до спільності і бажанням перебувати у ній; 3) диференційований (розмежований, розрізнений) образ-Я, який характеризує знання про себе порівняно з іншими людьми, та надає індивіду відчуття власної унікальності, забезпечує потребу у самовизначенні і самореалізації [1].

Найбільш відомим розрізненням образів-Я є розрізнення “Я-реального” і “Я-ідеального”, яке присутнє в роботах У. Джемса, З. Фрейда, К. Левіна, К. Роджерса і багатьох інших. Відмінність між “ідеальним-Я” і “реальним-Я”, на думку К.Роджерса, – це важливе джерело розвитку, хоча суперечності між ними можуть стати джерелом внутрішньо-особистісних конфліктів і негативних переживань [9].

Адекватність та цілісність Я-образу є фундаментальним фактором визначення поведінки і розвитку особистості, та знаходження свого місця в соціальній структурі.

Особливо гостро стоїть питання про формування адекватного Я-образу, коли мова ведеться про дітей-сиріт, що виховуються в умовах соціальної депривації (в закладах інтернатного типу).

Проте, на сьогодні ситуація в дитячих будинках є маловтішною. Як стверджують науковці, провідною причиною цьому є саме «соціальне» сирітство: кількість підопічних дітей колосально збільшується за умови незмінної кількості ресурсів (матеріальних, трудових) закладів інтернатного типу. У великих установах діти не можуть отримати зорового та фізичного контактів, стимулювання щодо забезпечення належного фізичного, соціального і розумового розвитку.

Дослідження, проведені науковцями багатьох країн світу, свідчать про те, що поза родиною розвиток дитини йде по особливому шляху, і у неї формуються специфічні риси характеру, поведінки, особистості, про які часто не можна сказати, добрі вони чи погані, вони просто інші [10].

У школах-інтернатах формується особливий тип особистості, для соціалізації якої необхідне своєчасне подолання кризових ситуацій та розв'язання проблем виховання на основі самоусвідомлення ним ставлення як до самого себе, до своїх прав та обов'язків, так і до оточуючих та навколишньої дійсності. На думку С.Пальчевського у центрі уваги повинна бути соціалізація вихованця інтернату, інтеграція його у суспільство і як альтернатива відхід від умовних соціальних стосунків і взаємовідносин [7].

Тому для дітей-сиріт, які виховуються поза родиною, у відриві від суспільства, в умовах установ закритого типу, формування системи соціально-побутового орієнтування набуває особливого значення (Г. Сім'я, Н. Плясов, Г. Плясова, В. Мухіна та ін.) [6].

Відсутність досвіду взаємодії з дорослими негативно відбивається на встановленні соціальних контактів дітей-сиріт з однолітками, вони часто не помічають одне одного і не вступають в інтеракцію. Інші діти для дитини-сироти являються монотонним фоном їх життя, а якщо і виділяються з цього фону, то, швидше, як конкуренти або суперники, але не як партнери або товариші. Діти живуть у теперішньому, не маючи минулого та майбутнього, вони не вміють фантазувати, мріяти, до чогось прагнути. Їх бажання обмежені потребами, які слід негайно задовольнити, і носять відображення дисциплінарного характеру їх життя (вони бажають бути слухняними, швидко вдягатись, гарно та правильно їсти). Тобто, особистісний розвиток вихованців дитячих будинків характеризується відсутністю тимчасової перспективи [3].

У більшості дітей, що живуть в умовах виховання дитячого будинку на повному державному забезпеченні, з'являється позиція утримання («нам повинні», «дайте»), відсутні ощадливість і відповідальність. На думку О. Поляновської, «така позиція може призвести до негативних утворень в структурі особистості учня, а саме домінування нижчих мотивів при постановці мети, невміння продумувати засоби для виконання дій, вузькості інтересів та їх нестійкості» [8].

Вчені відзначають що наслідками виховання не в сімейному середовищі є: «...підвищена цінність сім'ї та відсутність досвіду життя у ній призводять, з одного боку, до ідеалізації сім'ї, образу сім'янина, а з іншого – до гіпертрофії негативної моделі сім'ї. При цьому позитивний ідеальний образ сім'ї розмитий, не наповнений конкретними побутовими деталями, а негативний, навпаки, гранично конкретизований та емоційно насичений» [4]. Дитина не може сформувати адекватний образ себе як батька чи матері, чоловіка чи дружини. Це може негативно впливати на формування уявлень про майбутнє сімейне життя.

Отже, розглядаючи чинники, що впливають на становлення особистості дитини-сироти, більшість дослідників приходять до узагальненого портрету особистості, що формується в умовах материнської депривації. Провідними рисами такої особи є: інтелектуальне відставання, невміння вступати в значимі стосунки з іншими людьми, млявість емоційних реакцій, агресивність та невпевненість у собі.

Щодо системи Я-образів то, всі дослідники одноставно наголошують на тому, що у вихованців дитячих будинків, шкіл-інтернатів розвиток всіх аспектів Я (уявлення про себе, ставлення до себе, образу Я, самооцінка) істотно відрізняється від розвитку цих аспектів у дітей із сім'ї.

Умови дитячого будинку, його субкультура та стилізований механізм соціалізації впливають на соціально-психологічний розвиток дітей-сиріт, що характеризується порушеннями в інтелектуальній та емоційно-вольовій сферах, а це, в свою чергу, виступає підґрунтям для затримки у розвитку самосвідомості та формування неадекватного образу Я. На його формування впливають такі головні чинники як досвід індивідуальної діяльності дитини та досвід спілкування з оточуючими.

Список використаних джерел

1. Боришевский М.И. Теоретические вопросы самосознания личности / Психологические особенности самосознания подростка. – К. Вища школа, 1980 – с. 5-38.
2. Васильев Н. Н. Я-концепция: у злагоді з собою. – Центр дистанційної освіти, 2009. – С. 139–149.
3. Галигузова Л. Н. Психологические аспекты воспитания детей в домах ребенка и детских домах / Л. Н. Галигузова, С. Ю. Мещерякова, Л. М. Царегородцева // Вопросы психологии. – 1990. – № 6. – С. 17-25.
4. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства: статистичний збірник. – Державний комітет статистики України. – К.: 2009. – 76 с.
5. Каламаж Р.В. Я-концепція професіонала як інтегральна складова особистості у поняттєвому апараті сучасної психології / Р.В. Каламаж // Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Випуск 7. – К., 2010. – С. 239 – 250.
6. Мухина В.С. Дети детских домов и школ-интернатов о себе // Лишенные родительского попечительства: Хрестоматия / Ред. Сост. В.С. Мухина. М., 1991. 222 с.
7. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка. / С.С.Пальчевський – К.: Кондор, 2005. – 560 с.
8. Поляновська О.Р. Позакласна виховна робота як один із шляхів профілактики правопорушень дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. – Хмельницький, 2008. Социализация личности и образования: от теории к практике. – Н.Тагил: НТФ ИРРО, 2002. – 47 с.
9. Самооцінка учня / С. Максименко та ін. – К. : Главник, 2004 – 112 с.
10. Социализация личности и образования: от теории к практике. – Н.Тагил: НТФ ИРРО, 2002. – 47 с.
11. Baumeister, Roy F.; Jennifer D. Campbell, Joachim I. Krueger and Kathleen D. Vohs (January 2005). "Exploding the Self-Esteem Myth"
12. Dolto, Françoise. (1997). Sense of self, sources of body image. Paris: Gallimard

І. О. Горшевікова,

студентка 1 курсу групи СР-17001мз спеціальності «Соціальна робота»

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

e-mail: geo-servis.makariv@bigmir.net

Г.М. Ржевський,

кандидат психологічних наук, доцент, докторант,

доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті

Національний університет біоресурсів і природокористування України

e-mail: manpower44444@gmail.com

ДОСВІД ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Головним та важливим завданням побудови правової, соціально-орієнтованої держави є забезпечення охорони людського життя, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та

правах [1]. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. За всіх часів люди створюючи сім'ю зберігали людяність та гуманність одне до одного. На протязі досить тривалого часу інститут сім'ї ніби проходив перевірку на цілісність та міцність, та мав міцно «встояти» під тиском інших інститутів, трансформуючись унаслідок соціально-економічних змін.

Цілісність та життєздатність сім'ї залежить від багатьох факторів, але головний фактор і в сьогоденні залишається людяність та бережливе ставлення одне до одного всіх членів родини. Але нажаль дуже часто зустрічаються випадки де взаємини у сім'ї набувають форми конфліктної взаємодії, в межах якої конфліктна ситуація вирішується у насильницький спосіб, вище вказана форма взаємодії не є результатом людської еволюції та актуальність її не обумовлена раптовою появою цього феномену в суспільному житті. Незважаючи на достатньо високий рівень латентності сімейного насильства, стають більш ясними масштаби явища. За даними різних досліджень близько 65% жінок зазнають різноманітних форм сімейного насильства. До 35% неповнолітніх з боку батьків систематично застосовуються жорсткі не допустимі способи насильницького виховання, майже половина усіх випадків зґвалтувань відбувається в не благополучній сім'ї, більше третини усіх навмисних убивств і кримінальних правопорушень із нанесенням тяжких тілесних ушкоджень скоюють громадяни в сім'ї. Дані статистики свідчать про стрімкий зріст насильницьких злочинів, що чиняться на сімейно-побутовому ґрунті [2].

В умовах певної криміналізації сімейних стосунків актуальними стають питання організації ефективної протидії поширенню насильства в цій сфері. В останні роки з'явилося безліч публікацій, статей, розробок проєктів присвячених соціологічним аспектам насильства, накопичений певний статистичний матеріал. Актуальність обраної автором теми дослідження обумовлена тим, що у вивченні насильства в сім'ї відсутній чітко визначений соціологічний погляд на проблему як на соціальне явище, існування і поширення якого набуло певних форм. За роки вивчення проблематики насильства в сім'ї накопичена багата теоретична спадщина, що обумовлює можливість дослідження різноманітних аспектів насильства.

Фундаментальні основи сучасних теорій насильства були закладені в дослідженнях Х. Аран-Гурена, Г. Блумера, М. Вебера, Д. Галтунга, Л. Гумпловича, Р. Дарендорфа, Е. Дюркгейма, Г. Зімеля, Л. Козера, К. Маркса, Р. Мертон, Г. Москі, У. Самнера, Н. Смелзера [3].

Різнманітні аспекти проблематики насильства в сім'ї розглянуті в працях зарубіжних (психологів: Л. Берковіца, Е. і П. Добаш, М. Страуса, Н. Блеклока, Е. Саттерленда, соціологів: Г. Паттерсона, Р. Коллінза та ін.) дослідників [3].

Аналіз теоретичних підходів до розгляду насильства в сім'ї виявив деякі їх риси. Соціологія, соціальна психологія, загальна психологія, кримінологія, правові науки в залежності від предмету та методів дослідження описують різноманітні аспекти насильства. Загальна психологія акцентує увагу на ролі внутрішньо психічних особливостей, що впливають на вчинення насильства на індивідуальному, внутрішньому рівні особистості. Соціальна психологія виявляє соціально-психологічні закономірності та механізми насильницької поведінки окремих індивідів і груп при зіткненні їхніх цілей або інтересів, а також розглядає насильство в сім'ї: як наслідок фрустрацій; як негативне соціально-психологічне явище, що здійснює вплив на діяльність особистості всупереч соціальним нормам; як результат «невідповідностей» у пізнавальній сфері суб'єкта та наслідок недостатньо виправданого вибору.

Отже, аналіз зарубіжного досвіду в області реабілітації неповнолітніх жертв насильства в сім'ї показав перспективність методу організації прийомних сімей у роботі з особами даної категорії. Доцільність застосування даного методу, насамперед, пов'язана з його високою ефективністю використання за кордоном, а також об'єктивними можливостями в Україні, що поступового впроваджується в практику соціальної роботи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – К. : Юрінком, 1996. – 80 с.
2. Бойко О.В. Правова кваліфікація насильства в сім'ї / О.В. Бойко // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х., 2002. – Вип. 20. – С. 133-138.
3. Вікторова Л.В. Основи соціалізації особистості [текст]: навч. посібник для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка» / Л.В. Вікторова, Н.Т. Тверезовська, М.В. Михайліченко, Г.М. Ржевський. – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2017. – 474 с.

Ю. П. Грибан,

*студентка I курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
e-mail: whirligig417@gmail.com*

Г. М. Ржевський,

*кандидат психологічних наук, доцент, докторант,
доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: manpower44444@gmail.com*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ПІСЛЯ ІНТЕРНАТІВ

Соціалізація дітей сиріт після інтернатів є однією з найважливіших та складних проблем сучасного суспільства. Політики, громадські діячі і лідери політичних партій активно сперечаються про переваги і недоліки інтернатів, проблеми, які виникнуть при ліквідації таких закладів, шляхи вдосконалення виховання дітей-сиріт. Усі ці питання викликають живий інтерес всього суспільства.

Після закінчення закладів інтернатного типу більшість юнаків і дівчат не адаптовані до самостійного життя, життя у суспільстві. У них виникають труднощі з самими простими речами: побутовими проблемами (приготування їжі, куди звернутися у випадку хвороби), спілкуванням з оточуючими людьми, постають житлові проблеми, питання працевлаштування.

За статистикою Інституту суспільно-економічних досліджень, випускники шкіл-інтернатів потрапляють до місць позбавлення волі (20%), займаються проституцією (14%), протягом двох років після випуску закінчують життя самогубством (10%), і тільки 10% нормально уживаються в суспільстві. Пояснення цього просте. Перебуваючи у закладі закритого типу, діти отримують від держави все, що їм потрібно: одяг, їжу, побут та навчання. А коли виходять звідти, бачать на власні очі зовсім іншу картину. У дорослому світі жити ніхто реально не навчив, доводиться шукати вирішення своїх проблем самостійно. І якщо комусь після університету, чи школи допомагають батьки, то вони такого шансу позбавлені.

На зміну інтернатам повинні прийти центри соціальної допомоги сім'ям та дітям. Діти будуть направлятися до сімей, де будуть проживати, ходити до школи та розширювати коло свого спілкування. На власному досвіді відчути, що таке сім'я, де панує повага, любов, взаємопідтримка. Це можливість жити у реаліях, а не в ізольованому світі. Як показує практика закордонних сусідів та нашої країни, прийомні батьки та діти-сироти, яких вони виховували, підтримують зв'язок та допомагають один одному протягом життя.

Як допомогти соціалізуватися? По-перше, допомогти опановувати і навчити нормам колективних відносин, адекватно оцінювати різні соціальні ситуації, встановлювати соціальні зв'язки.

По-друге, навчити усвідомлювати і приймати власну статево-рольову ідентичність, набуваючи досвід поведінки в сім'ї й побудови взаємовідносин із близькими людьми.

По-третє, набувати якостей і навичок дорослої людини, моральної свідомості, яка характеризується вмінням співпереживати та виявляти співчуття, терпимість, бажання та вміння турбуватися про інших; свободу й відповідальність поведінки, працелюбність.

По-четверте, залучити працівників із центру зайнятості, аби вони зорієнтували цю молодь у виборі фаху.

По-п'яте, створювати організації, де намагатимуться не лише психологічно налаштовувати дітей-сиріт на входження у самостійне життя, а й допомагатимуть у пошуку роботи.

Отже, проблему соціалізації дітей після закінчення інтернату потрібно не замовчувати, а вирішувати на державному рівні. Реформувати застарілі закони щодо дітей-сиріт, створювати сприятливі умови їхнього проживання у відповідних закладах та прийомних сім'ях, ставити під особливий контроль родини, де виховуються такі діти; надавати всесторонню допомогу установам та організаціям, які опікуються даним питанням.

Список використаних джерел:

1. Вікторова Л.В. Основи соціалізації особистості [текст]: навч. посібник для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка» / Л.В. Вікторова, Н.Т. Тверезовська, М.В. Михайліченко, Г.М. Ржсвський. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2017. – 474 с.

М. А. Гутевич,

студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота»,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

e-mail: m.gutevich@ukr.net

С.О. Кубіцький,

кандидат педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

e-mail: kubitskiy@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

На сьогодні спостерігається значне поширення соціального сирітства, що спонукає звертати більшу увагу на процес виховання дітей-сиріт та створення умов для їх повноцінної соціалізації, а також підготовки до самостійного життя.

Дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати – це навчальні заклади, що забезпечують дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, умови для проживання, всебічного розвитку, виховання, здобуття освіти, професійної орієнтації та готують до самостійного життя [1].

Однак набуття необхідних знань, умінь і навичок для формування життєвої толерантності, компетентності, доброзичливості, ввічливості, взаєморозуміння можливе тільки за умови включення дитини у систему сімейних відносин. Саме сім'я забезпечує первинну соціалізацію дитини, вводить її в складний світ соціальних зв'язків, прищеплює їй звички, формує погляди, моральні установки та цінності [2].

У зв'язку з цим існує нагальна потреба у перегляді вже існуючих та створенні нових соціально-педагогічних умов виховання та утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування щодо їх первинної соціалізації.

Аналіз останніх робіт свідчить про зростання інтересу науковців та вчених до проблеми соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Розроблено вітчизняні та зарубіжні концепції соціалізації особистості (В. Абраменкова, В. Алфімов, І. Зверева, А. Капська, С. Козлова, О. Кононко, С. Куліковська, Ю. Лебєдєв, С. Литвиненко, А. Мудрик, І. Печенко, В. Ямницький) [3, с. 15-22]. Також об'єктом дослідження були технології виховної роботи, що сприяють процесу соціалізації дітей в умовах дитячих будинків (С. Козлова, С. Куліковська, Л. Хухлаєва) [3, с. 56-74].

Значним внеском у вироблені підходів до соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування стали дослідження основ підготовленості сучасного випускника дитячого будинку до входження в новий соціум (І. Зверева, О. Кузьменко, М. Іщенко).

Спрямована форма соціалізації – це спеціально розроблена певним суспільством система засобів впливу на людину, з метою її формування відповідно до інтересів цього суспільства. Соціально-педагогічні умови – це спеціально створені в навчально-виховному процесі сприятливі обставини для позитивного соціального розвитку особистості та її соціалізації. Особливістю соціалізації вихованців закладів інтернатного типу є заміна основного інституту соціалізації – сім'ї на установу.

Аналіз життєдіяльності випускників таких закладів показує, що в них недостатньо сформована готовність до самостійного життя, зокрема, не вироблені життєві навички практичного і матеріального порядку, існують проблеми із спілкуванням з оточуючими, спостерігається неможливість протистояти асоціальним явищам, а разом із тим виникають труднощі у побудові власної сім'ї [4, с. 14-21].

Школи-інтернати, дитячі будинки для дітей стають основною моделлю соціального світу і тому саме від побудови у них процесу виховання, буде залежати набуття дітьми соціального досвіду, опанування людських взаємин, формування вмінь, знань та навичок, що допоможуть дитині в майбутньому самостійно себе забезпечувати.

Визначальними завданнями соціального супроводу дітей-сиріт є робота щодо забезпечення їх вікових потреб, здійснення реабілітаційних заходів (медичних, оздоровчих, освітянських, соціальних, правових); захист прав дітей (майнових, житлових, особистісних); якщо це можливо – підтримка контактів дитини з її біологічними родичами [5, с. 92].

Згідно із цими даними є необхідність побудувати нову модель виховання, яка буде представлена у вигляді педагогічних завдань, які дитина зможе виконувати на різних її етапах соціалізації. Дитину необхідно привчити «виліплювати» своє життя самотужки, відчувати впевненість у майбутньому, відчувати повагу і довіру не лише до самого себе, а й до навколишнього світу.

Значно легше досягнути цього, коли створено соціально-педагогічний комплекс навчального закладу. Його структуру можемо систематизувати у такий вигляд: 1) медико-психологічний відділ; 2) спортивно-оздоровчий відділ; 3) відділ культури; 4) відділ професійної і соціальної адаптації; 5) відділ профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Водночас, підготовка дитини до самостійного життя має передбачати не тільки формування компетентності особистості у всіх основних сферах самореалізації, а й формування емоційної. Мотиваційної, когнітивної готовності до виконання різних соціальних ролей: сім'янина, працівника, громадянина. Така соціально-педагогічна діяльність має доповнювати заходи, що планово надаються в рамках соціального супроводу, та включати форми як індивідуальної, так і групової підтримки.

Отже, необхідною є комплексна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах сімейних виховних інститутів на основі міждисциплінарного підходу, що вимагає розробки спеціальних методик для інтеграції дитини в суспільство, з урахуванням їх індивідуальних особливостей, фізичного здоров'я, емоційної сфери та досвіду конкретної дитини. Обов'язковою умовою при наданні такої підтримки є адресність, скерованість на індивідуальні проблеми особистості та її оточуючого соціуму. Звернення уваги до основного завдання інтернатного закладу – самостійності по життю. При цьому усі технології та методики роботи з дітьми повинні ґрунтуватись на гармонізації відносин в умовах сімейного середовища на основі задоволення їх потреби у соціокультурній адаптації і самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: [Електронний ресурс]: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерство соціальної політики України, 2012 р. (Наказ № 995/557 від 10.09.2012 р.). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>
2. Романчук О. Сім'я, що зцілює. Основи терапевтичного батьківства дітей, що зазнали скривдження та емоційного занедбання / О. Романчук. – Львів: Колесо, 2011. – 98 с.
3. Лукашевич М. Г. Соціалізація. Виховні механізми і технології / М. Г. Лукашевич. – К., 1998. – 87 с.
4. Белоус О. В. Проблемы социальной адаптации детей-сирот / О. В. Белоус // Социальная адаптация детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, в системе подготовки социальных педагогов : сб. науч. статей. – Армавир : Ред.-изд. центр АГПУ, 2009. – С. 14-21.
5. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посібник / О. В. Безпалько. – К.: Логос, 2003. – 134 с.

*С.М. Дзюбинська,
студентка I курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів та природокористування України
Науковий керівник – Т.І. Ковальчук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kovalchuk_tam@ukr.net*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які мають родину, але залишилися без піклування батьків за соціально-економічними, психолого-педагогічними та іншими причинами.

З кожним роком збільшується кількість дітей, які залишилися без піклування батьків. Якщо у 1995 р. було 52,4 тис. дітей і підлітків, які залишилися без піклування батьків, то у 2005 р. їх кількість склала 97,6 тис., у 2006 р. – 97,8 тис., у 2007 р. – 102,9 тис., у 2010 р. – вже 104,7 тис., але у 2016 їх кількість склала 73,182 тис. Як бачимо, за рахунок усиновлення кількість дітей-сиріт зменшилась. І це позитивний результат.

Проблема сирітства є предметом міждисциплінарних досліджень. Вона знаходить своє відображення в цілому ряді, соціально-педагогічних, соціологічних, економічних, правових, державноуправлінських дослідженнях. Різні аспекти соціального сирітства як суспільної проблеми охарактеризовано у працях науковців І. Братусь, І. Дементьєва, І. Дубровіна, І. Зверєвої, Н. Комарова, Л. Кривачук, Г. Лактіонової, В. Оржеховської, В. Смирнова, П. Селяніна, О. Терновець, С. Толстоухової, І. Шатилова, О. Яременка тощо.

Аналіз дитячої безпритульності як багатоаспектної та міждисциплінарної проблеми не може розглядатися з позицій єдиної методології, доцільним є використання методу історико-культурної реконструкції, що дозволяє проаналізувати історичний досвід вирішення проблеми безпритульності, побачити традиції та інновації у рішенні даного питання, а також метод порівняльного аналізу, який дозволить показати різноманіття проявів такого феномену, як дитяча безпритульність.

Перші роботи, присвячені загальним проблемам подолання дитячої безпритульності в регіональних і загальнодержавних масштабах з'явилися в 1920-х роках, – це дослідження М. Гернета, П. Люблінського та інших. Роботи 20-х років відрізняються практичною спрямованістю, оскільки були написані медичними працівниками, юристами, педагогами-практиками.

За результатами досліджень Л. Філіппової майже 95% нинішніх вихованців дитячого будинку є сироти при живих батьках, тобто соціальні сироти. Розвиток цього явища в даний період відбувається не тільки інтенсивно, але й екстенсивно, характеризуючись зростанням чисельності батьків, позбавлених батьківських прав; дітей, змушених з різних причин йти з сім'ї і виховуватися в дитячих будинках, школах-інтернатах

Зміни в соціально-економічному та суспільно-політичному житті України в ХХІ столітті зробили тему дитячої безпритульності актуальною, що зумовило появу низки статей і публікацій у періодичних виданнях, присвячених стану дитячої безпритульності на сучасному етапі (А. Бланків, А. Нечаєва, Е. Слуцький)

Характерною рисою для українського суспільства було й те, що до складу сиріт прирівняли дітей, які втратили одного з батьків. Таке традиційне тлумачення терміна “діти-сироти” наведено, наприклад, у роботі М. Галагузової: “особи, віком до 18 років, у яких померли один чи обидва батьки”. Сьогодні поняття втрати батьків дитиною розглядають ширше: з одного боку, традиційно, як смерть батьків, та з іншого – як зумовлена різними причинами відсутність піклування над дітьми з боку батьків. За цим принципом розрізняють дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Перше системне дослідження соціального сирітства в Україні було здійснене в 1998 р. у рамках проекту ЮНІСЕФ “Трансформація державної системи інститутів піклування про дитину в Україні”.

Вивчення соціального сирітства в межах підходів, наданих соціологією дитинства, дозволяє уникнути поверховості та односторонності, що виникають при вивченні його як прояву кризи інституту сім’ї. Соціальне сирітство розглядається значно ширше – як соціокультурне явище, обумовлене соціально-економічними та культурно-ціннісними факторами, що створюють цілісну системну єдність.

Не менш важливе місце займають історико-етнографічні дослідження, присвячені проблемі соціального сирітства, які зробили істотний внесок у вивчення дитинства та дитячої бездоглядності як самостійних явищ, обумовлених різноманітними суспільними та громадськими факторами. Отримані результати свідчать про те, що місце дитинства серед різних суспільних та громадських явищ, його образи, способи і взаємостосунки з суспільством, змінювалися протягом усієї історії культури.

Одним з актуальних і соціально значимих завдань, що стоять перед українською державою сьогодні, є пошук шляхів зниження соціального сирітства й підвищення ефективності його профілактики. Слід зазначити, що в 2012 р. служби у справах дітей ініціювали притягнення до відповідальності за порушення прав дітей 14 300 і попередили 33243 батьків.

Список використаних джерел:

1. Артющкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально педагогічна проблема (соціально-правовий аспект) / Л. М. Артющкіна, А. О. Полянничко. – Суми : Сум ДПУ, 2002. – 268 с.
2. Коваленко О. О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен : дис. к.соціол.н. : 22.00.03 / О. О. Коваленко ; НАН України ; Ін-т соціології. – К., 2006. – 212 с.
3. Сіротченко Т. А. Демографічна політика та соціальне сирітство: аналіз та прогноз сучасної ситуації / [Т. А. Сіротченко, О. М. Гетта, А. О. Бобришева, О. А. Топоркова] // Здоров’є ребенка. – 2011. – № 3 (30).
4. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / [Л. С. Волинець, Н. М. Комарова, О. Г. Антонова-Турченко та ін.]. – К. : ДЦСМ, 1998. – 120 с.
5. Терновець О. М. Соціальне сирітство як предмет міждисциплінарного дослідження / О. М. Терновець // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 5 (240). – Ч. І. – С. 61.

К. В. Заболотня,
*студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,*

e-mail: zabolotnya.karina14@ukr.net

Науковий керівник – **С. О. Кубіцький**,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kubitskiy@ukr.net

РОБОТА СОЦІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ З ДІТЬМИ - СОЦІАЛЬНИМИ СИРОТАМИ

На сьогодні статистичні дані свідчать про те, що з кожним днем кількість соціально-незахищених дітей, в тому числі соціальних сиріт, зростає з небаченою швидкістю, у цьому – найбільший соціальний ризик для суспільства.

Соціальні сироти – це діти, які залишилися без батьківського піклування в результаті позбавлення батьківських прав; діти, батьки яких померли або визнані безвісно відсутніми. Згідно з Конституцією України «Утримання і виховання дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, покладається на державу» (стаття 52) [1].

Впродовж останніх років центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді реалізується програма, основними завданнями якої є надання комплексної допомоги дітям-сиротам, та дітям, позбавленим батьківського піклування, можливості здобуття ними освіти, здійснення соціального захисту дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах.

На сьогоднішній день в Україні не існує усталеного визначення щодо цієї категорії дітей. У пресі, періодичних виданнях, психолого-педагогічних роботах, результатах соціологічних досліджень вживаються такі терміни, як: бездоглядні; бездомні; безпритульні; діти вулиці; діти, позбавлені батьківського піклування; соціальні сироти; неповнолітні групи ризику [2].

Основні проблеми, які вирішуються під час надання спеціалістами центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді соціальних послуг особам з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є такими:

- оформлення документів;
- вирішення житлово-побутових проблем, у тому числі поліпшення житлових умов та сприяння у поставленні на квартирний облік;
- налагодження (відновлення) соціальних зв'язків;
- отримання допомоги в лікуванні, догляді;
- отримання доступу до більш освітніх можливостей або соціальної активності;
- навчання навичкам безпечного способу життя щодо інфікування ВІЛ;
- сприяння у працевлаштуванні;
- соціально-психологічна підтримка: розвиток комунікативних навичок, формування впевненості у собі та позитивної самооцінки, набуття навичок уникнення та розв'язання конфліктів, вирішення особистісних проблем;
- допомога у працевлаштуванні або перекваліфікації, підвищенні кваліфікації, продовженні навчання;
- вирішення таких складних соціальних проблем, як реєстрація, поставлення на квартирний облік, поновлення права на житло, погашення заборгованості за комунальні послуги;

– допомога в отриманні пільг передбачених законодавством [3].

Як бачимо, соціальні центри для сім'ї, дітей та молоді відіграють вагомий роль в допомозі дітям-сиротам, «дітям вулиці», дітям, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Таким чином, питання щодо соціального захисту дітей залишається одним з найголовніших у роботі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Список використаних джерел:

1. Бобровник С. В. та ін. Основи держави і права. Київ: «АН України». Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 1999. – 110 с.
2. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. - К., 2000.
3. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання / Авт. кол. Л. С. Волинець, Н. М. Комарова, І. Б. Іванова та інші. - К., 1998.

М. Р. Лук'яненко,
студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: livelyvictoriaa@gmail.com
Науковий керівник – С.О. Кубіцький,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kubitskiy@ukr.net

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Проблема сирітства завжди була дуже важливою, а в останні роки набула все більшої актуальності. Неухильно зростає число дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. На це впливає ряд чинників, таких як падіння соціального престижу сім'ї, її матеріальні та житлові труднощі. Крім цього, збільшилася позашлюбна народжуваність, стабільність шлюбу знизилася, а дітей-сиріт зі складними, комплексними вадами відхилень, різними формами затримки психічного розвитку, із труднощами в навчанні та поведінці стає більше з кожним роком. Тому діяльність соціального педагога є невід'ємною частиною закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, тому що саме соціальний педагог виступає посередником між особистістю вихованця та різними соціальними інститутами, він є захисником прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у закладі інтернатного типу.

Діти, які виховуються у закладах інтернатного типу, відірвані від реального життя, адже знаходяться у соціальній ізоляції. Часто ці діти перебувають у стані соціально-педагогічної занедбаності і мають безліч комплексів, які повинен допомогти подолати соціальний педагог. У зв'язку з цим, дитячі будинки та школи-інтернати повинні виховувати не тільки освітньо-виховні функції, але також сприяти нормальній соціалізації особистості, компенсувати недоліки розвитку, забезпечуючи психологічну та правову

підтримку. Дитина з допомогою соціального педагога може стати «архітектором» власного життя, здатним собі допомогти, подолати труднощі, виявити самоповагу, довіру до людей і світу.

Основною метою діяльності соціального педагога в закладі інтернатного типу є соціалізація вихованців. Тому діяльність фахівця починається із визначення соціального статусу дитини, шляхом вивчення документації та за допомогою анкетувань та бесід. Наступним кроком робити є збирання інформації про фізичний та психологічний стан дитини, адже чим точніший буде діагноз для дитини, тим легше буде визначити вид допомоги. Крім того, соціальний педагог вивчає і колектив, який оточує вихованця. Наступне завдання – скласти індивідуальну програму для кожної дитини у закладі інтернатного типу.

Аналіз діяльності соціальних педагогів у закладах інтернатного типу свідчить, що у реальній практиці вони виконують такі професійні функції:

1) охоронно-захисну функцію, спрямовану на реалізацію соціально-правового захисту своїх вихованців. Соціальний педагог має свідомо обирати та реалізовувати правовий механізм захисту прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, які з різних причин залишились без батьківського піклування;

2) організаційно-посередницьку функцію, яка забезпечує налагодження взаємодії соціального педагога із вихованцем, педагогічним колективом, адміністрацією інтернатного закладу, державними та недержавними організаціями. Важливо, щоб соціальний педагог розвивав власні комунікативні здібності, добре володів технікою міжособистісного спілкування;

3) соціально-терапевтичну функцію, сутність якої полягає у формуванні культури життєвого самовизначення вихованців закладу інтернатного типу, подолання негативних проявів особистості.

Найголовніші соціально-педагогічні функції інтернатних закладів становлять діаду – формування інтелектуального потенціалу для оновлення суспільства з метою просування його на вищий щабель розвитку та збереження і збагачення його гуманістичних засад, що визначають здатність цивілізації до власного відтворення, розвитку і життя [1, с. 45].

Крім цього, соціальний педагог має певні обов'язки, такі як:

- 1) формування гуманного ставлення до вихованців, охорона їх прав, інтересів і здоров'я;
- 2) забезпечення прав дитини, гідних умов життєдіяльності
- 3) соціально-педагогічна реабілітація педагогічно занедбаних вихованців;
- 4) посередництво між вихованцем і закладом, сім'єю та іншими соціальними інститутами;
- 5) співпраця з опікунами, працівниками соціальних служб з метою сприяння в оволодінні професією, працевлаштування, забезпечення житлом, пенсіями та пільгами вихованців.

Соціальний педагог у закладах інтернатного типу має володіти відповідними знаннями і вміннями, до яких можна віднести: наукове педагогічне мислення, яке дозволяє правильно орієнтуватися у складних педагогічних ситуаціях, швидко визначити основне педагогічне завдання; використовувати можливості мікросередовища і спонукати вихованців закладів інтернатного типу до самовиховання, самовдосконалення; висока педагогічна грамотність чуття, яке необхідне для з'ясування причин окремих ситуацій соціального розвитку вихованців, розуміння особливостей їх поведінки в різних ситуаціях;

розвинені організаторські здібності, які дозволяють залучити усіх дітей, педагогічний колектив до формування культури життєвого самовизначення вихованців, використати всі виховні можливості; методика і стиль виховання, вироблені соціальним педагогом на основі власного досвіду, з урахуванням здібностей та прийомів, зумовлених власною індивідуальністю [2, с. 19].

Що стосується методів роботи з дітьми у закладах інтернатного типу, то соціальний педагог у своїй професійній діяльності використовує спостереження, бесіду, анкетування, соціометрію.

Таким чином, діяльність соціального педагога повинна будуватися на професіоналізмі і комплексному підході до розв'язання проблем кожної дитини. При цьому, важливими соціально-педагогічними чинниками його роботи є: розуміння інтересів дитини та її потреб у контексті її соціальних зв'язків і життя в громаді; специфіка цілеспрямованого впливу на вихованців залежно від їх потреб та психолого-педагогічних особливостей; гуманізація, індивідуалізація і диференціація соціалізуючого процесу; гарантований захист прав дитини та пріоритетність її інтересів.

Список використаних джерел:

1. Артющкіна Л. М. Специфіка професійної діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Л. М. Артющкіна, А. О. Паляничко // Практична психологія і соціальна робота. – 2004. – № 2. – С. 42-47.
2. Фуштей Л. Опіка й опікунське виховання дітей як предмет аналізу / Л. Фуштей // Соціальний педагог. – 2007. – № 7. – С. 19.
3. Кіреєва С. Історико-педагогічний аналіз проблеми соціального сирітства в Україні / С. Кіреєва // Соціальна педагогіка: теорія та практика : Методичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 86-91.

В. М. Лук'янчук,

студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота»

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

e-mail: livelyvictoriaa@gmail.com

Науковий керівник – С.О. Кубіцький,

кандидат педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

e-mail: kubitskiy@ukr.net

СИСТЕМА ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Питання соціального сирітства є дуже актуальним сьогодні у нашому суспільстві, адже кількість дітей, які залишилися без батьківського піклування, збільшується і з цим явищем виникає все більше проблем, які держава повинна вирішувати для створення умов утримання дітей-сиріт.

Профілактика є найважливішою складовою роботи з подолання соціального сирітства, адже краще та легше запобігти проблемі, ніж потім з нею боротися.

Пріоритетним завданням у профілактиці соціального сирітства є підтримка та допомога сім'ям з метою створення позитивного мікроклімату у сім'ї.

Профілактична робота безпосередньо у громадах здійснюється фахівцями із соціальної роботи, посади яких були введені у штати центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у 2012 році. В першу чергу, вона спрямована на:

- 1) зниження числа позбавлень батьківських прав через здійснення заходів з підвищення виховного потенціалу батьків, розвитку навичок догляду за дитиною;
- 2) зниження чисельності дітей, що потрапляють в установи без позбавлення батьків батьківських прав або за заявою батьків;
- 3) роботу з сім'єю на різних стадіях життєвих обставин з метою недопущення вилучення дитини з родини;
- 4) проведення інформаційно-просвітницьких та інших заходів, спрямованих на посилення орієнтації молоді району, учнів старших класів загальноосвітніх шкіл району на шлюб та відповідальне батьківство [1].

Соціальні працівники можуть здійснювати профілактику соціального сирітства в навчальних закладах. Основними завданнями профілактичної роботи в навчальних закладах є: створення сприятливих умов у мікросоціумі школяра з метою запобігання виникненню складних життєвих ситуацій; забезпечення діагностики, корекції та консультування із соціально-педагогічних проблем для дітей та сімей «групи ризику»; здійснення системи превентивних заходів, спрямованих на попередження й усунення прямих і непрямих десоціалізувальних чинників впливу на дитину та її найближче оточення; розробка та впровадження технології профілактики соціального сирітства в закладах середньої освіти.

При здійсненні профілактики соціального сирітства в школі соціальний педагог (працівник) повинен виконувати такі функції: діагностично-аналітична, прогностична, консультативна, корекційно-розвивальна, охоронно-захисна, профілактична, організаторська [2].

Можна виокремити два основні напрями профілактичної діяльності з профілактики соціального сирітства: робота з дітьми та робота з батьками.

Одним з найважливіших компонентів соціально-педагогічної діяльності є технологія, основним завданням якої є розробка й реалізація стійких алгоритмів діяльності з профілактики соціального сирітства. Важливим елементом технології соціально-педагогічної профілактики соціального сирітства є визначення етапів профілактичної роботи в школі. Виділимо такі:

1. Підготовчий етап. Включає кілька підетапів: діагностичний, формулювання соціально-педагогічної проблеми; соціально-педагогічне прогнозування можливого соціального розвитку дитини; визначення мети й завдань профілактичної діяльності; моделювання; вибір технології й способів її реалізації; планування профілактичної діяльності; матеріальна підготовка.

2. Прогностичний або етап реалізації соціально-педагогічної технології. Містить підетапи: апробація технології профілактики; адаптація суб'єкта й об'єкта; внесення індивідуальних коректив реалізації технології профілактики; проведення моніторингу проміжних.

3. Підсумковий етап профілактичної діяльності передбачає аналіз і оцінку дієвості соціально-профілактичної технології та визначення перспектив подальшої профілактичної роботи [3].

Останнім компонентом сутності й змісту профілактики соціального сирітства соціальним працівником в школі є результат. Ідеальний результат профілактичної діяльності передбачає відсутність або істотне зменшення соціальних сиріт у конкретній школі.

У підсумку варто сказати, що соціальне сирітство є великою проблемою нашого суспільства і більш ефективною є профілактика цього явища, ніж подальше вирішення проблеми, яка вже виникла. Для профілактики соціального сирітства існує ціла система роботи соціального працівника з дітьми та сім'ями, яка містить в собі багато компонентів.

Список використаних джерел:

1. Никитин В. А. Социальная педагогика : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Никитин. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 272 с.
2. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога : учеб. пособие / Р. В. Овчарова. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 480 с.
3. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник / А. Й. Капська. – К. : Центр учб. л-ри, 2011. – 488 с.

***І. В. Магей,**
студентка групи СП1501,
Національного університету біоресурсів та природокористування України,
e-mail: magey.i@ukr.net
Науковий керівник – Т. І. Ковальчук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kovalchuk_tam@ukr.net*

ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ

Початок створення дитячих будинків сімейного типу в Україні припадає на 1988 рік. У 2000 існував вже 91 такий дитячий будинок у 22 областях держави, Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, а у 2005 – 128.

Державна підтримка сімейних форм влаштування дітей-сиріт стимулювала суттєвий розвиток цього соціального інституту - станом на 1 січня 2009 в Україні діяло 400 дитячих будинків сімейного типу, в яких виховувалося 2609 дітей.

Основою правового регулювання функціонування дитячих будинків сімейного типу в Україні є статті 256-5, 256-6 і 256-7 Сімейного кодексу України, Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564 Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу та інші правові акти.

Дитячий будинок сімейного типу - окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, для забезпечення сімейним вихованням та спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Мстою створення дитячого будинку сімейного типу є забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

До ознак дитячого будинку сімейного типу належать:

- дитячий будинок сімейного типу створюється на підставі рішення про створення дитячого будинку сімейного типу, яке приймається районною, районною у містах Києві та Севастополі держадміністрацією, виконавчим комітетом міської ради (міст республіканського значення Автономної Республіки Крим і міст обласного значення).
- укладення оганом, який прийняв рішення про створення дитячого будинку сімейного типу договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу.
- до дитячого будинку сімейного типу на виховання та спільне проживання приймається від п'яти дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вони виховуються у дитячому будинку сімейного типу до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження вивчення у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I-IV рівня акредитації — до його закінчення, але не пізніше досягнення ними 23-річного віку. Загальна і кількість дітей у дитячому будинку сімейного типу не повинна перевищувати 10 осіб, враховуючи рідних.
- батькам-вихователям для потреб дитячого будинку сімейного типу позачергово надається обладнаний індивідуальний житловий будинок або багатокімнатна квартира. Дитячому будинку сімейного типу може надаватися у користування земельна ділянка для ведення садівництва та городництва поблизу місця його знаходження, а також транспортний засіб.
- за вихованцями зберігаються пільги і державні гарантії, передбачені законодавством для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. За ними також зберігаються раніше призначені аліменти, пенсія, інші види державної допомоги.
- на дітей, які проживають у дитячому будинку сімейного типу, щомісячно виплачується державна соціальна допомога, яка становить два прожиткових мінімуми для дітей відповідного віку.
- вихованці дитячого будинку сімейного типу мають право підтримувати особисті контакти з батьками та іншими родичами, якщо це не суперечить їхнім інтересам і не заборонено рішенням суду. Форму такого спілкування визначають органи опіки та піклування за погодженням з батьками-вихователями та за участю соціального працівника, який здійснює соціальне супроводження.
- батьки-вихователі є законними представниками дітей і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або Піклувальники.
- батькам-вихователям дитячого будинку сімейного типу виплачується грошове забезпечення. Період, протягом якого особи вважалися батьками-вихователями у дитячому будинку сімейного типу, зараховується до їх загального трудового стажу.
- Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді постійно здійснюється соціальне супроводження дитячих будинків сімейного типу, що передбачає надання комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, соціально-медичних та інформаційних послуг.

Список використаних джерел:

1. Бордіян Я. І. Прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу як альтернативна форма влаштування дітей: державно-управлінський аспект // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 30. – С. 255–261.

2. Свіжа О. О. Дитячий будинок сімейного типу в системі видів улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 864–872
3. Соціальна педагогіка. 5-те вид. перероб. та доп. Підручник./ За ред. Капської А. Й. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 488 с. ISBN 978-966-364-915-3

А.Л. Маковецька,
студентка I курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: nastya.macovetska.96@gmail.com

Л.В. Вікторова,
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: viktorova17@ukr.net

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ-СИРІТ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Поняття «соціальна компетентність» є інтеграцією термінів: «соціальний» походить від лат. «socialis» – товариський, суспільний, той, що належить суспільству, пов'язаний із життям та стосунками людей у суспільстві, та «compe» – досконале володіння справою, знаннями. Цю категорію понять можна трактувати як володіння соціальними повноваженнями, соціальними знаннями, наявність соціального авторитету або певним рівнем соціальної компетенції, що дозволяє існувати та діяти у соціумі [1]

Соціальна компетентність виступає як якість людини, сформована у процесі оволодіння уявленнями і знаннями про соціальну дійсність, активного творчого освоєння соціальних відносин, що виникають на різних етапах і в різних видах соціальної взаємодії, а також трактується як засвоєння етичних норм, які є основою побудови та регулювання міжособистісних і внутрішньо-особистісних соціальних позицій, відносин [2]

Сформована соціально-економічна і політична ситуація в Україні призвела до зростання числа дітей-сиріт і дітей, які залишаються без піклування батьків. За статистичними даними організації охорони здоров'я, материнства та дитинства, за останнє десятиріччя кількість дітей-сиріт в Україні збільшилася в два рази, що сягає приблизно 100 тисяч осіб.

На оперативному етапі упровадження технології соціалізації дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування в умовах шкільного навчання соціальні педагоги мають опиратися на наступні принципи і цінності:

1. Ставитися до дитини як до особистості, визнавати цінність кожної дитини.
2. Дотримуватися конфіденційності.
3. Уникати «ярликування».
4. Не давати обіцянок, які неможливо виконати.
5. Демонструвати позитивні моделі поведінки і позитивне ставлення до всіх дітей.
6. Не підтримувати вияв небажаних якостей (ревнощів, споживацького ставлення, агресивності).
7. Поважати думки, почуття і добровільний вибір дитини.

8. Не знецінювати роботу працівників загальноосвітнього навчального закладу і системи соціального захисту дітей в очах дітей.

У межах реалізації форм і методів формування соціальності дітей-сиріт в умовах загальноосвітнього навчального закладу робота з підлітками може бути здійснена за такими напрямками: профілактика та корекція моральної недосконалості підлітків; нікотинової залежності; алкогольної залежності; наркозалежності; залежності від азартних ігор та Інтернет-залежності; підліткової агресії; протиправної поведінки; сексуальних девіацій; суїцидальної поведінки [3]

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Професійно-особистісна компетентність педагога у контексті гуманістичної особистісно орієнтованої освіти / І.Д. Бех. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія / Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2002. – вип. 6, ч. 1. – С.13-19
2. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів / М. Гончарова-Горянська // Рідна школа. – 2004. – №7-8
3. Безпалько О.В. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.

О. А. Максименко,

*магістр 1 року навчання спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: olyamaksymenko95@gmail.com*

*Науковий керівник – С. О. Кубіцький,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kubitskiy@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Соціальне сирітство є однією із найболючіших проблем сучасного українського суспільства. Дана проблема, на жаль, не є новою, нестабільна ситуація, що була викликана духовною, економічною, соціальною та політичними кризами, призвела до того, що збільшилась кількість сімей з тим чи іншим рівнем соціально-психологічної чи структурної дезорганізації. В таких складних умовах нестабільності продовжує зростати кількість соціальних сиріт.

Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які мають родину, але внаслідок певних соціальних, економічних та морально-психологічних умов залишились без піклування батьків. Негативним наслідком цього феномену є його безпосередній вплив на процес соціалізації підростаючої особистості дитини та поява деструктивних проявів в її поведінці.

Виділяють такі причини соціального сирітства: морально-етичні (асоціальний спосіб життя батьків, різні види залежності, примушення дітей до жебракування, злочинні діяння батьків, різноманітні форми насильства, спрямованого на дітей); психологічні (суб'єктивні) – раннє або позашлюбне материнство; дисфункційність сім'ї (неповна, новоутворена, багатодітна, сім'я інвалідів); нездорова емоційна атмосфера в сім'ї, конфліктність її членів; медичні – наявність хвороби у батьків, що унеможлиблюють виконання батьківських обов'язків.

Профілактика є одним із перспективних і важливих напрямків діяльності в роботі з подолання соціального сирітства, тому що йому легше запобігти, ніж боротися з ним.

Так як сьогодні в Україні переважна більшість дітей, що позбавлені батьківського піклування – це діти з малозабезпечених сімей, діти випускників закладів інтернатного типу, саме тому велику увагу необхідно приділяти профілактиці соціального сирітства саме в закладах інтернатного типу.

Основною метою профілактики соціального сирітства в закладах інтернатного типу є відновлення у дитини порушених моральних, культурних, соціальних і міжособистісних зв'язків, формування у дітей-сиріт досвіду вирішення життєвих проблем і відповідальної поведінки в питаннях планування й створення сім'ї.

По суті, всі вихованці закладів інтернатного типу перенесли певну психологічну травму, яка може мати первинні і вторинні наслідки для розвитку особистості в подальшому. Дуже часто від цього, вони перебувають у стані глибокої соціально-педагогічної занедбаності, мають сформований комплекс покинутої, а отже, нікому не потрібної дитини. Це, як результат, стає підґрунтям для виникнення почуття меншовартості. За таких умов заклади інтернатного типу мають виконувати не лише освітньо-виховні функції, а й сприяти нормальній соціалізації особистості та її повноцінному розвитку, забезпечувати правову і психологічну захищеність вихованців та випускників. Значну роль у цьому відіграє саме соціальний педагог, професійна діяльність якого набуває цілеспрямованого характеру.

Особливістю профілактики соціального сирітства в закладах інтернатного типу є те, що це комплексний і цілеспрямований процес. Велику роль тут відіграє саме системність та послідовність дій, комплексу методів та заходів (як організаційно-правового характеру, так і соціально-психологічного характеру), завдяки чому досягається найвища ефективність. Найголовніше – створення тих оптимальних умов, що сприяють формуванню таких необхідних особистісних якостей дитини, як самостійність, уміння вирішувати складні життєві проблеми, адекватно оцінювати себе, свої дії та вчинки, дії та вчинки інших людей, конструктивно, безконфліктно спілкуватися й вибудовувати рівноправні взаємостосунки з навколишніми, контролювати свої емоційні прояви та імпульсивну поведінку.

Пріоритетним завданням є також важливість пояснення дитині, що перебуває в такому закладі, підтримки і зміцнення статусу соціально здорової сім'ї. Адже благополучна сім'я – не та, що не має проблем, а та, що знаходить сили їх вирішувати самостійно, без сторонньої допомоги. Цю інформацію можна донести за допомогою лекцій, відео - та аудіо матеріалів, семінарів, тренінгів, рольових ігор, групових та індивідуальних бесід з психологом тощо.

Розроблення і дотримання механізмів профілактики соціального сирітства в закладах інтернатного типу потребує достатнього фінансування з боку держави,

забезпечення необхідної кількості висококваліфікованих фахівців; розуміння ними форм, параметрів, функцій, так і самого процесу профілактики, так і кінцевого результату.

Отже, профілактика соціального сирітства в закладах інтернатного типу – необхідний процес, який сьогодні потребує певного вдосконалення умов, форм та методик надання соціальних послуг. Реалізація цих дій допоможе якщо не викоринити, то хоча б зменшити таке явище, як соціальне сирітство.

І. О. Марченко

*студентка 1 курсу групи СР17001б спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: marcenkoinna77@gmail.com*

Г. М. Ржевський,

*кандидат психологічних наук, доцент, докторант,
доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: manpower44444@gmail.com*

СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА РЕАЛЬНІСТЬ

Тема актуальна перш за все тому, що чисельність дітей-сиріт в Україні незліченно швидко зростає.

«Соціальне сирітство» – це частина «сирітства загального». Найбільша проблема постає тому, що дитина окрім батьків, родичів, позбавляється спілкування з соціумом взагалі. Соціальне сирітство – це «штучні сироти». Батьки з власної волі ухиляються від виховання.

Україна – це соціальна держава (стаття 1 Конституції України). Одне з головних завдань соціальних держав є всебічне сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб та виконання обов'язків (згідно Конвенції ООН про права дитини), надання допомоги(якщо вона потребується).

Дітей, позбавлених батьківського піклування передають на опіку до ряду закладів: будинок дитини, дитячий будинок, інтернат, дитячий будинок сімейного типу (ДБСТ). В багатьох європейських країнах дитячі будинки та інтернати давно замінені на будинку сімейного типу, проте в Україні, як і в багатьох пострадянських країнах, вони лишилися.

Шокуюча проблема, згідно українського законодавства батьки мають повинні забрати дитину з полового будинку, проте, згідно Сімейного кодексу, батьки мають право лишити її, якщо на те є «серйозні причини». Перша причина – істотні відхилення в розумовому та фізичному розвитку дитини. Ставлення до інвалідності бере свій початок з минулого.

Міністерство соціальної політики в 2016 році повинне було створити громадські ради для нагляду за тим, чи дотримується заклад опіку основних прав дитини. За аналогією радянських часів дані установи знаходяться на окраїнах або біля міст, що зменшує можливість контролю.

Фінансування дитячих будинків часто бажає кращого. Здійснюється воно за допомогою державного бюджету.

З метою покращення умов фізичного, морального, інтелектуального та духовного розвитку дітей-сиріт, проводиться ряд заходів.

Основними причинами, через які діти стають вихованцями дитячих будинків – це позбавлення батьків батьківських прав, ухилення батьків від виховання дитини, фізична відсутність батьків.

Феномен сирітства має не тільки моральні наслідки для дитини, а й юридичні. Через відсутність батьків порушується право дитини на сімейне виховання та батьківське піклування, а «це є порушенням одного з базових прав дитини, проголошених Конвенцією ООН про права дитини».

Аби скоротити кількість соціальних дітей-сиріт Україна повинна переймати тенденції закордонних установ, повинне бути достатнє фінансування, а кожен громадянин має можливість пожертвувати власні кошти на знедолених дітей.

Список використаних джерел:

1. Кубіцький С.О. Історія соціальної роботи в зарубіжних країнах в схемах і таблицях: навчальний посібник / С.О.Кубіцький. – К.: НАКККиМ, 2010. – 124 с.
2. Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах: навчальний посібник / Шинкарук В. Д., Сопівник Р. В., Сопівник І. В. – К.: Компрінт, 2015. – 236 с.
3. Кубіцький С.О. Соціальні послуги вразливим категоріям населення: теорія, практика, інновації: монографія / С.О. Кубіцький. – К.: Видавництво «Міленіум», 2016. – 484 с.
4. Психологія праці у звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. / М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, С.М. Миронець та ін. – К. : Київ. над. торг.-екон. ун-т, 2015. – 652 с.
5. Юридична психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.Є. Самойлов, М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, С.М. Миронець, Г.М. Ржевський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 432 с.

В. А. Мацола,
студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: vika_9903@ukr.net
С.О. Кубіцький,
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kubitskiy@ukr.net

ЗАРОБІТЧАНСТВО ТА ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В УКРАЇНІ

Сьогодні економічне становище більшості розвинених країн світу, зокрема України, дійсно залишає бажати кращого. Ситуація глобальної кризи позначилася не тільки на матеріальній стороні життя українців, а й, перш за все, на моральній – головною ціллю стало матеріальне благополуччя, як кінцева мета. Не дивно, що однією з найбільших соціальних та моральних проблем, яка різко загострилася останнім часом є зростання кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки. Проте, найнебезпечнішою є проблема зростання кількості так званих «соціальних сиріт», тобто дітей, які фактично стали сиротами при живих батьках. Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які мають родину, але залишилися без піклування батьків за соціально-економічними, психолого-педагогічними та іншими причинами [1]. Головною причиною

цього тривожного явища став масовий виїзд працездатного населення України на заробітки за кордон.

Не секрет, що вагомий вплив на формування особистості дитини, її розвиток та становлення справляє оточення, в якому дитина росте, тобто її сім'я. Саме рідні стають початковим взірцем для наслідування, розвивають духовний світ дитини. Відомо, що ті малюки, які отримали достатньо любові, піклування та приучені до моральних і соціальних норм неодмінно досягають успіхів в особистому та професійному житті. Проте така тенденція спостерігається не в кожній родині. Сьогодні багато дітей стають сиротами або не отримують достатньо належної батьківської любові та уваги досить часто. Звичайно, сирітство, як соціальне явище, існує у будь-якому суспільстві: завжди були, є і будуть діти, які з різних причин залишаються без батьків, а їх виховання відбувається або в іншій сім'ї, або в спеціально створених для цього установах. Завжди існувало також так зване «соціальне сирітство», тобто діти, які фактично стають сиротами при живих батьках, внаслідок ув'язнення батьків, позбавлення їх батьківських прав, важкої хвороби чи з інших причин. Однак проблема соціального сирітства сьогодні постала надзвичайно гостро, оскільки, як вказує С.Ю. Чернета, 98 % дітей-сиріт – це соціальні сироти та лише 2 % – біологічні [6].

Масова міграція населення України на заробітки за кордон розпочалася в 90-ті роки минулого століття, після здобуття державної незалежності, і фактично, не йде на спад і сьогодні. Розвиток ринкових відносин в Україні, демократизація суспільного життя, відносна відкритість кордонів та зняття обмежень щодо закордонних поїздок громадян зумовили активізацію міждержавних переміщень населення, передусім працездатного віку. Активна участь громадян України у міжнародному трудовому міграційному обігу зумовлена ще й помітним падінням рівня доходів значної частини населення, і є вимушеним кроком у пошуках добре оплачуваної роботи за кордоном [4]. Більшість таких батьків стверджують, що просто мусять працювати за кордоном заради блага самих дітей. За даними досліджень міжнародного правозахисного центру «Ла Страда – Україна» 86 % мігрантів, за їх власним твердженням, заробляють гроші на освіту дітей, 72 % – на будівництво та придбання житла, 69 % – на забезпечення щоденних потреб нащадків [2]. Однак, вирішуючи матеріальні проблеми, батьки не приділяють належної уваги вихованню власних дітей. Діти трудових мігрантів – це неповнолітні особи, у яких обоє або один з батьків, тимчасово виїхали працювати до іноземної країни та залишили їх під наглядом родичів, сусідів, знайомих, друзів тощо. Фактично такі діти не отримують належної уваги дорослих (і передусім батьківської уваги), через що часто потрапляють під вплив негативних чинників ризику і стикаються з великою кількістю проблем [5].

Через кілька років після від'їзду батьків діти часто перестають потребувати батьківської опіки. Вони уже не прагнуть повернути батьків до дому, не пишуть їм про це у листах. Ці діти сприймають батьків тільки як «джерело фінансування». Тепер материнська чи батьківська любов вимірюється кількістю пересланих з Італії чи Португалії євро або доларів. Досвід показує, що гроші, які заробітчани передають своїм дітям, ті часто використовують бездумно, з певною часткою помсти батькам за те, що вони покинули їх. Головна проблема таких дітей полягає у тому, що, залишені без батьків, вони нерідко стають на шлях алкоголізму, наркоманії та розгульного життя з ланцюжком ранніх випадкових статевих контактів. Безконтрольне використання великих грошових сум тільки посилює психологічні проблеми у дітей заробітчани та поглиблює такі негативні їхні наслідки, як брак позитивних прикладів, знеохочення у професійному рості та

самореалізації, зловживання алкоголем, ранні статеві стосунки [3]. Саме тому ця проблема потребує вирішення. Адже спочатку – це проблема кількох сімей, а в майбутньому цілої країни.

Отже, соціальне сирітство – це явище, зумовлене ухилянням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків по відношенню до неповнолітніх дітей. Це особлива група дітей, батьки яких внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин не виконують батьківських функцій. Соціальне сирітство – це коли юридично батьки є, а фактично їх немає; це діти, які не отримують допомоги, але потребують її понад усе. Зараз вивченням цього питання найбільше займаються психологи та соціальні працівники, але настав час долучитися до регулювання даної проблеми державі. Адже матеріально незабезпечені люди іноді дійсно просто вимушені шукати кращого майбутнього на стороні. Можемо це назвати бомбою повільної дії, бо, якщо сьогодні – це нищить окремі сім'ї, то в майбутньому може знищити цілу країну.

Список використаних джерел:

1. Лопатченко І. М. Соціальні медіа як технологія профілактики соціального сирітства в Україні / І. М. Лопатченко. – електронний ресурс. – режим доступу: www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2016-3/doc/5/08.pdf
2. Пігіда В. М. Аналіз стану та проблем дітей трудових мігрантів в Україні / В. М. Пігіда. – електронний ресурс. – режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2010_9/13.pdf
3. Раєвська Я. М. Теоретичний аналіз проблеми розвитку особистості підлітків з дистантних сімей / Я. М. Раєвська. – електронний ресурс. – режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/964/94/>.
4. Соціальна робота в Україні: теорія та практика: посіб. для підвищення кваліфікації працівників соціальних служб для молоді / за ред. доц. А. Я. Ходорчук. – К.: ДЦССМ, 2003. – 272 с.
5. Уханкіна В. Духовність як смисложиттєва цінність. До проблеми визначення поняття / В. Уханкіна // Вісник НУ «Львівська політехніка»; «Філософські науки». – 2008. – № 607. – 122 с.
6. Чернета С. Ю. Соціальне сирітство як соціально-правова проблема / С. Ю. Чернета. – електронний ресурс. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2012.../Chern.pdf

А. А. Муляр,
*студентка 3 курсу, групи СР-16003ск(б), спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: mulyar.a.a@gmail.com*
Т. І. Ковальчук,
*Науковий керівник – Т. І. Ковальчук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kovalchuk_tam@ukr.net*

ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОГО СІРІТСТВА ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Українське суспільство переживає надскладні часи. По-перше, нестабільна соціальна ситуація або, інакше кажучи, соціально-економічна, пов'язана із зубожінням сімей (безробіття обох або одного з батьків, жебрацтво, тривала відсутність, розлучення батьків, відсутність постійного житла). По-друге, морально-етична та психологічна, зокрема асоціальний спосіб життя батьків, різні види залежності, примушення дітей до жебракування, злочинні діяння батьків, різноманітні форми насильства, спрямовані на дітей, раннє або позашлюбне материнство; дисфункційність сім'ї – неповна, новоутворена, багатодітна, сім'я інвалідів; нездорова емоційна атмосфера в сім'ї, конфліктність її членів. Усі ці причини безпосередньо впливають на українську сім'ю і, як наслідок, спричиняють значну кількість негативних явищ, з яких найшвидше поширюється явище біологічного і соціального сирітства. Переконані, ні в кого не викликає сумніву, що в сім'ї формуються світогляд, морально-естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтири дитини, тобто всі ті якості, які згодом становитимуть її сутність як особистості.

Аналіз наукових досліджень дозволяє виокремити декілька наукових підходів у сучасних наукових дослідженнях, які визначають сутність соціального сирітства: соціально-економічний (С.М.Рибинський, В.Г.Бочарова, М.Н.Лазутова); психолого-педагогічний (Н.П.Іванова, Л.Я.Оліференко), правовий (Л.Пірог, С.Бандура); соціологічний (Г.Осадча, Є.Проніна – причини дитячої зайнятості та дитячого жебрацтва; С.Стівенсон – специфіка життя вуличних дітей в умовах тіньових громад; Є.Волянська – соціальні детермінанти підліткової агресії). Українські соціологи (І.Пеша, Л.Волинець, Н.Комарова, Б.Кобзарь, В.Яковенко, О.Балакірева та ін.).

У науці виділяють два основних види сирітства:

- повне сирітство – діти стали сиротами у зв'язку із смертю або загибеллю батьків;
- соціальне сирітство – діти батьків, які не виконують своїх обов'язків з різних причин, саме такі діти складають одну з основних категорій серед неблагополучних дітей.

Сирітство – соціальне явище, що характеризує стан дитини, яка тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням унаслідок втрати батьків, а також дитини, яка не може з певних причин чи з власних інтересів залишитися в сімейному оточенні, потребує захисту чи допомоги з боку держави. Як зазначає О.Терновець, соціальне сирітство – це комплексний соціальний феномен, який досліджують на міждисциплінарному рівні. Вивчаючи соціальне сирітство як соціально-педагогічну проблему, науковці дійшли висновку, що соціальне сирітство – це певний стан дитинства, який характеризується тим, що діти при живих батьках, незалежно від офіційно визнаного статусу сім'ї, живуть без необхідної опіки й виховання, без емоційної підтримки та участі з боку своєї родини.

При виділенні класифікації причин виникнення соціального сирітства доцільно виходити із середовища появи соціальних сиріт.

Потрібно виходити з двох критеріїв причин появи соціального сирітства.

До першої слід віднести фактори, що здійснюють зовнішній негативний вплив на сім'ю, а до другої – внутрішні негативні чинники, що можуть появитися в середовищі сім'ї, в наслідок впливу зовнішніх факторів.

Зовнішні причини виникнення соціального сирітства закладаються в державі і обумовлені соціально-економічними умовами. Для них є характерними такі ознаки, як об'єктивність виникнення, залежність безпосередньо від держави. До таких причин слід віднести економічну нестабільність, бідність, зростання злочинності, збройні конфлікти, інфляцію, безробіття злочинні акти тощо. Більше половини молодих сімей не мають

окремого житла навіть через 10 років подружнього життя, майже половина сімей проживає з батьками в незадовільних для виховання дітей житлових умовах.

Негативно впливають на стабільність навіть благополучних сімей несприятливі соціально-економічні умови: втрата роботи, погіршення матеріально-побутових умов, зубожіння, тощо викликають у людей почуття незахищеності, страху перед майбутнім. Все це призводить до наростання напруги в сім'ї, негативно позначається на вихованні дітей.

Внутрішні причини виникнення соціального сирітства, на відміну від зовнішніх, утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї. Для них є характерними такі основні ознаки, як суб'єктивність виникнення і існування та залежність від зовнішніх негативних факторів. Їх поява здебільшого обумовлена внутрішніми сімейними проблемами. Проте і зовнішні фактори (несприятлива соціально-економічна ситуація в державі, безробіття тощо) часто стають каталізаторами негативних процесів в середині сім'ї. До таких причин відносять позашлюбне народження дитини, відмову від новонароджених немовлят, погані матеріальні та житлові умови, помилки у вихованні, жорстокість і знущання з боку батьків, поширення алкоголізму, наркоманії, ув'язнення батьків, а також неповну сім'ю, стан морально-психологічного клімату тощо.

У психологічному аспекті наслідки соціального сирітства важко недооцінювати. До соціально-психологічних наслідків впливу соціального сирітства на дітей відносять: появи глибоко депресивного стану, небажання спілкуватися; дратівливість, агресивність, тривожність дитини, відсутність довіри до навколишнього світу; поява шкільної дезадаптації та девіантних проявів у поведінці.

Для запобігання появи соціальних сиріт та забезпечення психічного здоров'я дитини кожна сім'я зобов'язана дотримуватись певних умов виховання, а саме: мікроклімат здорових стосунків між усіма членами родини що є наслідком правильної організації сімейного життя; приклад батьків; авторитет батьків; достатній рівень психолого-педагогічної культури батьків; усвідомлення батьками відповідальності перед суспільством за виховання дитини.

Для ліквідації даної проблеми необхідно змінити політику в області підготовки молоді до батьківства, навчання батьків виконувати свої функції в питаннях виховання дітей та турботи про них, роз'яснення відповідальності батьків за виховання законослухняних громадян нашої держави. При цьому необхідно:

- впровадити програму підготовки до сімейного життя починаючи із загальноосвітніх закладів;
- створити центри допомоги молодим матерям, в тому числі самотнім і неповнолітнім матерям із можливістю проживання в них;
- розширити відомства соціально-педагогічної підтримки;
- внести зміни в закони, Сімейний кодекс і Конституцію, в який показати право соціального педагога чи соціального працівника приходити в сім'ю.

Список використаних джерел:

1. Артющікіна Л.М., Полянйічко А.О. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). – Суми : Сум ДПУ, 2002. 268 с.
2. Брутман В.Н. Причини соціального сирітства. *Соціальна робота*. 1994. № 5. С.11-12.

3. Вейланде Л.В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: теорія і методика професійної освіти : автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Вейланде Л.В. – Одеса, 2005. – 19 с.
4. Коваленко О.О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен: дис. кан. соціол. наук: 22.00.03 / Коваленко О.О.; НАН України, Ін-т соціології. К., 2006. 212 с.

О. Г. Новицька,

*студентка 1 курсу групи СР17001МЗ, спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,*

e-mail: oksnovickaya@ukr.net

Г.М. Ржевський,

*кандидат психологічних наук, доцент, докторант,
доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

e-mail: manpower44444@gmail.com

СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО В УМОВАХ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Міграція робочої сили для України на даний час має переважно негативні наслідки. Трудова міграція населення спричиняє виникнення не лише соціально-економічних та демографічних, але і соціально-педагогічних проблем.

Виїжджаючи працювати за кордон, батьки залишають своїх дітей, що призводить до розвитку соціального сирітства, тобто явища, обумовленого ухилянням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків по відношенню до неповнолітніх дітей. В такому випадку діти залишаються без батьківської турботи, догляду, виховання, спілкування, і фактично стають сиротами при живих батьках. Переважна більшість із них виїжджають за кордон, щоб мати можливість матеріально забезпечити дітей, які залишилися в Україні.

Немає чіткої статистики щодо кількості батьків, які перебувають у трудовій міграції, тож немає і точних даних відносно того, скільки є дітей, які залишилися без опіки одного або двох батьків.

Діти трудових мігрантів – це неповнолітні особи, обоє або один з батьків яких тимчасово виїхали займатися оплачуваною діяльністю до іноземної країни та залишили їх під наглядом родичів, сусідів, знайомих, друзів тощо. Фактично такі діти не отримують належної уваги дорослих (і передусім батьківської уваги), через що часто потрапляють під вплив негативних чинників ризику і стикаються з великою кількістю проблем. Діти заробітчан – це той сегмент дітей, які офіційно не є сиротами, але вони фактично залишаються напризволяще і стають бездоглядними, що рівноцінно сирітству. Тому проблема їх виховання постає надзвичайно гостро сьогодні.

Дослідники відзначають, що дитина, батьки якої стали трудовими мігрантами, розлучившись із сім'єю, починає шукати ідеал, авторитет, референтну групу, самостійно виконувати функції батьків (заробляти гроші, красти, просити, доглядати за собою). Для такої дитини характерні проблеми у міжособистісних стосунках та навчанні, афективні поведінкові реакції, виконання невідповідних ролей, схильність до девіантної поведінки. Після від'їзду одного з батьків за кордон у дітей найчастіше всього виникає глибокий депресивний стан, небажання спілкуватися з рідними та друзями, особливо з мамою чи

татом, які поїхали; крім того, дитина стає дратівливою, тривожною, агресивною; у неї можуть з'явитися думки про самогубство; вона нікому не довіряє, і навколишній світ стає для неї чужим.

Ці проблеми часто загострюються при досягненні підліткового віку. Саме у цей час відбувається не тільки докорінна перебудова психологічних структур, які склалися раніше, але й формуються нові: вибудовується власна система ціннісних орієнтацій, закладаються основи свідомої поведінки, вимальовується загальна спрямованість світоглядних уявлень та соціальних установок, йде активний пошук надійних моральних принципів та сенсу життя. У підлітковому віці з'являється гостра потреба у самовиявленні та самоствердженні, для чого дитині потрібна дієва батьківська підтримка, якої вона позбавлена. Сім'я відіграє дуже велике значення у процесі самовизначення та самоствердження підлітків, оскільки саме у цьому віці найбільше потрібний приклад батьків, їхня порада та підтримка. Тому відсутність одного чи обох батьків негативно впливає на становлення їх психіки та особистості. Негативними наслідками такого виховання можуть стати: закомплексованість, підвищений рівень тривожності, почуття ворожості, несформованість Я-образу, статево-рольової ідентичності, домінування залежності в поведінці, імпульсивність тощо. Сьогодні з'явилася ще одна гостра проблема. Якщо раніше основна функція сім'ї і батьків полягала у вихованні дітей, то тепер вона часто зводиться тільки до їх матеріального забезпечення.

Через кілька років після від'їзду батьків діти часто перестають потребувати батьківської опіки. Ці діти сприймають батьків тільки як «джерело фінансування».

Отже, досвід показує, що гроші, які заробітчани передають своїм дітям, ті часто використовують бездумно, з певною часткою помсти батькам за те, що вони покинули їх. Головна проблема таких дітей полягає у тому, що, залишені без батьків, вони нерідко стають на шлях алкоголізму, наркоманії та розгульного життя з ланцюжком ранніх випадкових статевих контактів. Безконтрольне використання великих грошових сум тільки посилює психологічні проблеми у дітей заробітчан та поглиблює такі негативні їхні наслідки, як брак позитивних прикладів, знеохочення у професійному рості та самореалізації, зловживання алкоголем, ранні статеві стосунки.

З огляду на це діти трудових мігрантів потребують соціальної підтримки, допомоги соціальних працівників, педагогів, психологів.

Список використаних джерел:

1. Восстановительные процедуры и технологии в профилактике социального сиротства / Под ред. Т. А. Дугарской. – М. : «Академия», 2002. – 257 с.
2. Проблеми дітей трудових мігрантів: аналіз ситуації / Міжнародний жіночий правозахисний центр “Ла Страда – Україна”; Український ін-т соціальних досліджень ім. Олександра Яременка; Кіровоградський юридичний ін-т Харківського національного ун-ту внутрішніх справ / за заг. ред. К.Б. Левченко. – К. : Логос, 2006. – 64 с.
3. Раєвська Я.М. Теоретичний аналіз проблеми розвитку особистості підлітків з дистантних сімей. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/964/94/>.
4. Соціально-педагогічна робота з дітьми трудових мігрантів. – К., 2008. – 377 с.
5. Філософський словник соціальних термінів. – 3-тє вид., доп. / за заг. ред. проф. В.П. Андрущенко. – Харків: “Р.И.Ф.” – 2005. – 672 с.

*Д. В. Орищенко,
магістр 1 року навчання спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: anita.aorl@gmail.com*

*Науковий керівник – С. О. Кубіцький,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kubitskiy@ukr.net*

ПІДГОТОВКА ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ДІТЕЙ-СИРІТ

Підготовка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до сімейного життя є досить важливою проблемою сьогодення. Спеціальна підготовка молодих людей до створення сім'ї, до виконання батьківських і подружніх обов'язків, до виховання дітей повинна проводитись продумано та цілеспрямовано на всіх етапах формування особистості. Саме цього позбавлені діти-сироти та діти, які з тих чи інших причин залишились без опіки батьків. Підготовка таких дітей до сімейного життя є доленосною проблемою українського суспільства в контексті попередження повторного соціального сирітства.

Після закінчення школи-інтернату діти-сироти стикаються з проблемами отримання освіти та житла, влаштування на роботу, створення власної сім'ї та виховання дітей. Ефективне вирішення проблеми виховання особистості майбутнього сім'янина серед вихованців інтернатного закладу обумовлюється науковою обґрунтованістю підходів пошуку шляхів, форм та методів соціально-педагогічної діяльності з цією категорією дітей [3].

Проблема підготовки учнівської молоді до сімейного життя, статевого та дошлюбного виховання знайшла своє відображення також у дослідженнях вітчизняних педагогів. Ними вивчались такі аспекти даної проблеми: теоретичні основи статевого виховання (В.Є. Каган, В.М. Колбановський, Л.І. Слинко); статеве виховання в сім'ї (А.В. Говорун, Г.Ф. Дейнега, Д.В. Колесов); моральні аспекти підготовки школярів до сімейного життя (Л.Я. Верб, З.Г. Зайцева, Р.А. Лемехова, І.А. Трухін); індивідуальний підхід до старшокласників у підготовці майбутнього сім'янина (В.М. Бизова, М.Ф. Феоктистова).

Педагогічні аспекти проблеми підготовки дітей-сиріт у державних закладах опіки до майбутнього сімейного життя знайшли відображення в дисертаційних працях російських науковців І. Горчакової (1994), Н. Касьянової (2002), Г. Сатаєвої (2004), Г. Плясової (2008). Психологічні аспекти готовності вихованців інтернатних закладів до створення сім'ї розкрито в дисертаційній роботі української дослідниці О. Кізь (2003).

Різні аспекти соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами в інтернатних закладах розглянуто в дисертаційних дослідженнях Н. Огренич, О. Холоденко, Ю. Чернецької, В. Шкуркіної та ін.

Загальновідомо, що діти-сироти є найбільш вразливою групою населення, найбільш страждають від порушень прав людини і потребують особливого захисту. Але сьогодні діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які випускаються з державних закладів опіки, не можуть адаптуватись до самотійного життя. Їх соціалізація

ускладнюється наявністю ряду особливостей, які сформувались під час життя в інтернаті (психологічні травми, низька адаптивність та соціалізація) [1].

Підготовку молоді до сімейного життя можна визначити як передачу їм необхідної суми знань та навичок відносно всіх аспектів сімейно-шлюбного життя: міжособистісних та рольових стосунків, організації домашнього господарства, питань догляду та виховання дітей, статевого виховання. Зауважимо, що підготовка до сімейного життя – це частина загального процесу формування особистості, її соціальної адаптації. Існує нагальна проблема у системній підготовці до шлюбу, яка б впроваджувалася у життя на державному рівні [2].

Вчені переконливо доводять, що завданням підготовки до майбутнього сімейного життя є:

- виховання у дітей-сиріт моральних, емоційно-вольових якостей;
- прищеплення учням обох статей навичок спілкування та взаєморозуміння, а також здатність приймання усвідомлених рішень;
- розвиток мотиваційно-ціннісного відношення до сімейного життя та шлюбу;
- оснащення навичками практичного життя, необхідними для ведення домашнього господарства;
- формування в учнів інтернатних закладів позитивного ставлення до здорового способу життя, планування сім'ї та відповідального батьківства;
- забезпечення дітей-сиріт відповідною інформацією, що дасть їм можливість зрозуміти процеси, що відбуваються з ними, що допоможе їм адаптуватися до змін в період статевої зрілості [4].

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистість народжується в сім'ї / І. Д. Бех // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С. 8-10.
2. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. – К.: Київська правда, 2000. – 688 с.
3. Харченко С. Я. Підготовка дітей-сиріт до сімейного життя в умовах інтернатного закладу: монографія / С. Я. Харченко, Г. Д. Хархан. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – 180 с.
4. Бялик О. В. Статева просвіта учнівської молоді: досвід ФРН // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини / Гол. ред.: Мартинюк М. Т. – Умань: РВЦ Софія, 2008. – Ч. 5. – 21с.

А. Ю. Орлова,
*магістр 1 року навчання спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: anita.aorl@gmail.com*
С.О. Кубіцький,
*Науковий керівник –
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kubitskiy@ukr.net*

ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРІТ

У сьогоднішній однією з нагальних проблем суспільства є забезпечення ефективної соціальної адаптації та соціалізації дітей, залишених без опіки батьків, які перебувають у дитячих закладах інтернатного типу.

Вона потребує пошуку та обґрунтування нових концептуальних та методологічних підходів щодо розвитку системи гендерного виховання та ефективної гендерної соціалізації дітей-сиріт, так як специфічний процес формування різноманітних моделей гендерних ролей цих дітей не завжди узгоджується з існуючими традиційними соціально-психологічними стереотипами.

Проблеми гендерної соціалізації вивчалися вченими Т. Говорун, Н. Касьянова, Т. Репіна, В. Романова, Л. Столярчук, Т. Таранова, Н. Товстик та ін.

Процес гендерної соціалізації вихованців інтернатних закладів розглядали науковці Д. Гошовська, Я. Гошовський, С. Данилюк, Н. Касьянова, Г. Прихожан, Г. Сім'я, Н. Толстих та ін. Проте мало дослідженим є аспект діяльності соціального педагога в сфері статевої рольової соціалізації сиріт.

Як зазначає Л. Шнейдер, гендерна соціалізація залежить від норм, звичаїв, культури відповідного суспільства, до яких належать системи диференціації гендерних ролей (статевий поділ праці, специфічні статево-рольові приписи, права, обов'язки чоловіків та жінок) і стереотипів маскулінності та фемінності [3].

Для забезпечення успішної адаптації дитини та інтеграції в соціумі, як повноправного її члена, вона повинна виховуватися в сім'ї, де відбувається формування гендерних навичок, нормативних орієнтирів та стереотипів поведінки. Статеві ролі засвоюються дітьми шляхом наслідування представників своєї статі, через ідентифікацію з ними та відокремлення від протилежної статі в певні вікові періоди [2].

Однак у вихованців закладів інтернатного типу можливості пізнання цих статево-рольових моделей та зразків поведінки є вкрай обмеженими. Проблема соціального сирітства з кожним роком набуває катастрофічних масштабів і є однією з негативних соціально-економічних тенденцій сучасного суспільства.

Причинами цього явища є складна соціально-економічна ситуація в країні, занепад моральних норм в суспільстві, цінностей сім'ї та шлюбу, втрата відповідальності дорослих за долю своїх дітей та родини [1]. Все це має відображення у психофізіологічному процесі розвитку дитини та впливає на соціальні установки, на основі яких формується ідентичність людини як представника певної статі.

Одним із завдань освітньо-виховного процесу інтернатних закладів для виховання дітей має бути формування соціальних гендерних ролей та відповідних компетенцій, які будуть їм необхідні для ефективного входження у суспільне життя країни, яке раніше перед такими закладами не ставилося.

На основі аналізу наукової літератури, соціологічних досліджень ми виділили такі особливості гендерної соціалізації вихованців інтернатних закладів:

- нерозвиненість навичок рольової гри у вихованців дошкільного та молодшого шкільного віку;
- відсутність адекватних зразків ідентифікації в межах своєї статі;
- набуття раннього сексуального досвіду;
- наявність низького рівня психосексуальної культури та культури взаємин статей [4].

Соціальний педагог є одним із головних агентів у процесі гендерної соціалізації старшокласників, допомагаючи їм переробити негативний досвід батьківсько-дитячих

відносин, щоб не допустити перенесення батьківського сценарію проблемних родин у свою майбутню сім'ю.

Згідно з твердженням І. С. Кона, освітні установи, на відміну від батьківської сім'ї, є відносно автономними інститутами соціалізації, які не мають чітко визначеної системи у процесі гендерної ідентифікації і соціалізації.

Тоді як для дитини без сім'ї саме школа, дитячий будинок та інтернат виступає єдиним структурованим соціокультурним об'єднанням [1].

Важливим аспектом виступає фактор заміни ролей вторинних агентів соціалізації на первинні. В даному випадку ролі ретрансляторів соціального досвіду для дітей в інтернатних установах з моменту їхнього вступу до закладу починають виконувати дорослі (вихователі, вчителі, технічні працівники та ін.). Але проблема полягає у тому, що вони належать до вторинних агентів ідентифікації, які мають впливати на дитину в звичайному середовищі лише опосередковано.

Однак система організації виховного процесу у закладах побудована таким чином, що педагоги виконують роль первинних агентів соціалізації – батьків. Така штучна імітація сімейних та соціальних стосунків викривлює уявлення підлітка про норми та зразки поведінки у сім'ї й суспільстві, що видозмінює усі процеси соціалізації, у тому числі й гендерну ідентифікацію дитини.

Також варто зазначити про підміну зразків автентичної поведінки людини на професійно-орієнтовану. Адже вихованці закладів інтернатного типу спостерігають за дорослими переважно при виконанні ними професійних обов'язків, тобто змушені наслідувати лише статусні та професійні моделі поведінки у міжособистісних стосунках.

Список використаних джерел:

1. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посібник // Т. В. Говорун, О. М. Кікінеджі. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 307 с.
2. Данильченко Т. В. Психологія статі: навч. посібник / Т. В. Данильченко. – Ніжин: Вид-во «Аспект Поліграф», 2006. – 208 с.
3. Курдибаха О. М. Гендерні особливості становлення підлітків у процесі соціалізації / О. М. Курдибаха // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 25. – С. 166-174.
4. Хархан Г. Д. Особливості статево рольової соціалізації дітей-сиріт в загальноосвітніх школах-інтернатах / Г. Д. Хархан // Український соціум. – 2008. – № 1. – С. 72-82.

О. В. Свіщо,

студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота»,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

e-mail: oksana.svishcho@gmail.com

Науковий керівник – С.О. Кубіцький,

кандидат педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

e-mail: kubitskiy@ukr.net

ПРОФІЛАКТИКА СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

За останні роки зросла роль діяльності соціальних педагогів. Значний контингент осіб, які потребують допомоги, є діти, які опинились у скрутній життєвій ситуації. Вагому їхню частину складають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Дослідження проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з такими дітьми набуває пріоритетного значення. За даними Державного комітету статистики, загальна кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в країні становить більше 101000 осіб. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються й навчаються у школах-інтернатах для дітей-сиріт збільшилася в 1,4 рази за останні десять років [1].

Сирітство – це соціальне явище, поява якого обумовлена наявністю в суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишилися без піклування батьків у результаті позбавлення останніх батьківських прав або визнання їх в установленому порядку недієздатними, безвісно відсутніми.

Соціальні сироти – це особлива група дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин лишилися сиротами при живих батьках.

На сьогоднішній день в Україні не існує усталеного визначення щодо цієї категорії дітей. У пресі, періодичних виданнях, психолого-педагогічних роботах, результатах соціологічних досліджень вживаються такі терміни, як:

бездоглядні; бездомні; безпритульні; діти вулиці; діти, позбавлені батьківського піклування; соціальні сироти; неповнолітні групи ризику.

Дитячий Фонд ООН (ЮНІСЕФ) відносить до них:

- дітей, які не спілкуються з власними родинами і живуть у тимчасових сховищах;
- дітей, які підтримують контакт з сім'єю, але через бідність, різні види експлуатації та зловживань по відношенню до них проводять більшу частину дня, а інколи і ночі, на вулиці;
- дітей-вихованців інтернатів та притулків, які через різні причини втекли із них і перебувають на вулиці [2].

Головним завданням соціального педагога в роботі з дітьми-сиротами є їх соціалізація. Під соціалізацією розуміють процес становлення людини в системі соціальних відносин як компонента цієї системи, тобто людина стає частиною соціальної спільності, або групи людей, організації. При цьому відбувається засвоєння нею елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формується якість особистості.

Успіх підготовки дітей-сиріт до самостійного життя можливий тільки при дотриманні ряду умов. Головне з них – наявність єдиної системи взаємодії на учнів, що складається з декількох ланок, де провідною ланкою є соціальні корекційні заняття з соціально-побутового орієнтування. Спеціальні корекційні заняття з соціально-побутового орієнтування спрямовані на практичну підготовку дітей до самостійного життя та праці, на формування у них знань і умінь, що сприяють соціальній адаптації, на підвищення рівня загального розвитку дітей-сиріт. Найважливішою ланкою системи, є виховна робота, яка в комплексі з навчальною, допомагає досягти бажаних результатів. У ході виховної роботи, таким чином, розширюється, доповнюється трудовий, моральний, естетичний вплив на дитину.

Профілактика вимагає усунення всіх причин, які його породжують, подолання – нейтралізації або ліквідації наслідків.

Для цього необхідно створити систему діяльності, яка б охоплювала:

- вдосконалення нормативно-правових основ, системи виховання підростаючого покоління, підготовки молоді до сімейного життя;
- підвищення соціальної ролі сім'ї, відповідальності дорослих, особливо молодих, за народження дитини та її виховання;
- формування постійно діючого механізму захисту прав і особистої гідності кожної дитини, незалежно від її віку, місця проживання, національної приналежності [3].

Індивідуальна соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування розглядається як оптимально підібраний відповідно до заданих умов комплекс соціальних і педагогічних засобів, які включають методи, процедури, ресурси (матеріальні, людські, тимчасові, інформаційні) і технології, які застосовуються для вирішення чітко сформульованої соціально-педагогічної проблеми дитини, дозволяючи досягти ефективного результату.

Така робота будується із врахуванням індивідуальних особливостей дітей (темперамент і характер, здібності і схильності, мотиви, інтереси та ін.), у значній мірі впливаючи на їх поведінку в різних життєвих ситуаціях.

Специфіка індивідуальної соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування полягає також у гнучкому використанні різних результатів виховання і розвитку кожної дитини.

Найбільш прийнятним способом уберегти сиріт від подібних наслідків суспільного виховання має бути наближення способу життя у сирітських закладах до способу життя родини. Доречні різні варіанти рішень, що відтворюють модель сімейних відносин: сімейні групи в рамках дитячого будинку, сімейні дитячі будинки, прийомні сім'ї. Загальновідомо, що найкращою формою є інститут усиновлення, в рамках якого необхідна правова лібералізація, що спрощує процедуру потрапляння сиріт в сім'ю або до самотніх людей. Поряд з полегшенням цієї процедури є бажаним повсюдно впроваджувати в практику відбору майбутніх батьків інноваційні методи, що дозволяють апріорно визначити виховний потенціал усиновлювачів.

Отже, соціальне сирітство на сьогоднішній день поширене явище не тільки в Україні, а й у всьому світі. Систему профілактики цього явища важко розробити, адже ніхто не знає в який момент дитина може залишитись без піклування батьків. Соціальний педагог повинен завжди спілкуватися, допомагати соціальній адаптації дітям-сиротам та приділяти велику увагу індивідуальним особливостям кожної дитини.

Список використаних джерел:

1. Тематичне дослідження «Причини інституалізації і майбутнє молодих людей, які залишають заклади державної опіки», проведене на замовлення Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) Українським інститутом соціальних досліджень у 2001 році. – К., 2001.
2. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання / Авт. кол. Л. С. Волинець, Н. М. Комарова, І. Б. Іванова та ін. – К., 1998.
3. Мардахаев Л. В. Социальная педагогика: учебник / Л. В. Мардахаев. – М.: Гардарики, 2005.

Т. Г. Тонха

студентка 3 курсу, групи СП-1501 спеціальності «Соціальна педагогіка»

ПРОБЛЕМА СИРІТСТВА В УКРАЇНІ

Ми звикли, що повноцінна сім'я включає в себе жінку, чоловіка та їхніх дітей. Такий шаблон щасливої сім'ї закладається у кожної людини в голові ще змалечку, коли вона спостерігає за своїми батьками, їхнім сімейним життям і мріє реалізувати й себе не лише як достойну особистість та індивідуальність, а ще й гарного батька чи матір.

Український народ у своїй культурі, своїй творчості, своїй історії оспівував важливість сім'ї для людини, жаліючи тих, то її не має: «Де одинець – хазяйству кінець, де сім – щастя всім», «Нема батька – півсироти, нема матері – сирота повна».

Нажаль, термін «сирота» в наш час зовсім не рідкість. Сирота – дитина, підліток, що втратили батька й матір або одного з них [1]. Таких дітей в Україні з кожним днем все більше й більше. Сьогодні в нашій країні більше 100 тисяч дітей без батьківської опіки. Вони знаходяться у спеціальних закладах, де чекають кожен на нову сім'ю. Але щодня кількість таких дітей зростає. Чому ж так трапляється?

1. Часто сиротами стають ще немовлята, яких покидають молоді матері ще в пологовому будинку. Так стається, коли матерями стають підлітки, або якщо дівчину покинув батько дитини [2].

2. Сиротами стають діти з фізичними чи психічними вадами.

3. Причиною відмови від дітей є важке матеріальне становище, відсутність житла

4. У нашому суспільстві переважає думка, що відповідати за небажану вагітність повинна лише дівчина. Чоловіки бояться відповідальності, а коли йдеться про народження дитини, й поготів. Тож жінка опиняється на самоті з проблемою.

5. Покидають дітей дівчата з неблагополучних сімей, сироти. Жінці, яка ніколи не знала, що таке батьківська любов, доброта, співчуття, важко виявити їх до новонародженого.

6. Рідше трапляються випадки, коли в сім'ї вже є діти. І ще одна дитина – просто зайвий клопіт [3].

Всі ці причини призводять до зростання кількості сиріт. Вирішення проблематики сиріцтва є спільним завданням, як сімей так і органів державної влади, адже в міцній сім'ї безумовно виросте здоровий, вихований, освічений громадянин. Звичайно ж держава гарантує опіку дітям-сиротам, які перебувають у дитячих будинках, інтернатах, але у більшості випадків такої допомоги недостатньо для забезпечення гідних умов життя, оскільки грошові виплати є мінімальними, до того ж вони не можуть замінити дитині батьківське тепло [4].

Сьогодні задля того, щоб допомогти більшій кількості дітей знайти собі домівку розроблено досить багато серйозних проектів. Одним з таких є програма «Сирітству ні», запущена Ренатом Ахметовим у 2008 році. Завдяки їй уже більше 8000 дітей живе з новими батьками.

У підсумку хотілося б сказати, що Україна займає не останнє місце по кількості дітей-сиріт. Всі вони чекають, що в один день по них хтось прийде і забере у теплу домівку, де на нього чекатимуть тато і мама. Хто б не була та людина, яка відмовилась від власної дитини, і які б не були в неї причини – вона зробила величезну помилку, бо кожна людина має право на сім'ю і любов. Діти роблять життя яскравішим, ми бачимо в них продовження себе. Не варто забувати, що вони майбутнє нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник //Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/syrota>
2. Про причини вчинків матерів-зозул// Режим доступу: <http://infomist.ck.ua/najchastishe-nemovlyat-pokydayut-molodi-materi-yaki-sami-ne-znaly-lyubovi-pro-prychyny-vchynkiv-materiv-zozul/>
3. Гончарова-Чагор А. Самотні мами покидають малят, бо їм нікуди подітися // А. Гончарова-Чагор // <https://molbuk.ua/2007/05/10/samotn-mami-pokidajut-maljat-bo-m-nkudi.html>
4. Проблема сирітства в Україні//Режим доступу: <http://soc-in.com/component/content/article/4-news/4322-problema-siritstva-v-ukrayini.html>

П.А. Хохлов,

*студент I курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: Filhohlov@ukr.net*

Науковий керівник – Н.Т. Тверезовська,

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: tverezovskaya@nubip.edu.ua*

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Соціальне сирітство – не нове явище в житті сучасного українського суспільства. Актуалізація цього феномена в ХХІ ст. свідчить про кризу інституту шлюбу та сім'ї, які не здатні впоратися зі складними соціально-економічними та суспільно-політичними реаліями. У більшості випадків соціальне сирітство є результатом недостатньої уваги суспільства та компетентних у цьому питанні органів державної влади до соціальних проблем тих сімей, у яких є діти. З іншого – воно зумовлене прямим ухилянням або усуненням батьків від своїх обов'язків щодо неповнолітньої дитини. Окрім того, ускладнює ситуацію з дітьми-сиротами й негативна тенденція до порушення структури сучасної сім'ї. Відповідно, масштаби соціального сирітства сьогодні не зменшуються, а зростають, також воно набуває нового вигляду й різноманітних форм. Незважаючи на інтенсивне зростання соціального сирітства, на сьогодні ще не знайдено жодних альтернативних форм догляду за дитиною, які могли би замінити їй батьківську турботу та сімейне оточення. Треба наголосити, що в будь-якому випадку набагато легше попередити проблему, ніж потім вирішувати її. Тому доцільним є здійснення профілактики соціального сирітства в сучасній українській сім'ї шляхом дослідження основних причин його виникнення.

Загалом проблему сирітства вчені розглядають, починаючи з визначення цього поняття й дослідження думки населення про дітей-сиріт і закінчуючи пошуком ефективних способів допомоги цим дітям. Останнє можливо лише за умови комплексного дослідження причин соціального сирітства в конкретному соціумі, що дасть можливість не допустити прояву найбільш серйозних наслідків і застосувати превентивні заходи попередження соціального сирітства.

Соціальне сирітство – це масштабне та багатоаспектне суспільне явище, яке зумовлене впливом різних чинників ризику та наявністю в суспільстві дітей, що залишилися без належного піклування за живих батьків. Про масштабність соціального сирітства свідчить той факт, що науковці розглядають його з декількох позицій: як соціальне, тимчасове явище, за ліквідації причин якого зникне й сама проблема; як психологічний феномен самовідчуття та самоусвідомлення дитиною себе самотньою; як педагогічна проблема відсутності умов для виховання, занедбаності дитини в сучасному суспільстві [1]. Більшість дослідників визначають соціальне сирітство як особливий стан дитинства, обумовлений його місцем в умовах певної соціальної структури, у системі соціальних відносин суспільства, що розглядає всіх дітей, які залишилися без належної опіки та виховання, поза залежністю від соціального статусу батьків [2]. Зовнішні причини виникнення соціального сирітства обумовлені об'єктивними умовами та залежать безпосередньо від держави. Важке соціально-економічне становище в Україні супроводжується такими аномальними явищами, як безробіття, зубожіння населення, інфляція, жебрацтво, відсутність постійного житла й належних побутових умов для існування, трудова міграція, зростання злочинності та кількості біженців, воєнні й міжнаціональні конфлікти. Для цих явищ є характерними такі ознаки, як об'єктивність виникнення та залежність безпосередньо від держави. Варто наголосити, що сучасні несприятливі соціально-економічні умови в Україні негативно впливають на матеріальну стабільність навіть благополучних сімей, що викликає в людей почуття незахищеності та страху перед майбутнім. Такі складні життєві ситуації та зовнішні обставини призводять до трансформації традиційних моральних пріоритетів, коли виховання дітей приноситься батьками в жертву матеріальному благополуччю. Усе це призводить до зростання конфліктів в сім'ї, руйнації її морально-етичних засад і, відповідно, негативно позначається на вихованні дітей. Через постійно зростаючі масштаби спаду економічного розвитку в державі значна частина українського населення вдається до трудової міграції, яка поширюється надзвичайно швидко та впливає на життя як окремої особистості, так і цілої родини іммігранта. Зокрема, через відсутність батьків чи одного з батьків діти виховуються в неповних сім'ях, а часто й зовсім чужими для них людьми, що й спричинює виникнення ще одного різновиду соціального сирітства. Варто відзначити, що трудові мігранти можуть покидати своїх дітей не тільки через економічні проблеми в сім'ї, а й через часті конфлікти між членами подружжя. Вихід з такої ситуації вони вбачають у поїздки одного з батьків за кордон, що одночасно дає можливість відпочити один від одного та додатково покращити сімейне матеріальне становище. Проте в більшості випадках подружні стосунки не проходять перевірки часом і відстанню та завершуються розлученням, що також є стресом для дітей чи підлітків. Військові дії на сході України також у рази підвищують ризик дитини залишитися без батьків. Деякі батьки направили дітей до родичів з інших областей, а самі лишилися на небезпечній території, деякі змушені мігрувати задля заробітку, лишивши дітей на бабусь і дідусів тощо. На жаль, основну увагу в державі сконцентровано на виплатах державних соціальних допомог дітям-сиротам і дітям, позбавлених батьківського

підклування [3]. Однак те, що події в східному регіоні України призводять до порушення одного з найважливіших прав дитини – зростати та виховуватись у здоровому сімейному оточенні, фактично не розголошується. Також не можна говорити й про високу ефективність роботи уже наявних в Україні державних інститутів контролю, відбору, підготовки й професійного супроводу родин. Як вважають деякі дослідники, «проголошуючи пріоритет суспільного виховання, обрана державою в радянський період історії система влаштування дітей у спеціально створені для цього заклади не виправдала себе та, як показала практика, призвела до збільшення кількості соціальних сиріт, а не їх зменшення» [4]. Варто додати, що сьогодні існує й проблема послаблення роботи з організації дозвілля дітей і підлітків за місцем їх навчання в школі та ВНЗ, що свідчить про недосконалість системи освіти й виховання в сучасній Україні. Внутрішні причини виникнення соціального сирітства, на відміну від зовнішніх, утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї. Їх поява здебільшого обумовлена внутрішніми сімейними проблемами. Важливими в цьому контексті є вибір батьками індивідуального образу життя та їх власна інтерпретація цієї проблеми. У статус соціальної сироти діти можуть потрапити одразу після появи на світ, коли матері відмовляються від новонароджених немовлят ще в пологовому будинку. Це може пояснюватися соціальною незрілістю матері, яка народжує дитину в ранньому віці. Також, на думку багатьох спеціалістів, соціальні сироти є результатом легковажного ставлення дівчат-підлітків до вагітності та її наслідків, намагання приховати від близьких факт народження дитини, що часто є наслідком глибокого порушення психічного стану матері, її світосприйняття [5]. А це в свою чергу не може не позначитися на вихованні її дітей у подальшому. Варто зазначити, що причинами дитячої бездоглядності є також асоціальна поведінка батьків, схильність до алкоголізму й наркоманії, сексуальне домагання дітей із боку дорослих, жорстоке поводження з дітьми в сім'ях, несумлінне виконання обов'язків опікунів. На жаль, це говорить про бездуховність сучасних батьків, втрату життєво важливих людських якостей і відсутність розуміння свого значення для виховання та психологічного комфорту дітей. Загалом явище соціального сирітства має довготривалі наслідки для дітей, їхніх рідних і суспільства. Відсутність сім'ї, яка вважається найбільш сприятливим середовищем для розвитку дитини, призводить до погіршення стану здоров'я дитини, її успіхів у навчанні, затримки фізичного та психічного розвитку. У дорослому віці особи, які перебували в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, або зазнавали в дитинстві жорстокого поводження чи недбалого ставлення з боку рідних, переживають труднощі з адаптацією до суспільства, зі встановленням стосунків з іншими людьми, пошуком і втриманням робочого місця. Цілком імовірно, що вони можуть бути схильні до алкогольної чи наркотичної залежності. У свою чергу подолання довготривалих наслідків соціального сирітства потребує значних фінансових інвестицій. Соціальне сирітство має також юридичні наслідки. Щодо покинутих дітей порушується їх конституційне право на сімейне виховання та батьківське піклування. А це є порушенням одного з базових прав дитини, проголошених Конвенцією ООН про права дитини. Тому всі відповідні соціальні інститути, включаючи державу, мають спрямовувати свою діяльність на створення таких форм виховання й утримання дитини-сироти, які хоча б певною мірою могли компенсувати відсутність сім'ї та пом'якшити вплив негативних факторів на дитину, становище, у якому вона опинилася. Велика проблема полягає ще й у тому, що соціальне сирітство може відтворюватися в наступних поколіннях, що є результатом відсутності позитивного сімейного досвіду в дітей чи підлітків. А відсутність установок на створення власної родини, нерозуміння цінності

дітей приводить до того, що соціальні сироти самі стають незабаром «постачальниками» їх наступних поколінь і вихованців інтернатів.

До основних причин, що породжують соціальне сирітство в сучасній Україні, можна віднести воєнні конфлікти, соціальні потрясіння; міжнаціональні конфлікти, зростання кількості біженців; різке погіршення матеріального становища населення; падіння моральних засад сім'ї, зниження стабільності шлюбу; ослаблення релігійних традицій; алкоголізм і наркоманію; кризовий стан системи освіти й виховання та державних інститутів у сфері сім'ї. Зокрема, обізнаність причин виникнення соціального сирітства сприятиме посиленню роботи щодо раннього виявлення сімей, які мають ризик опинитися в складних життєвих обставинах, та вчасного надання їм якісних соціальних послуг.

Проблема соціального сирітства на сьогодні є досить актуальною, а саме явище є надзвичайно болючим як для дітей, так і для сучасного українського суспільства, оскільки зумовлює багато негативних наслідків: ускладнення процесу виховання дітей-сиріт, відчуття емоційного дискомфорту, відсутність повноцінної соціалізації й комунікації, втрата первинного соціального контролю над дітьми, їх схильність до девіантної поведінки. Для того щоб зменшити кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, необхідна передусім ефективна державна політика, спрямована на підвищення рівня матеріального забезпечення населення, створення робочих місць і відповідного життєвим потребам розміру оплати праці. Також необхідно створити соціальні програми для матеріальної та психологічної підтримки сімей із дітьми, молодих сімей, неповних сімей. Соціальна політика українського уряду має бути спрямована на піднесення сімейних цінностей, формування культури сім'ї, виховання в батьків відповідальності за виконання ними своїх батьківських обов'язків. Необхідною є в українському суспільстві й боротьба з алкоголізмом і наркоманією, які є причинами безвідповідального батьківства та поширення соціального сирітства. На жаль, дії держави щодо боротьби із сирітством спрямовані на усунення наслідків, а не ліквідацію причин. Тому пріоритетним завданням держави має бути попередження соціального сирітства шляхом виявлення цих причин на ранньому етапі та підтримки сімей, які потребують допомоги в складних соціально-економічних і політичних умовах.

Список використаних джерел:

1. Павлик Н. Історико-педагогічний аналіз проблеми соціального сирітства в Україні / Н. Павлик // Вісник Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка. – 2003. – № 13. – С. 158–161.
2. Лопатченко І. Типологія соціального сирітства в контексті психолого-педагогічних пріоритетів його профілактики / І. Лопатченко // Психолого-педагогічні аспекти формування управлінського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика : матеріали. Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Харків, 22 жовтня 2014 р.). – 2014. – Вип. 40–41(44–45). – С. 279–288.
3. Розвадовська О. Невизначений статус майбутнього, або Безпритульність повертається? / О. Розвадовська // Дзеркало тижня. – 2014. – 3 жовтня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/socium/neviznacheniystatus-maybutnogo-html>.
4. Кальченко Л. Соціальне сирітство як суспільне явище: поняття і причини виникнення / Л. Кальченко // Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. – 2012. – № 19(254). – Ч. II. – С. 160–170.

5. Яремчук В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема / В. Яремчук // Вісник психології і соціальної педагогіки. – 2012. – № 9. – С. 187–193.

Н. В. Шолудько,
*студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: nata.sholudko1999@gmail.com
Науковий керівник – С.О. Кубіцький,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kubitskiy@ukr.net*

АНАЛІЗ ВИТОКІВ ТА ЧИННИКІВ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

Проблема сирітства існує майже у всьому світі. Кожна країна намагається різними способами та методами попередити, вирішити та викоринити це явище.

Важливим є те, що у кожної з них різний рівень економічного та технічного прогресу. В залежності від цього і визначається на якій стадії знаходиться розв'язання даної проблеми, а отже, і методи своєю ефективністю будуть відрізнятися.

Науковці, які досліджують проблему соціального сирітства, визначають характерні для всієї світової спільноти причини, що сприяють його виникненню. Якщо назвати основні з них то це, наприклад, війни та міжнаціональні конфлікти, низький рівень матеріального становища, нестійкі шлюби та падіння моральних цінностей сім'ї, поширення алкоголізму та наркоманії, позашлюбна народжуваність, не дотримання релігійних традицій, існування класовості суспільства, занепад виховання та системи освіти.

При виділенні класифікації причин виникнення соціального сирітства доцільно виходити із середовища появи соціальних сиріт.

Як вважає Яремчук В. В., потрібно виходити з двох критеріїв причин появи соціального сирітства [1, С. 7-8].

До першої групи слід віднести фактори, що здійснюють зовнішній негативний вплив на сім'ю, а до другої – внутрішні негативні чинники, що можуть виникнути в середовищі сім'ї, внаслідок впливу зовнішніх факторів.

Зовнішні причини виникнення соціального сирітства закладаються в державі і обумовлені соціально-економічними умовами. Для них є характерними такі ознаки, як об'єктивність виникнення, залежність безпосередньо від держави. До таких причин слід віднести економічну нестабільність, бідність, зростання злочинності, збройні конфлікти, інфляцію, безробіття тощо [1, С. 9].

Негативно впливають на стабільність навіть благополучних сімей несприятливі соціально-економічні умови: втрата роботи, погіршення матеріально-побутових умов, зубожіння, тощо викликають у людей почуття незахищеності, страху перед майбутнім. Все це призводить до наростання напруги в сім'ї, негативно позначається на вихованні дітей.

Внутрішні причини виникнення соціального сирітства, на відміну від зовнішніх, утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї. Для них є характерними такі основні ознаки, як суб'єктивність виникнення і існування та залежність від зовнішніх негативних факторів. Їх поява здебільшого обумовлена внутрішніми сімейними проблемами. Проте і

зовнішні фактори (несприятлива соціально-економічна ситуація в державі, безробіття тощо) часто стають каталізаторами негативних процесів в середині сім'ї. До таких причин відносять позашлюбне народження дитини, відмову від новонароджених немовлят, погані матеріальні та житлові умови, жорстокість і знущання з боку батьків, поширення алкоголізму, наркоманії, ув'язнення батьків, а також неповну сім'ю, стан морально-психологічного клімату тощо [1, С. 10].

Відомим є той факт, що до статусу соціальної сироти діти можуть потрапити відразу після народження (відмова від новонароджених немовлят у пологовому будинку). В більшості випадків такі факти можна пояснити соціальною незрілістю матері, яка народжує дитину [2, С. 67].

Як вважають багато дослідників, соціальне сирітство найчастіше є результатом саме підліткової вагітності. Коли молоді дівчата не можуть психологічно справитися з тим, що стануть мамами. І роблять величезну помилку, приховуючи від батьків, народжують і покидають дитину.

Існує безліч причин відмови від новонародженого в пологовому будинку. Погане матеріальне становище є домінуючою з них. Також часто залишають хворих новонароджених дітей.

Найчастіше діти старшого віку виявляються покинутими в результаті залежності батьків від алкоголю, наркотиків, ігрової залежності, що часто призводить до різних психічних і соматичних захворювань або навіть смерті.

Бажання втекти проявляється як реакція на якісь чинники травмуючого характеру вдома, у школі або в підлітковому середовищі. Діти можуть залишати сім'ю через фізичне, психічне або сексуальне насилля близьких, через злидні і незабезпеченість у сім'ї, через образу на родичів внаслідок їх нечутливості або нерозуміння проблем чи переживань дитини.

Що стосується України, то думки науковців збігаються щодо класифікації причин та чинників, що породжують сирітство. Наприклад, професор Безпалько О. В. зазначає, що причинами соціального сирітства в Україні є: низький матеріальний рівень багатьох сімей, безробіття одного чи обох батьків; відсутність постійного житла; асоціальний спосіб життя одного або обох батьків, різні види залежності, проституція; примушення батьками дітей до жебрацтва; різноманітні форми насильства щодо дітей у сім'ї та державних закладах опіки [3, С. 103].

Отже, сирітство як соціальний феномен, охопило увесь світ. Вчені з різних країн і різних галузей науки трактують це визначення, кожен зі своєї точки зору. Але кожен науковець своїми трактуваннями, сприяє тому, щоб людство могло цілковито зрозуміти значення цього явища, а також усвідомити важливість його подолання.

Для того, щоб знати з чим боротися також важливим є знання причин виникнення явища. Адже, як ми бачимо держава долає наслідки, до яких призводять вчасно не виявлені і не подолані причини.

Існують різні класифікації причин виникнення явища сирітства, але всі вони мають однаковий зміст і породжують єдину проблему.

Список використаних джерел:

1. Яремчук В. В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема / В. В. Яремчук // Вісник психології і педагогіки ПНУ ім. В. Стефаника. – 2010. – № 2. – С. 7-10.

2. Артюшкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально правовий аспект) / Л. М. Артюшкіна. – Суми, 2002. – 164 с.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посібник / О. В. Безпалько; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Логос, 2003. – 108 с.

А.В. Яковчук

*магістр 1 курсу групи СР1700 спеціальності «Соціальна робота»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: Lika.rv@gmail.com*

Г.М. Ржевський,

*кандидат психологічних наук, доцент, докторант,
доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: manpower44444@gmail.com*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

В умовах закладів закритого типу, відбувається деприваційна блокада багатьох параметрів дитини. Найчастіше це територія, наприклад будинку дитини, вихід за межі якої є регламентованим. Територіально обмеження з боку адміністрації своєрідним чином негативно впливають на індивідуалізацію депривованих вихованців, нав'язуючи їм певні норм поведінки, що досить часто суттєво віддалені від загальноприйнятих, дитячих норм.

Діти-сироти – одна з найбільш соціально занедбаних і найменш психологічно захищених спільнот нашої країни. Недостатня увага соціального оточення в інтернатських закладах, брак соціально-адекватних моделей статево-рольової поведінки, недостатній професіоналізм вихователів до роботи з такого роду дітей, впливають на створення несприятливих умов для розвитку особистості, яка виховується в умовах без батьків.

Під соціалізацією розуміють процес становлення людини в системі соціальних відносин як компонента цієї системи, тобто людина стає частиною соціальної спільноти. При цьому відбувається засвоєння нею елементів культури, соціальних норм і цінностей та формування основних якостей особистості.

Не підлягає сумніву, що випускнику інтернатного закладу важче знайти своє місце в житті. Роками дитина перебувала на повному державному утриманні, коли всі побутові проблеми за нього вирішували вчителі, вихователі та інші працівники закладу. Дитина навіть не замислювалась над тим, скільки людей забезпечують її комфортне існування. Доросле самостійне життя, яке починається одразу по закінченні закладу, потребує інших знань та навичок, ніж ті, які передбачені шкільною програмою.

З метою надання допомоги таким дітям у підготовці до самостійного життя шляхом розвитку їх фізичного, духовного та інтелектуального потенціалу, впевненості у власних силах, формування культурних і моральних цінностей запроваджується нова форма участі у вихованні дитини, позбавленої батьківського піклування – наставництво. Це добровільна безоплатна діяльність наставника з надання дитині, яка проживає у закладі, індивідуальної підтримки та допомоги, насамперед у підготовці до самостійного життя. Положення про наставництво затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2017 р. № 465. Воно визначає механізм організації здійснення та ведення наставництва над дитиною

яка проживає у закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, іншому закладі для дітей.

Основними завданнями наставництва є:

- визначення та розвиток здібностей дитини, сприяння реалізації її інтересів у професійному самовизначенні;
- надання дитині доступної інформації про її права та обов'язки;
- формування в дитини практичних навичок, спрямованих на адаптацію її до самостійного життя, зокрема щодо вирішення побутових питань, розпорядження власним майном і коштами, отримання освітніх, соціальних, медичних, адміністративних та інших послуг;
- ознайомлення дитини з особливостями суспільного спілкування та подолання складних життєвих ситуацій;
- сприяння становленню дитини як відповідальної та успішної особистості;
- формування в дитини навичок здорового способу життя.

Наставництво здійснюється в індивідуальній формі однією повнолітньою дієздатною особою над однією дитиною. Наставником може бути повнолітня дієздатна особа, яка пройшла курс підготовки з питань соціальної адаптації дітей та їх підготовки до самостійного життя отримала висновок про те, що вона може проводити діяльність з організації наставництва, про що укладається відповідний договір про наставництво.

Свою діяльність наставник здійснює на території інтернатного закладу, в якому перебуває дитина за умови попередньої згоди дитини; між ним адміністрацією закладу та центром соціальних служб сім'ї дітей та молоді укладається відповідна угода.

Соціалізація охоплює всі етапи людського життя, але її фундамент закладається в дитинстві. Від цього фундаменту залежать якості дитини – лідера або жертви суспільної системи. Від того, яким буде це дитинство, де воно відбувається, залежить подальша доля людини, її характер і тип особи. Соціалізацію можна вважати такою, що вдалася, якщо людина органічно включена в соціальні відносини і нормально функціонує в дорослих соціальних структурах, не відчуває себе викинутою за межі суспільних зв'язків, може самостійно долати труднощі, що виникають у неї.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко // – К.: Либідь, 1997. – С. 27.
2. Фуштей Л. Опіка й опікунське виховання дітей як предмет аналізу / Л. Фуштей // Соціальний педагог. – 2007. – №7. – С.19
3. Кіреєва С. Історико-педагогічний аналіз проблеми соціального сирітства в Україні / С.Кіреєва // Соціальна педагогіка: теорія та практика : Методичний журнал. – 2007. – № 4. – С.86-91
4. Кубіцький С.О. Соціальні послуги вразливим категоріям населення: теорія, практика, інновації: монографія / С.О. Кубіцький. – К.: Видавництво «Міленіум», 2016. – 484 с.

А. В. Яковчук,
*магістр I року навчання спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: Lika.rv@gmail.com*

*Науковий керівник – С.О. Кубіцький,
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kubitskiy@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ВАЖКОВИХОВУВАНИМИ ДІТЬМИ- СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Діти не народжуються важковиховуваними. Важковиховуваність потрібно сприймати як наслідок впливу суспільства та соціальних несприятливих зовнішніх факторів. Причинами такого негативного впливу можуть бути різноманітні соціальні, історичні, політичні та економічні причини, такі як: громадянські (і не тільки) війни, економічний занепад держави, втрата культурних норм, цінностей та ідеалів, негативний вплив ЗМІ тощо.

На сьогодні, проблема важковиховуваності не є вирішеною. Як показує практика, серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування дедалі більше стає важковиховуваних дітей. Для виходу з цієї ситуації потрібна злагоджена, чітко узгоджена і систематична робота закладів інтернатного типу, соціальних педагогів, психологів, опікунів щодо: вивчення інтересів, здібностей, нахилів важковиховуваних вихованців і залучення їх до роботи гуртків, спортивних секцій, розвитку їх мислення, уваги, пам'яті тощо.

У загальноприйнятому розумінні до важковиховуваних дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування відносяться фізично здорові діти, у поведінці яких спостерігаються неорганізованість, недисциплінованість, хуліганство, правопорушення, опір виховним впливам.

Педагогічний словник тлумачить «важковиховуваність» як «свідомий або несвідомий супротив дитини цілеспрямованому педагогічному впливу, викликаний найрізноманітнішими причинами, включаючи педагогічні прорахунки вихователів, опікунів, дефекти психічного та соціального розвитку, особливості характеру, інші особистісні характеристики учнів, вихованців, що ускладнюють соціальну адаптацію» [1, с. 27].

Оскільки діти-сироти та діти, позбавленні батьківського піклування залишаються наодинці зі своїми проблемами, то розв'язують їх, відповідно, в силу своїх можливостей, спираючись, як правило, не на кращі приклади. З'являється відчуття самотності і незахищеності. Все це підриває впевненість дитини-сироти у собі, її здатність до саморегуляції, самоствердження у життєво важливих ситуаціях. Дитина-сирота та дитина, позбавлена батьківського піклування хоче відчувати, що її поважають, що на неї звертають увагу, з нею рахуються.

Діяльність закладів інтернатного типу, опікунів не завжди створює оптимальні умови для розвитку особистості. Тут можуть мати місце негативні чинники впливу на вихованців, які ускладнюють взаємини дитини-сироти з однолітками, товаришами, інколи разом з іншими чинниками (негативний вплив сім'ї, засобів масової інформації, стихійної вулиці) руйнують особистість. Через обмеженість спілкування дитина-сирота не може подолати, опір, почуття власної неповноцінності, меншовартості порівняно з іншими вихованцями, відсутність належних умов для задоволення своїх інтересів. Вихователь,

соціальний працівник, опікун має володіти достатнім рівнем культури, тактовності не допускати проявів негативізму, грубощів [2].

Перевиховання ґрунтується на загальних принципах виховання. Однак у роботі з важковиховуваними дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування слід акцентувати увагу на принципах, які впливають із соціально-психологічних особливостей цих дітей. Це:

- 1) зацікавлення продуктивною працею;
- 2) організація дитячого колективу;
- 3) органічне поєднання поваги до вихованців зі сприйнятою системою вимог;
- 4) єдність і систематичність педагогічних впливів на вихованців;
- 5) індивідуальний підхід до виховання;
- 6) гуманне ставлення до важковиховуваних у процесі перевиховання, виходячи з педагогічного постулату: з одного боку, ці діти «важкі», оскільки їм важко подолати ті чи ці соціальні труднощі, а з іншого – значні відхилення важковиховуваних від моральних норм поведінки – це своєрідне моральне захворювання, тому ставлення до таких дітей має бути адекватне;
- 7) об'єктивне ставлення до важковиховуваних;
- 8) педагогічний вплив на важковиховуваних дітей необхідно здійснювати в не афективному стані педагога;
- 9) випереджаюче виховання позитивних якостей у важковиховуваних дітей [3].

У роботі з важковиховуваними дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування нерідко доводиться зустрічатися із досить складними випадками своєрідного морального захворювання. У таких випадках доводиться вдаватися до педагогічного консиліуму, консультацій з психологом, що передбачає всебічний аналіз причин, що призвели до труднощів у життєдіяльності вихованців, а також особливостей поведінки, визначення шляхів і засобів перевиховання.

У процесі виховання важковиховуваних дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування використовують загально педагогічні методи виховання.

Для ефективного вирішення існуючої проблеми важковиховуваності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування необхідне створення певної цілісної системи.

Дана система має включати в себе кілька складових:

- створення комплексних груп спеціалістів, які забезпечують соціальний захист дітей (психологи, медики, соціальні педагоги тощо);
- створення виховного середовища, яке дозволяє гармонізувати відносини важковиховуваних дітей-сиріт зі своїм найближчим оточенням;
- створення груп підтримки зі спеціалістів різного профілю, які допомагатимуть вийти із проблемних ситуацій;
- організація підготовки спеціалістів, здатних здійснювати професійну психологічну, соціальну, медичну допомогу і займатися профілактико-виховною роботою з важковиховуваними дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;
- створення суспільних освітніх програм з метою підсилення усвідомлення та привернення уваги до проблем дітей-сиріт з ненормативною поведінкою (телевізійні програми, освітні програми тощо) [4].

Незважаючи на складність і довго тривалість перевиховання, педагоги мають вірити в силу виховного впливу на особистість та намагатися будь-що допомогти такій дитині-сироті стати повноцінною людиною.

Оточуюче середовище, як один із найбільш значущих у житті дітей-сиріт соціальних інститутів, відіграє важливу роль у вихованні. Вихователі, опікуни та піклувальники мають бути зацікавленими і обізнаними в житті своїх вихованців, приділяти їм якомога більше уваги, уникати непорозумінь і коректно здійснювати педагогічний вплив. Соціальний педагог і психолог мають бути радниками та помічниками дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Появі важковиховуваних дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування має передувати своєчасна профілактична робота соціального працівника.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко // – К.: Либідь, 1997. – С. 27.
2. Фуштей Л. Опіка й опікунське виховання дітей як предмет аналізу / Л. Фуштей // Соціальний педагог. – 2007. – № 7. – С.19
3. Кіреєва С. Історико-педагогічний аналіз проблеми соціального сирітства в Україні / С. Кіреєва // Соціальна педагогіка: теорія та практика : Методичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 86-91.
4. Кубіцький С.О. Соціальні послуги вразливим категоріям населення: теорія, практика, інновації: монографія / С.О. Кубіцький. – К.: Видавництво «Міленіум», 2016. – 484 с.

Секція 3

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

*К. К. Арзуманян,
кандидат психологічних наук, асистент кафедри соціальної педагогіки
та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: sirtiks2010@ukr.net*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ

У сучасному суспільстві все більше приділяється уваги проблемам насильства і жорстокого поводження з дітьми. Засоби масової інформації все частіше транслюють випадки безпрецедентної жорстокості по відношенню до дітей. У нашій країні відкрита інформація про дітей, які позбавлені родинної любові і турботи - це приблизно 73 000 сиріт.

Українське законодавство захищає права дитини сьогодні, розглядаючи її як особистість, а не як власність батьків. Що в свою чергу є протиріччям між вимогами соціокультурного розвитку суспільства і сім'єю соціального ризику, де існує небезпека для повноцінного розвитку, здоров'я і життя дитини. Межа втручання держави в сім'ю – досить складна межа, але обов'язкове втручання необхідне в разі загрози життю і здоров'ю дитини.

За результатами обстеження дітей-сиріт виділяють наступні проблеми: 81% дітей мають емоційні проблеми; 25% дітей з високим порогом тривоги і депресії, у 70% дітей порушені відносини з батьками і / або вчителями; 23% дітям властива деструктивна поведінка в групах однолітків, у т.ч. СДУГ; у 11% дітей – переживання психотравм в результаті розривів відносин і порушення прихильності.

Проаналізовано, що 6% сімей відповідають середньому і високому ризику насильства і жорстокого поводження з дитиною [1]. А це означає, що у батьків не сформовані батьківські навички, є залежності від ПАР, є матеріальні проблеми, батьки самі піддавалися насильству в дитинстві тощо.

У відповідність з виявленими проблемами діти-сироти потребують особливої уваги з боку фахівців за програмами розвитку навичок спілкування, навичок саморегуляції, соціально-правової компетентності, творчої активності, сенсорної реабілітації в умовах психолого-педагогічної підтримки, створення безпечного середовища і ситуації успіху для кожної дитини, що сама по собі несе позитивну динаміку в зміні стану дітей.

Виховно-реабілітаційний простір, в якому розгортається робота з надання допомоги дітям, які стали жертвами насильства і жорстокого поводження, має свої специфічні характеристики. Ефективними формами роботи з даною групою дітей є групові та індивідуальні заняття. Групові методи роботи включають психолого-педагогічний супровід: проведення діагностики рівня розвитку особистісних особливостей дитини; проведення індивідуальної та групової психотерапії; корекція «соціально-педагогічної занедбаності»; формування успішності і адекватної самооцінки [1].

Особливе місце відводиться методам десенсибілізації (Едвард Вестермак, Френсін Шапіро, Дж. Вольпе) - зняття тривоги, напруги, страхів через розслаблення. Не менш ефективним є метод детального опису ситуації та своєї поведінки, робота з диханням; елементи медитації; техніка енергійний позитивний настрій; а також участь в енергійних і комунікативних іграх, ігри з м'якими модулями; ігри з парашутом; рольові ігри; синхρο-гімнастика «Ключ» Х. Алієва; аналіз конкретних випадків; арт-терапевтичні вправи.

Окремими методами корекції можна виділити індивідуальну роботу з батьками та фахівцями у формі очного психологічного консультування, що передбачає розвиток виховних умінь і навичок, формування адекватної батьківської самооцінки, навчання прийомам саморегуляції.

Робота з відео, заснована на демонстрації клієнту ефективних способів поведінки і позитивному підкріпленні з боку фахівця (по С.В. Довбня). Дана програма використовується в роботі з батьками під час групового заняття, де батьки переглядають відео з дитячих занять.

Робота соціального педагога, психолога з вихователями в формі супервізій забезпечує найбільшу ефективність супроводу дитини, яка зазнала насильства. К. Маслач вважав, що «вигорілі фахівці», які працюють з дітьми, схильні навішувати на них ярлики, що не бачити проблем дітей, перестають співчувати їм, і в кінцевому рахунку починають ставитися до них, як до злочинців. Таке ставлення підкріплює вихідну самооцінку дітей і вдруге травмує їх. Робота соціального педагога полягає в навчанні персоналу правильному взаємодії з дітьми; у вирішенні конфліктів між дитиною і фахівцем, фахівцем і батьком; в наданні допомоги співробітникам у вирішенні особистих проблем, пов'язаних зі специфікою роботи.

- Окремим і початковим етапом роботи фахівця з дітьми-сиротами є проведення психодіагностичних методик, серед яких виділяють:
- Оцінку ризику жорстокого поводження в сім'ї [1];
- Контент-аналіз медичного огляду дітей та актів обстеження сімей;
- Спостереження за поведінкою батьків і дітей по методиці А. Грін;
- Тест на виявлення дитячої депресії М. Ковак;
- Діагностика самооцінки за методикою С. Дембо-Рубінштейн (модифікація Е.В. Кулічовської);
- Тест М. Люшера (комп'ютерна версія);
- Проективні методики «Малюнок сім'ї», «Кінетичний малюнок сім'ї» (авт. А.Е. Вегнер);
- Методики «Доповніть пропозиції» Л. Дюссе (модифікація Е.В. Кулічовської);
- Тест Л. Дюссе «Казка»;
- «Аналіз сімейних взаємин» Є.Г. Ейдемільер-Юстіцкіс;
- Анкета діагностики сімейних взаємин Е.В. Ратнікової, А.В. Гаврік.

Список використаних джерел:

1. Алексєєва І.А. Жорстоке поводження з дитиною. Причини. Наслідки. Допомога / І.А. Алексєєва, І.Г. Новосельський // Неблагополучна сім'я: подолання кризи. – К.: Генеза, 2006, – 256 с.

2. Шапіро Ф. Психотерапія емоційних травм за допомогою рухів очей: Основні принципи, протоколи і процедури / Пер. з англ. А.С. Рігіна. – М. : Незалежна фірма "Клас", 1998. – 496 с. - (Бібліотека психології і психотерапії).
3. Водоп'янова Н.Є. Синдром «вигорання» в професіях системи «людина-людина»: практикум з психології менеджменту та професійної діяльності / Н.Є. Водоп'янова; під ред. Г.С. Никифорова [та ін.]. – СПб., 2001. – С. 443-463.

Т.І. Ковальчук,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kovalchuk_tam@ukr.net*

ПРОФІЛАКТИКА РАННЬОГО СИРІТСТВА: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Сучасна сім'я не виконує повною мірою виховної функції у зв'язку з відсутністю цілеспрямованої, поетапної, організованої системи підготовки майбутніх батьків до виконання соціальних ролей чоловіка і дружини, батька і матері; відсутністю умов для підвищення свого загальнокультурного і педагогічного рівня. Більше половини опитаних сімей вважають, що вони не володіють необхідними психолого-педагогічними знаннями.

На виховну функцію сім'ї негативно впливають нуклеаризація, послаблення родинних зв'язків, зменшення у батьків можливостей спілкування і контролювання дітей, значна зміна стандартів поведінки, сімейних цінностей упродовж життя одного покоління; переоцінка досвіду сімейного життя, зменшення кількісного складу сімей, зниження можливостей батьківського впливу на дітей.

Теоретичну основу дослідження складають положення психолого-педагогічної науки про соціальну сутність виховання (І. Бех, Л. Виготський, І. Кон); особливості розвитку особистості в дошкільному віці (Л. Божович, О. Запорожець, Д. Ельконін, О. Кононко, В. Котирло); про дитину як об'єкт і суб'єкт виховання (Л. Артемова, Я. Коломінський, В. Петровський, Ю. Приходько); про виховний вплив сім'ї (Ю. Азаров, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський); процес взаємодії батьків і дітей (А. Адлер, Е. Берн, Т. Гордон, К. Хорні); профілактичну роботу соціального педагога (Г. Бондаренко, Т. Гура, А. Капська, Р. Овчарова) [1; 2; 3; 4].

Основними завданнями сімейного виховання на сучасному етапі розвитку України як суверенної держави є виховання в дітей гуманності (поваги до людей, співчуття і чуйності, доброзичливого ставлення до них, турботи про їхнє благополуччя) і духовності (прагнення до освоєння багатств вітчизняної і світової культури, формування загальнолюдських ідеалів добра, справедливості, чуйності, чесності і порядності, до свого способу життя на основі моральності, культури, краси); виховання дитини свідомим громадянином-патріотом своєї Батьківщини, чесним трудівником, гарним сім'янином; залучення дитини до здорового способу життя і формування в неї відповідних цінностей, умінь і навичок.

Соціальну профілактику сирітства варто починати через проведення просвітницької, профілактичної, тренінгової роботи, сприяти розвитку відповідального ставлення батьків до виховання дитини як особистості, здатної до реалізації своїх потенційних можливостей, щасливого члена суспільства.

Профілактика соціального сирітства через навчання відповідального батьківства:

1. Заохочувати батьків до активного обговорення.
2. Проводити зустріч із батьками в затишному, зручному приміщенні.
3. Якщо є така можливість, поставити стільці колом, щоб усі бачили один одного і почували себе включеними в обговорення.
4. Використовувати наочність, відео, роздатковий матеріал для підкріплення свого виступу.
5. Якщо розповідати про життя дитини, то варто використовувати фотографії, магнітофонні записи дітей свого класу.
6. Надсилати батькам запрошення і звертатися в них до кожного персонально.
7. Завжди передбачати час для того, щоб родини могли поспілкуватися між собою.
8. Доповідь робити короткою. У дорослих невелика тривалість концентрації уваги після робочого дня.
9. Враховувати інтереси та потреби родин у виборі тематики зустрічі.
10. Обов'язково включати до свого виступу розважальні ігрові моменти.

Дієвими з позицій профілактики раннього сирітства є нетрадиційні форми роботи з батьками: педагогічний десант, дерево родоводу, у родинному колі, родинний міст, народна світлиця, день добрих справ, вечір великої родини, батьківська школа, азбука родинного виховання, дні довіри, родинні свята у класі.

Дуже важливу окрему групу дітей-сиріт становлять діти, від яких батьки відмовились ще у пологових будинках або яких, народивши, покинули чи «підкинули» кому-небудь, чи залишили будь-де. Загальновідомі проблеми, через які найчастіше жінки відмовляються від новонародженої дитини: безробіття, важке матеріальне становище, відсутність необхідних житлових умов, неготовність виховувати дитину через вік; народження дитини з тяжкою патологією і фізичними вадами; наявність алкогольної або наркотичної залежності матері; легковажне перше кохання, коли молодь не обізнана в засобах контрацепції; зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї.

У США вагітна жінка і її ще ненароджена дитина є юридично два роздільні суб'єкти. Якщо майбутня мати веде спосіб життя, шкідливий для майбутньої дитини, правоохоронні органи можуть примусово ізолювати її від алкоголю, наркотиків або тютюнопаління [3, с. 273]. У Франції якщо суд приймає рішення про вилучення підлітка з сім'ї, то він потрапляє в центр захисту молоді, який є у кожному департаменті. Тут він живе, навчається, працює, доки в сім'ї все владнається. Існують спеціальні та приватні служби, що здійснюють нагляд за засудженими неповнолітніми. У Канаді дітей, батьків яких позбавили батьківських прав на певний час, віддають не в притулок, а в іншу сім'ю.

Головна функція соціального педагога – захищати інтереси дитини. Він має бути достатньо компетентним у правових і законодавчих питаннях, оскільки йому доводиться співпрацювати з представниками органів внутрішніх справ, судами, державними органами, громадськими організаціями тощо. Перш ніж втрутитися в ситуацію, соціальний педагог має ретельно вивчити соціальне оточення дитини, виявити негативні явища, якими, на жаль, переповнене повсякденне життя, знати, що варто зробити, аби вчасно попередити виникнення тих чи інших негараздів [1, с. 4].

Кожній дитині потрібна родина. Кількість соціальних сиріт збільшується. Потрібно попереджувати появу сирітства, запобігати відмови матерів від новонароджених дітей; забезпечити психологічну та соціальну підтримку вагітним жінкам та жінкам, які народили дитину, зокрема, неповнолітнім матерям, забезпечити соціально-психологічну підтримку

батьків, у яких народилися діти з вадами здоров'я; надавати комплекс соціальних послуг, спрямованих на збереження родинних стосунків; здійснювати соціальний супровід жінки, яка має намір відмовитися від новонародженої дитини або змінила своє рішення [2; 3].

Діти, позбавлені батьківського піклування, складають велику групу в Україні. Кожна держава визначає власні шляхи подолання цього явища та надання соціального захисту дітям, які залишилися без піклування батьків. За пріоритетністю форми опіки в міжнародній практиці визначаються так: *усиновлення, опіка в сім'ях родичів, прийомна сім'я, інтернатний заклад*.

В Албанії на державному утриманні перебувають 1200 дітей, в Ірландії – 3000, у Великобританії – 42000 [3, с. 272]. Різноманітна підтримка надається опікунам. Соціальні працівники відвідують фостерних дітей, інші – фостерних опікунів. Рада присяжних в Англії займається питанням соціально-опікунчої роботи з дітьми, які не мають батьків. Таких дітей намагаються ввести в сім'ю. Проте попередньо з майбутніми батьками-опікунами проводиться тренінгова робота.

У багатьох країнах світу у судах при розгляді питань із захисту прав дитини завжди присутні психолог і соціальний працівник. Соціальний працівник проводить обстеження способу життя батьків дитини і подає свій висновок, який впливає на рішення суду. Сьогодні демократичні суспільства стикаються з серйозними проблемами соціального сирітства та його профілактики. Працівники соціальної сфери, педагоги повинні вчити громадян тому, як жити разом в умовах демократії у суспільстві. Навіть найменші діти можуть навчитися демократії. Їх права мають бути захищеними. Кожен може мати родину, де про них попіклуються.

Державна політика передбачає сприяння органічному поєднанню кваліфікації й особливих духовних якостей фахівців соціальної сфери, сприяє формуванню високої моральної відповідальності, готовності віддано виконувати свій професійний обов'язок із захисту прав дитини.

Список використаних джерел:

1. Методи роботи соціального педагога: матеріали творчої групи соціальних педагогів / Ганна Бондаренко та ін. – К. : Редакції загальнопед. Газет, 2012. – 96 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
2. Овчарова Р. В. Книга соціального педагога. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 480 с.
3. Соціальна педагогіка: Навчально-методичний комплекс / за ред. А. Й. Капської. – К.: ДЦССМ, 2003. – 338 с.
4. Технології соціально-педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. Капської А. Й. – К., 2000. – 372 с.

В.А. Аннінкова

*студентка I курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: Viktoriaanninkova@gmail.com*

*Науковий керівник – Н. Т. Тверезовська,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,*

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

Сирітство як соціальне явище існує в будь-якому суспільстві: завжди були, є і будуть діти, які з різних причин залишаються без батьків, а їх розвиток відбувається або в іншій сім'ї, або в спеціально створених для цього установах. Однак на сьогодні в Україні особливо гостро постала проблема соціального сирітства. Причини, через які діти залишаються без батьківського піклування та виховання, різні, однак наслідок один – дитина позбувається конституційного права на сімейне виховання, тому багато в чому подальша доля таких дітей залежить від ставлення до цієї проблеми як суспільства, так і держави загалом. На нашу думку, є низка нагальних питань, а саме: що держава зробила для того, щоб діти були з батьками, і не мали потреби виїзду за кордон, що стосується проблеми пошуку роботи, рівня заробітної плати, платної освіти і не розумінням чи небажанням змінювати ситуацію?

Актуальні проблеми соціального сирітства відображенні в педагогічних, психологічних, соціальних, юридичних працях, які стосуються: психологічного визначення таких термінів, як «бездомні», «бездоглядні», «діти вулиці», «безпритульні», «діти, позбавлені батьківського піклування», «соціальні сироти» (І. Пінчука, С. Толстоухової, Є. Холостової, О. Панова); проблем сирітства, причин зростання соціального сирітства та соціальними наслідками позбавлення дітей батьківської опіки (А. Ліханова, Н. Міщенко, Є. Рибінського, В. Яковенка); розкриття соціально- педагогічних питань соціального сирітства (Л. Волинець, Н. Комарової, А. Капської, М. Лукашевича, І. Миговича та ін.); нормативно-правового забезпечення захисту соціальних сиріт (Л. Кривачук, І. Пеша, Р. Вайнолата ін.). Окремими питаннями державної політики із захисту прав дитини займалися З. Кияниця [1], І. Кучеріна [2], у тому числі, захист прав дитини за допомогою норм міжнародного приватного права досліджував О. Гончаренко. Роботи М. Батенчук присвячені забезпеченню майнових прав дітей [3]. Однак з позицій науки державного управління, вивчення нормативно-правового забезпечення прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, станом на сьогодні не проводились. Метою статті є дослідження нормативно-правової складової механізму державного управління щодо забезпечення прав дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і розробка практичних рекомендацій щодо покращення ефективності механізмів виконання та дотримання прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на регіональному рівні. Важливим є визначити основні причини збільшення сиріт у Львівській області та дотримання права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні, та сформулювати зокрема авторське визначення терміну «дитина-сирота».

На сучасному етапі свого розвитку держава витрачає величезні кошти для надання різного виду матеріальних допомог та пільг на утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, однак, зважаючи на збільшення кількості сиріт в Львівській області, можна стверджувати, що механізм заходів щодо попередження виникнення сирітства ще є неідеальним. З метою забезпечення реалізації кожною дитиною права на виховання в сім'ї, зростання в безпечному сімейному оточенні, підвищення ефективності роботи державних органів та органів місцевого самоврядування із запобігання соціальному сирітству, вдосконалення системи надання соціальних послуг дітям і сім'ям з дітьми, прийнято Указ Президента «Про національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» [9]. Основна мета стратегії є створення належних умов для

забезпечення реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, запобігання поширенню соціального сирітства, утворення в суспільстві сімейних цінностей. Тому відповідно до вище наведеного Указу Президента України [9] у Львівській області прийнято розпорядження голови обласної державної адміністрації «Про затвердження плану заходів з виконання у 2013 році Національної стратегії профілактики соціального сирітства на період до 2020 року у Львівській області». Основним законодавчим документом, в якому містяться головні положення щодо захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є Закон України «Про охорону дитинства» (із змінами) [10]. Зазначеним Законом визначені основні положення щодо створення необхідних умов для всебічного і гармонійного розвитку, підготовки до самостійного життя та праці дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Зокрема діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, можуть бути передані під опіку чи піклування, на усиновлення або бути влаштовані на виховання. При цьому на виховання вони можуть передаватися в сім'ї громадян (прийомні сім'ї), в будинки дитини, дитячі будинки, школи-інтернати, дитячі будинки сімейного типу. Контроль за умовами виховання і проживання таких дітей покладається на органи опіки і піклування, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й інші спеціально уповноважені органи.

Удосконалення нормативно-правового механізму державної соціальної політики потребує подальшого доопрацювання, що стосується попередження виникнення сирітства в Україні. Це можливо через проведення профілактичної роботи серед населення та створення системи контролю та моніторингу за взяті державою зобов'язання щодо повного державного забезпечення прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Аналіз недоліків системи правового забезпечення дають змогу виявити причини збільшення у Львівській області кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Список використаних джерел:

1. Кияниця З. Захист прав дитини як пріоритет державної політики / З. Кияниця // Права дитини: сучасний досвід та інновації : зб. інфор. і метод. матер. ; за заг. ред. Г. Лактіонової. – К. : Либідь, 2005. – С. 12–21.
2. Кучеріна І. Молоде покоління потребує надійного правового захисту / І. Кучеріна // Вісник прокуратури. – 2006. – № 7. – С. 38–42.
3. Батенчук М. Удосконалення організаційних механізмів забезпечення майнових прав дітей на регіональному рівні / М. Батенчук // Ефективність державного управління [Електронний ресурс] : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 25. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Edu/2010_25/fail/Batenchuk.pdf.
4. Чисельність дітей, усиновлених протягом року (2000 – 2010 рр.) [Електронний ресурс] ; Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
5. Статистична звітність 1-ОПС щодо кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс] ; Інформація Служби у справах дітей Львівської обласної державної адміністрації. – Режим доступу : http://SuSD_LODA@ukr.net.
6. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / [за заг. ред. А. Й. Капської]. – К., 2000. – 246 с.

7. Стан реалізації державної політики щодо захисту прав дитини. Підсумки діяльності Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини за 2009 рік (короткий виклад). Перспективи на найближчий період (2010 рік) [Електронний ресурс] // Режим доступу : www.ditu.gov.ua/docs/stan-derzh-polit-2009.doc.
8. Павлик Н. Соціальне сирітство в законодавчому полі України / Н. Павлик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://eprints.zu.edu.ua/4353/1/ Павлик_Н._П.pdf](http://eprints.zu.edu.ua/4353/1/Павлик_Н._П.pdf).
9. Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року : Указ Президента України від 22.10.2012 р. № 609/2012. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.

А. С. Веренька,
*студент I курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України*
E-mail: a.verenka77@gmail.com
Науковий керівник – Н. Т. Тверезовська,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
Національний університет біоресурсів і природокористування України*
e-mail: tverezovskaya@nubip.edu.ua

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В УКРАЇНІ

Соціальне сирітство – явище, яке виникло у ХХІ столітті, спричинене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків, по відношенню до неповнолітньої дитини.

До категорії дітей-сиріт відносяться діти, у яких немає батьків або вони позбавлені батьківських прав. Також сюди належать обмеження в батьківських правах, визнання батьків зниклими безвісти, недієздатними (обмежено дієздатними), які перебувають у лікувальних установах, оголошення їх померлими, відбування ними покарання в місцях позбавлення волі підозрюваних і обвинувачених у скоєнні злочинів.

Причинами соціального сирітства дуже багато. Їх можна згрупувати за найбільш важливих напрямів.

1. Зниження ролі сім'ї у вихованні дітей. Воно обумовлено такими причинами:

- недостатня увага до сім'ї з боку держави;
- низький рівень матеріального благополуччя значної частини сімей;
- прагнення деяких батьків перенести тяжкість виховання на інших, перш за все на дитячий сад або школу, а «заможні» батьки на домашніх вихователів (гувернерів);
- деформація відносини молодих людей до сім'ї, сімейного життя;
- жорстоке ставлення до дітей і насильство в сім'ях.

Деформація відносини молодих людей до сім'ї, сімейного життя є серйозною проблемою. Її причини можна назвати:

- активне впровадження у свідомість людей ідей про те, що в «сучасному цивілізованому світі» сім'я втратила своє значення,
- про не обов'язковість створення сім'ї, альтернативність сім'ї;
- пропаганда свободи сексуальних відносин – «вільного кохання»;
- заперечення необхідності і моральної цінності офіційних сімейних відносин.

Профілактика є одним з перспективних і важливих напрямків діяльності в соціальній роботі для соціального сирітства. Вчасна профілактика – це велечезний внесок у майбутнє нації (тобто зменшення кількості сиріт)

Згідно точки зору авторів енциклопедичного словника соціальної роботи Л. Кунельський і М. Мацковская [1] під профілактикою розуміються науково обґрунтовані і своєчасно вжиті дії, спрямовані на запобігання можливих фізичних, психологічних або соціокультурних колізій у окремих індивідів групи ризику, збереження, підтримку і захист нормального рівня життя і здоров'я людей, сприяння їм у досягненні поставлених цілей та розкриття їх внутрішніх потенціалів

Для профілактики сирітства в Україні необхідно:

1. Розвивати та підтримувати іноземне усиновлення.
2. Підтримувати та розвивати інтернатні заклади. В Україні функціонує розгалужена мережа інтернатних закладів 13 типів.
3. Розвивати систему підтримки сімей за місцем проживання з метою запобігання розриву сімейних зв'язків та попередження соціального сирітства.

Науковці виділяють такі види профілактичної діяльності: первинна, вторинна, третинна

1) первинна профілактика – комплекс заходів, спрямованих на запобігання негативного впливу біологічних і соціально-психологічних факторів, що впливають на формування поведінки, що відхиляється. Слід зазначити, що саме первинна профілактика (її своєчасність, повнота і постійність) є найважливішим видом превентивних заходів у галузі запобігання відхилень у поведінці дітей та підлітків;

2) вторинна профілактика – комплекс медичних, соціально-психологічних, юридичних та інших заходів, спрямованих на роботу з неповнолітніми, що мають девіантну та асоціальну поведінку (пропускають уроки, систематично конфліктуючими з однолітками, що мають проблеми в сім'ї). Основними завданнями вторинної профілактики є недопущення здійснення підлітком більш важкого проступку, правопорушення, злочину;

3) третинна профілактика – комплекс заходів соціально-психологічного і юридичного характеру, що мають на меті запобігання вчиненню повторного проступку підлітком, який залишив медичну установу для неповнолітніх, які потребують соціальної реабілітації

Головні шляхи подолання соціального сирітства:

1. стабілізація соціально-економічних і політичних процесів у суспільстві;
2. відродження духовної культури нації;
3. економічна, законодавча, соціальна підтримка сім'ї, материнства і дитинства;
4. відродження, розвиток і пропаганда кращих виховних традицій, заснованих на гуманізмі, любові і повазі до дитини; повернення «виховання» в навчальні заклади;
5. реорганізація життєдіяльності системи закладів для дітей-сиріт, у тому числі виховних систем цих установ;
6. удосконалення системи влаштування дітей-сиріт.

Профілактикою соціального сирітства і роботою з неблагополучними сім'ями займаються у нас органи опіки та піклування. Однак не можна сказати, щоб ця система працювала ефективно. Дісталася нам у спадок ще з радянських часів, вона спочатку не була розрахована на тісну взаємодію з сім'єю.

Список використаних джерел:

1. Кунельский Л.Э., Мацковский М.С. Энциклопедия социальной работы. В 3 т. Т. 3.: Пер. с англ. М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1994. 1024 с. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1556/> (дата звернення 13.03.2018)

О.А. Гончаренко

*студентка 1 курсу, групи СР-17001 МЗ, спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: 9823@i.ua*

Г.М. Ржевський

*кандидат психологічних наук, доцент, докторант,
доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: manpower44444@gmail.com*

ПРОФІЛАКТИКА РАНЬОГО СИРІТСТВА ЯК СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Соціальне сирітство є однією з найбільш актуальних сучасних проблем українського суспільства.

Соціальне сирітство – одне з найсумніших явищ життя сучасного суспільства, оскільки дитина стає сиротою при живих батьках.

Профілактика є одним із перспективних і важливих напрямків діяльності в роботі з подолання соціального сирітства, тому що йому легше запобігти, ніж боротися з ним. Пріоритетним завданням у профілактиці соціального сирітства є важливість підтримки і зміцнення статусу соціально здорової сім'ї.

Профілактична робота безпосередньо у громадах здійснюється фахівцями із соціальної роботи, посади яких були введені у штати центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у 2012 році. В першу чергу вона спрямована на:

- 1) зниження числа позбавлень батьківських прав через здійснення заходів з підвищення виховного потенціалу батьків, розвитку навичок догляду за дитиною;
- 2) зниження чисельності дітей, що потрапляють в установи без позбавлення батьків батьківських прав або за заявою батьків;
- 3) роботу з сім'єю на різних стадіях життєвих обставин для недопущення вилучення дитини з родини;
- 4) підвищення якості соціальних послуг, що надаються суб'єктами соціальної роботи дітям і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах;
- 5) залучення громади та активу села до безпосередньої роботи з соціально вразливими сім'ями;
- 6) проведення інформаційно-просвітницьких та інших заходів, спрямованих на посилення орієнтації молоді району, учнів старших класів загальноосвітніх шкіл району на шлюб та відповідальне батьківство.

З метою формування відповідального та усвідомленого батьківства, попередження раннього соціального сирітства центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді проводиться робота серед молоді, а саме:

- серед студентської молоді та батьків в рамках роботи Шкіл відповідального батьківства;

- серед молодих жінок в рамках роботи консультативних пунктів при жіночих консультаціях та пологових стаціонарах;
- серед вагітних жінок і матерів, які мали намір відмовитися від новонародженої дитини в консультативних пунктах при жіночих консультаціях та пологових стаціонарах;
- робота проводиться з матерями та сім'ями, де є діти, тимчасово влаштовані до будинку дитини з метою повернення їх у сімейне оточення;
- серед учнівської та студентської молоді в рамках роботи мобільного консультативного пункту.

Вчасне виявлення, поінформування щодо сімей та налагоджена взаємодія усіх суб'єктів соціальної роботи дасть змогу у кінцевому результаті мінімізувати негативний вплив на сім'ю, подолати труднощі та не допустити випадків вилучення дітей із сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Артющкіна Л.М. Сирітство в Україні як соціально педагогічна проблема (соціально-правовий аспект) / Л. М. Артющкіна, А. О. Полянничко. – Суми : Сум ДПУ, 2002. – 268 с.
2. Коваленко О.О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен : дис. кан. соціол. наук : 22.00.03 / Коваленко О.О.; НАН України, Ін-т соціології. – К., 2006. – 212 с.
3. Терновець О.М. Соціальне сирітство як соціально-педагогічна проблема / О. М. Терновець // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – № 3. – С. 61–68.
4. Шепелева Г.А. Соціальне сирітство: постановка проблеми / Г.А. Шепелева. – С. 97–102.

***А. М. Левченко,**
студентка I курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: levchenkoalinado@gmail.com*

***Л. В. Вікторова,**
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: viktrova17@ukr.net*

ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ З ПРОБЛЕМ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Нині кількість випадків насильства над дітьми у неблагополучних сім'ях в Україні зростає з кожним роком.

Насильство у сім'ї - це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування батьків по відношенню до дитини.

У правовій базі України визначення насильства, яке є складовою жорстокого поводження з дітьми, представлено Законом України №2789-III "Про попередження насильства в родині" від 15.11.2001 р. У статті 1 "Визначення термінів" визначено види насильств:

- фізичне насильство – навмисне нанесення одним членом родини іншому побоїв, тілесних ушкоджень, що можуть привести або привели до смерті постраждалого, порушення фізичного або психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі та достоїнству. Всі дії, спрямовані на спричинення дитині фізичної шкоди, заборонені законом:

– сексуальне насильство –протиправне зазіхання одного члена родини на статеву недоторканність іншого члена родини, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена родини. Поняття "сексуальне насильство" містить в собі не лише зґвалтування, а й сексуальні домагання, непристойні пропозиції, а також будь-які образливі дії, що мають сексуальний характер;

– психологічне насильство –насильство, пов'язане з дією одного члена родини на психіку іншого шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими спеціально створюється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе й може заподіюватися або заподіюється шкода психічному здоров'ю;

– економічне насильство –навмисне позбавлення одним членом родини іншого житла, їжі, одягу й іншого майна або засобу, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Найнебезпечніше те, що насильство дає дуже серйозні негативні соціальні наслідки. Воно породжує терор, безладдя; відчуття відсутності допомоги, невпевненості, безнадійності або безсилля, відчуття провини, відчуття придушення волі, відсутність самоповаги, роздуми про самогубство, самозвинувачення.

Вважаю, що насильство вчиняють, насамперед, особи, що відносяться до наступних груп ризику: особи, в сім'ї яких є душевнохворі, або батьки алкоголіки чи наркомани; підлітки, що виховуються без контролю і вживають алкоголь і наркотики; особи з аномаліями психіки або педагогічно запущені діти.

Можна виділити наступні основні напрямки профілактичної та корекційної роботи щодо насильства:

– соціальні працівники, психологи, лікарі, медичні сестри, адвокати та інші спеціалісти повинні володіти необхідними знаннями для надання професійної допомоги жертвам насильства;

– створення служб соціального і медичного контролю за здоров'ям сімей, виявлення психічних і сексуальних розладів, створення психіатричних кабінетів при поліклініках;

– створення програм щодо боротьби з поширенням наркоманії й алкоголізму;

– створення навчальних програм, що включають спеціальну сексуальну освіту, основи безпечного спілкування, що охоплюють дітей і підлітків, батьків, педагогів, співробітників служб соціального захисту і міліції;

– активне залучення підлітків до роботи, створення клубів за інтересами для дітей та підлітків;

– реабілітаційна робота з особами, притягнутими до кримінальної відповідальності, створення психологічних і психіатричних служб при виправно-трудових колоніях, широке впровадження освітніх програм, адекватне лікування осіб, яким рекомендоване амбулаторне примусове спостереження і лікування в психіатра;

– створення спеціалізованих лікувально-реабілітаційних центрів; просвітницько-профілактична робота з батьками, залучення їх до занять у тренінгових групах із метою підвищення їх психолого-педагогічної поінформованості щодо адекватного виховання дітей.

Таким чином, слід активно боротися з проявами насильства: сприяти гуманізації і гармонізації людських відносин у соціумі. Підвищувати рівень поінформованості

громадськості про наявність і масштаби проблеми насильства, надавати інформацію про те, куди можна звернутися при акті насильства.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" від 15 листопада 2001 року
2. №2789-III // <http://www.rada.gov.ua>
3. Кубіцький С.О. Слободянюк А.В. Соціально-правовий захист дітей від насильства в сім'ї. *Вісник Національного університету оборони України*, 2011. 3 с.
4. Ржевський Г.М. Гончаренко О.А Соціально-педагогічна робота з попередження насильства над дітьми. Г.М. Ржевський, О.А. Гончаренко. – К. : Видавництво "НУБіП", 2017. – С.181-189.
5. Технології соціально-педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. Капської А. Й. –К., 2000. – 372 с.

В. М. Мельничук,

студентка 1 курсу спеціальності «Соціальна робота»,

Національний університет біоресурсів і природокористування України.

e-mail: vitamelnychuk1998@gmail.com

Л. В. Вікторова,

доктор педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

e-mail: viktorova17@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У ДІТЕЙ-СИРІТ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ

Для того щоб виховати в дітей лідерські якості, варто використовувати різні методи роботи, а також різні підходи. Перш за все не варто забувати, щоб виховати в людини якусь якість ми індивідуально підбираємо план та напрям роботи, адже вплив на психологічний стан дитини потребує знань та вмінь, які якнайкраще зможуть реалізувати цілі освітнього чи виховного професу. Досить важко скорегувати такий план відносно дітей-сиріт, тому що вони мають власний психологічний стержень.

Сирітство в Україні – тема глобальна і досить популярна. Сирота - це особа яка залишилась без батьків, як правило такий термін вживають до неповнолітніх. Причини для виникнення України сирітства багато, серед них економічна ситуація в країні, неблагополучні сім'ї, а сьогодні виникли такі поняття, як діти батьки, яких загинули в АТО та соціальні сироти. Все таки крім матеріальних ресурсів варто замислитись: а чим відрізняють діти-сироти від дітей, що ходять у державні школи, що не потребують підтримки держави тощо. Все таки це психологічний стан. Такі діти відрізняють зазвичай заниженою самооцінкою, вони завжди перебувають в стані тривоги і напруги і зневіри тощо. Сироти пояснюють усе життя ієрархічною драбиною суспільства, де вони поділяють «всіх на чужих і своїх, чуже і наше».

Найбільш важко темою є те що такі діти пристосувались до життя в інтернаті, за чотирма стінами, повністю знаходячись під опікою вихователів. Після виповнення повноліття вони мають вийти в соціальне середовище, яке кардинально відрізняється від

їхнього бачення світу, сформованого в сиротинці. Вони не готові до адаптації ні морально, ні матеріально. Важливою перешкодою на шляху стає невміння правильної комунікації. При спілкуванні, діти позбавлені батьківського спілкування, зазвичай, нервові та стривожені. Стан ізоляції-негативно впливає на їхній розвиток та діяльність. Зазвичай вони не повністю розуміють свої талантів та можливостей, мають слабкий прояв орієнтації на майбутнє. Взагалі таких психологічних нюансів багато, але найважливішим завданням, і соціального працівника зокрема, є реалізації цілей пов'язаних з вихованням сильних якостей особистості у дітей позбавлених батьківського тепла. До таких якостей ми відносимо: лідерство, відповідальність, сміливість, критичне мислення, дружелюбність та стратегічність тощо. Одним із таких методів є тренінг.

На сьогодні тренінг є найпопулярнішим засобом для виховних цілей. Під час проведення тренінгу ми можемо використовувати різні терапії та прийоми, такі як: невербальне спілкування, арт терапії, презентації тощо. Тренінг краще сприймається і дозволяє розвинути критичне мислення. Спробуємо розглянути найголовніші особливості, які характерні для даного методу навчання у сиротинцях.

Розробляючи такий захід для дітей сиріт, соціальний працівник чи вихователь має враховувати усі нюанси та чинники, що можуть завадити досягненню поставлених цілей.

По перше, врахувати, що тренінг не можна проводити лише раз. Він має поступову розвивати здібності його учасників. Наприклад на першому тренінгу ми вчимося слухати, а на наступному спілкуватись.

По друге, тематика має бути спрямована на створення адаптаційного механізму, щоб подолати бар'єр між соціумом і тим світом у якому живуть сироти.

По третє, ми маємо використати якусь терапію на початку тренінгу, тому що діти сироти мають свої психологічні особливості, їх потрібно повернути у свій бік та зосередити на тематиці заходу. Як приклад це може бути арт чи флористична терапія. Плюсом терапій є те що вони допомагають зняти стан напруженості та тривоги, що як зазначалось вище характерно для цих дітей.

Група у якій проводиться тренінг має бути не великою, оскільки діти із складною ситуацією в житті, що проживають у ізоляції від зовнішнього світу мають ще й риси характеру, притаманні їм, які можуть проявлятися при безпосередньому контакті. Тому крім того, що ведучий має вплинути на групу, він має знайти індивідуальні особливості кожного учасника, намагатись розкрити позитивні риси характеру, тому для ведучого важливою є психологічна підготовка.

Так як діти позбавлені свободи вибору, варто зосередити увагу на тому що під час заходу учасник може сам обрати, наприклад, інструмент з яким йому буде зручно працювати (ручка червона, зелена, синя на вибір). Такі дрібниці допомагають зблизити дитину з ведучим, а безпосереднє бажання двох сторін сприяє позитивному результату.

Найкраще сприймається інформація, якщо її викладає людина з досвідом, тобто той хто досяг багато чого у цій сфері, наприклад, якщо говорити про бізнес то це може бути відомий бізнесмен чи директор маленької компанії.

Для виховання лідерських якостей важливим є елемент творчого мислення, яке можна поєднувати з терапіями. Критичне мислення розвинути шляхом «Мозкового штурму». Влучні та коректні питання, та поставлені завдання допоможуть поступово виховувати вище перелічені якості.

І найголовніше у кожного лідера має бути одна хороша риса, як зазначає Олдоса Хакслі «Секрет геніальності в тому, щоб зберегти дух дитинства на все життя і ніколи не

втрачати ентузіазм». Тому тренінг має бути позитивним та ціле-направленим, щоб відволікти дітей від буденних проблем.

Список використаних джерел

1. Кияшко Л.А. Проблема формирования толерантных взаимоотношений подростков разных национальностей и беженцев, проживающих в Украине. – К., 2002. – 94с.
2. Никандров В.В. Антитренинг, или Контуры нравственных и теоретических основ психотренинга: Учебное пособие. – СПб. : Речь, 2003. – 176 с.
3. Фил Рэйс, Бренда Смит. 500 лучших советов тренеру. – СПб. : Питер, 2002. – 128 с.

М. А. Миколаєнко,
*студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: mykolaenko228@gmail.com*
С. О. Кубіцький,
*Науковий керівник –
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kubitskiy@ukr.net*

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ СИРІТСТВА В УКРАЇНІ

Профілактика соціального сирітства та підтримка виховного потенціалу сімей потребує вдосконалення умов, форм та методик надання соціальних послуг сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах. З метою забезпечення реалізації кожною дитиною права на виховання в сім'ї, зростання в безпечному сімейному оточенні, підвищення ефективності роботи державних органів та органів місцевого самоврядування із запобігання соціальному сирітству, вдосконалення системи надання соціальних послуг дітям і сім'ям була затверджена Національна стратегія (далі Стратегія) профілактики соціального сирітства на період до 2020 року. Головним завданням Стратегії є раннє виявлення сімей, у яких є ризик опинитися у складних життєвих обставинах та вчасне надання їм якісних соціальних послуг. З урахуванням заключних зауважень Комітету ООН з прав дитини, які Україна отримала в січні 2011 року за результатами свого звіту за п'ять попередніх років реалізації Конвенції ООН про права дитини планувалося на першому етапі реалізації Стратегії (до 2015 року) зменшити кількість дітей-сиріт щонайменше на 10 тисяч; також значно скоротити кількість дітей, які виховуються в інтернатних закладах, підвищити ефективність роботи органів влади, соціальних служб. Крім того, Національна стратегія передбачає надавати сім'ї не лише матеріальну допомогу, а також і психологічну, педагогічну, юридичну та інші можливі види допомоги нематеріального характеру [2].

Реалізація стратегії держави щодо профілактики соціального сирітства в Україні сприяє підтримки виховного потенціалу родини, ранньому виявленню можливих криз з метою збереження родин. Особлива роль в цьому процесі належить місцевим органам влади, які максимально наближені до проблем і потреб конкретних сімей. Це дозволяє не допустити вилучення дитини у батьків за рахунок своєчасного втручання в сім'ю і прийти на допомогу родинам якомога раніше, коли батьки ще можуть і хочуть подолати труднощі.

За останніми даними Міністерства соціальної політики робота щодо створення умов для забезпечення належного соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах здійснюється у наступних напрямках:

- виявлення сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- запровадження якісно нових соціальних послуг для дітей з підготовки їх до повернення в біологічну сім'ю після тривалого перебування у закладах державного утримання;
- запровадження нових форм та методів роботи щодо забезпечення соціального супроводу батьків, у яких діти відібрані без позбавлення батьківських прав, а також батьків, які позбавлені батьківських прав і мають намір звернутися до суду з позовом про їх поновлення;
- розвиток сімейних форм виховання.
- удосконалення соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, із числа випускників інтернатних закладів [2; 3].

Відмічено, що за останні роки в Україні продовжує спостерігатися тенденція до зменшення чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: з 95 956 осіб у 2011 р. до 83 716 осіб у 2014 р. (без урахування АР Крим, м. Севастополь). В усіх регіонах України спостерігається збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які охоплені сімейними формами виховання (опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу), з 73 345 у 2011 р. до 73 255 осіб у 2014 р. (без урахування АР Крим, м. Севастополь). Станом на 01.01.2015 року в Україні функціонувало (без урахування АР Крим, м. Севастополь): - 918 дитячих будинків сімейного типу, в яких виховувалося 6081 дитина; - 4123 прийомні сім'ї, в яких виховувалося 7449 дітей.

У прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу станом на 01.01.2015 р. виховувалося 13530 дітей. У сім'ях опікунів, піклувальників виховувалося 59725 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [3]. Однак у зв'язку з подіями на сході України загострилися соціально-економічні проблеми вразливих громадян. Більш ніж 900 тисяч вимушених переселенців, кожен шостий з яких є дитиною, наразі потребують допомоги та підтримки. Тисячі сімей втратили годувальників, збільшується кількість неповних сімей. Першочергового значення набули питання безпеки, збереження життя і здоров'я дітей, особливо тих, які продовжують перебувати в зоні АТО, забезпечення їх права на виховання в сімейному середовищі [3]. Значна кількість дітей, які були евакуйовані з територій збройного конфлікту, перебувають без супроводу батьків у оздоровництвах, інтернатах, у сім'ях родичів, знайомих, проживають на вулицях. Непоодинокими є випадки втрати зв'язків дітей зі своїми батьками, законними представниками, братами, сестрами. Зважаючи на вищезазначене, слід констатувати, що Національна стратегія профілактики соціального сирітства до 2020 року та План її реалізації потребує перегляду та відповідних змін і доповнень, що відповідали б на нові загрози та враховували процеси децентралізації, нові міжнародні стандарти захисту дітей та розвитку соціальних послуг дружніх до дітей та сімей.

Список використаних джерел:

1. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей [Електронний ресурс] : Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.

2. Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Указ Президента України 22 жовтня 2012 року № 609/2012. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.

3. Про стан виконання Плану заходів з реалізації Національної стратегії профілактики соціального сирітства у 2014 році [Електронний ресурс] : Звіт Мінсоцполітики за 2014; 27 квітня 2015. – Режим доступу : info@mlsp.gov.ua.

О.Г. Новіцька

*студентка I курсу навчальної групи СР17001МЗ спеціальності «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: oksnovickaya@ukr.net*

І.В. Сопівник

*доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної педагогіки та
інформаційних технологій в освіті,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: irvisop@meta.ua*

ПІДГОТОВКА МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ЯК УМОВА ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

В Україні, станом на 2016 рік близько 70000 дітей є соціальними сиротами. Така ситуація обумовлена рядом об'єктивних та суб'єктивних чинників. По-перше, нестабільна соціальна ситуація або, інакше кажучи, соціально-економічна, пов'язана із зубожінням сімей (безробіття обох або одного з батьків, жебрацтво, тривала відсутність, розлучення батьків, відсутність постійного житла). По-друге, морально-етична та психологічна, зокрема асоціальний спосіб життя батьків, різні види залежності, примушення дітей до жебракування, злочинні діяння батьків, різноманітні форми насильства, спрямовані на дітей, раннє або позашлюбне материнство; дисфункційність сім'ї – неповна, новоутворена, багатодітна, сім'я інвалідів; нездорова емоційна атмосфера в сім'ї, конфліктність її членів. Усі ці причини безпосередньо впливають на українську сім'ю і, як наслідок, спричиняють значну кількість негативних явищ, з яких найшвидше поширюється явище біологічного і соціального сирітства. Переконані, ні в кого не викликає сумніву, що в сім'ї формуються світогляд, морально-естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтири дитини, тобто всі ті якості, які згодом становитимуть її сутність як особистості.

Внутрішні причини виникнення соціального сирітства, на відміну від зовнішніх, утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї. Для них є характерними такі основні ознаки, як суб'єктивність виникнення і існування та залежність від зовнішніх негативних факторів. Їх поява здебільшого обумовлена внутрішніми сімейними проблемами. Проте і зовнішні фактори (несприятлива соціально-економічна ситуація в державі, безробіття тощо) часто стають каталізаторами негативних процесів в середині сім'ї. До таких причин відносять позашлюбне народження дитини, відмову від новонароджених немовлят, погані матеріальні та житлові умови, помилки у вихованні, жорстокість і знущання з боку батьків, поширення алкоголізму, наркоманії, ув'язнення батьків, а також неповну сім'ю, стан морально-психологічного клімату тощо.

Соціальне сирітство – явище, обумовлене комплексом чинників. Профілактика вимагає усунення всіх причин, які його породжують, подолання, нейтралізації або ліквідації наслідків.

Підвищення ролі сім'ї, а також моральної та соціальної відповідальності батьків за виховання дітей – це єдина задача, спрямована на стимулювання батьків мати дітей і, головне, підвищення відповідальності за їх виховання. Змінити сформоване відношення молодих людей до сімейного життя виключно важко. Треба, щоб самі батьки стали іншими, змінилися їх цінності, ідеали, діяльність з підтримки сприятливого морально-психологічного клімату в сім'ї і ставлення до виховання дітей.

Для запобігання появи соціальних сиріт та забезпечення психічного здоров'я дитини кожна сім'я зобов'язана дотримуватись певних умов виховання, а саме: мікроклімат здорових стосунків між усіма членами родини, що є наслідком правильної організації сімейного життя; приклад батьків; авторитет батьків; достатній рівень психолого-педагогічної культури батьків; усвідомлення батьками відповідальності перед суспільством за виховання дитини. Для ліквідації даної проблеми необхідно змінити політику щодо підготовки молоді до батьківства, навчити батьків виконувати свої функції в питаннях виховання дітей та турботи про них, роз'яснення відповідальності батьків за виховання законослухняних громадян нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Артющкіна Л. М., Полянничко А.О. Сирітство в Україні як соціально педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Суми : Сум ДПУ, 2002. 268 с.
2. Брутман В.Н. Причини соціального сирітства. *Соціальна робота*. 1994. №5. С.11-12.
3. Коваленко О.О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен: дис. кан. соціол. наук: 22.00.03. НАН України, Ін-т соціології. Київ, 2006. 212 с.
4. Терновець О.М. Соціальне сирітство як соціально-педагогічна проблема. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 3. С. 61-68.

Т.Д. Перепелюк

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

Н.А. Харченко

*кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

ФОРМИ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

Соціальне сирітство – одне з жакликих і сумних явищ життя сучасного суспільства, оскільки дитина є сиротою при живих батьках. Попередження і профілактика соціального сирітства є одним із перспективних і важливих напрямків діяльності в роботі з подолання соціального сирітства: легше запобігти, ніж боротися з даним негативним соціальним явищем. Пріоритетним завданням у профілактиці соціального сирітства є важливість підтримки і зміцнення статусу соціально здорової сім'ї, адже благополучна сім'я – це сім'я, яка знаходить сили вирішувати самостійно, без сторонньої допомоги наявні проблеми.

Аналіз сучасного стану профілактики соціального сирітства в діяльності соціального педагога та практичного психолога загальноосвітньої школи засвідчив про наявність надзвичайно низького рівня культури превентивної діяльності, що позначається на відсутності теоретичних та практичних знань із проблеми соціального сирітства та його профілактики, на усвідомленні наявності цієї проблеми в загальноосвітніх закладах взагалі, на володінні здатністю й готовністю до науково-дослідної роботи з питань профілактики соціального сирітства. Одним з напрямів роботи щодо підготовки соціальних педагогів та практичних психологів до соціально-педагогічної роботи з профілактики соціального сирітства в умовах школи може передбачати такі два напрями:

- 1) спеціальна підготовка соціальних педагогів та практичних психологів, які працюють на базі школи;
- 2) фахова підготовка майбутніх соціальних педагогів та практичних психологів на базі закладу вищої освіти.

Так, однією з форм спеціальної підготовки соціальних педагогів та практичних психологів може бути відвідування впродовж декількох місяців лекційних занять з метою теоретичної підготовки соціальних педагогів та практичних психологів до профілактичної діяльності, практичних занять – для знайомства із технологіями раннього виявлення соціальних сиріт у межах школи, тренінгових занять – із метою формування практичних навичок роботи з дітьми та батьками „групи ризику”; конференцій – за участю учених кафедр психології, педагогіки, соціальної педагогіки тощо, представників соціальних служб, ЗМІ, громадськості, учителів експериментальних навчально-виховних закладів для формування у соціального педагога і практичного психолога та педагогічного колективу толерантного ставлення до сімей, які перебувають у складних життєвих умовах. Також, доцільно проводити на базі шкільного навчального закладу ряд лекцій, диспутів, факультативів („Сутність та зміст соціального сирітства”, «Причини появи соціальних сиріт», „Міжвідомчий підхід в соціально-педагогічній роботі з дітьми та сім'ями «групи ризику»”, «Сучасні методи діагностування дітей групи ризику соціального сирітства»), спрямованих на науково-теоретичну підготовку соціальних педагогів та практичних психологів, класних керівників до роботи з роз'яснення сутності, змісту та причин появи соціальних сиріт, а також раннього діагностування соціального сирітства [1].

Практичні знання соціальних педагогів та практичних психологів з попередження і профілактики соціального сирітства можуть проводитися за допомогою спецкурсу „Сучасні технології попередження появи соціальних сиріт”, цікавою формою роботи є практикум „Створення банку даних інноваційного соціально-педагогічного досвіду, наукових розробок, інформаційно-аналітичних матеріалів про систему профілактики соціального сирітства”. Соціальні педагоги та практичні психологи можуть брати участь у проектах, аналізуючи регіональні програми профілактики соціального сирітства, які діють в Україні та країнах ближнього та дальнього зарубіжжя, у роботі з науковою літературою, інтернет-ресурсами, переглядом соціальних телепередач тощо.

Особливою формою роботи підготовки соціальних педагогів та практичних психологів є розробка та видання програм і методичних матеріалів (рекомендацій, посібників) із питань профілактичної діяльності в школі.

Профілактична робота безпосередньо у громадах здійснюється фахівцями із соціальної роботи, посади яких були введені у штат центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у 2012 році та можуть залучати до даної роботи соціальних педагогів та практичних психологів загальноосвітніх шкіл. В першу чергу дана робота спрямована на:

- зниження числа позбавлень батьківських прав через здійснення заходів з підвищення виховного потенціалу батьків, розвитку навичок догляду за дитиною;
- зниження чисельності дітей, що потрапляють в установи без позбавлення батьків батьківських прав або за заявою батьків;
- роботу з сім'єю на різних стадіях життєвих обставин для недопущення вилучення дитини з родини;
- підвищення якості соціальних послуг, що надаються суб'єктами соціальної роботи дітям і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах;
- залучення громади до безпосередньої роботи з соціально вразливими сім'ями;
- залучення фахівців психологічних служб та практичного психолога закладу освіти;
- проведення інформаційно-просвітницьких та інших заходів, спрямованих на посилення орієнтації молоді, учнів старших класів загальноосвітніх шкіл на усвідомлення важливості шлюбу та відповідальне батьківство тощо.

Робота з сім'ями здійснюється шляхом:

- інспектування та вивчення житлово-побутових умов, визначення оцінки потреб з метою раннього виявлення потенційних сімей з відповідними проблемами;
- ведення соціального супроводу сім'ї, який передбачає надання комплексу соціальних послуг спрямованих на подолання сім'єю життєвих труднощів та мінімізацію негативних наслідків;
- надання соціальних послуг членам сім'ї за карткою отримувача послуг.

Вчасне виявлення, поінформування щодо проблемних сімей та налагоджена взаємодія усіх суб'єктів соціальної роботи дасть змогу у кінцевому результаті мінімізувати негативний вплив на сім'ю, подолати труднощі та не допустити випадків вилучення дітей із сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Терновець О.М. Система профілактики соціального сирітства в діяльності соціального педагога. Соціальна педагогіка: теорія і практика. № 4, 2013. С. 48-57.

О. І. Сердюк

студентка магістратури 1 року навчання

спеціальності «Соціальна робота»

Національного університету біоресурсів і природокористування України

e-mail: alenska.s2803@gmail.com

Науковий керівник – Т. І. Ковальчук,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

e-mail: kovalchuk_tam@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ-СИРОТАМИ

Випадки жорстокого поводження з дитиною або його реальної загрози, якщо мова йде про прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу, повинні обов'язково розглядатися на засіданнях постійно діючих комісій із питань координації дій з попередження насильства у сім'ї. Виявлення фактів жорстокого поводження з дитиною або його реальної загрози у таких сім'ях здійснюється за стандартною процедурою, однак через обов'язковість соціального супроводу таких сімей соціальні працівники повинні вести постійний нагляд за поводженням з дітьми та наданням батькам і вихованцям необхідної методологічної та психологічної допомоги з попередження жорстокого поводження.

Представники адміністрацій інтернатного закладу повинні:

1. При отриманні звернення (повідомлення) про факти жорстокого поводження з дитиною або його реальної загрози адміністрація закладу зобов'язана негайно (протягом доби) письмово повідомити про це місцеву Службу у справах дітей, а у разі наявності ознак кримінального злочину – органи внутрішніх справ (кримінальну міліцію у справах дітей).
2. Направити дитину для обстеження стану її здоров'я до медичного пункту закладу, а у разі необхідності – до відповідного закладу охорони здоров'я з метою надання медичної допомоги і документування фактів жорстокого поводження. За необхідності потрібно терміново забезпечити дитині надання невідкладної медичної допомоги (викликати швидку допомогу).
3. Направити дитину для обстеження її психологічного стану до психолога закладу з метою надання первинної допомоги, з'ясування обставин ситуації і документування фактів жорстокого поводження. За необхідності потрібно терміново організувати для дитини невідкладну психологічну допомогу, залучити психолога з місцевого центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.
4. Провести службове розслідування. Якщо дитина зазнала жорстокого поводження з боку працівників закладу – притягнути до дисциплінарної відповідальності винних і обов'язково повідомити про це місцеву службу у справах дітей.
5. Забезпечити доступ до закладу і до необхідної інформації представників служби у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кримінальної міліції у справах дітей тощо.
6. Створити умови для проведення заходів психологічної реабілітації жертви і кривдника, особливо, якщо останнім виступає інший вихованець закладу.
7. Дотримуватися принципу конфіденційності щодо дитини-жертви особливо у межах закладу.
8. У разі необхідності вирішують разом з представниками органів опіки і піклування питання тимчасового або остаточного вилучення дитини-жертви або дитини-кривдника з закладу.
9. Організувати постійну просвітницьку роботу зі співробітниками і вихованцями з питань недопустимості жорстокого поводження з дітьми і методик ненасильницького виховання.
10. Організувати регулярний перегляд існуючих у закладі методик покарань і нагород щодо недопущення жорстокого поводження з дітьми [1].

Соціальний працівник інтернатного закладу має:

1. За наявності підозр щодо вчинення жорстокого поводження з дитиною або загрози такого поводження звернутися за консультацією до психолога і медичного працівника закладу для перевірки реальності підозр.

2. За наявності реальних підозр, фактів або звернення вихованця з питань жорстокого поводження з дитиною або загрози такого поводження негайно (протягом доби) письмово повідомити про це адміністрацію закладу та місцеву службу у справах дітей, а у разі наявності ознак кримінального злочину – органи внутрішніх справ (кримінальну міліцію у справах дітей).
3. Оцінити можливість проведення реабілітаційних заходів щодо дитини-кривдника у межах закладу.
4. Разом з психологом закладу та вихователем та / або психологом центру соціальних служб для сім'ї та молоді розробити і провести програму психологічної реабілітації жертви та кривдника, якщо останнім виступає інший вихованець.

Окремим напрямом профілактичної роботи з проблем жорстокого ставлення до дітей-сиріт є формування неприйняття жорстокого поводження з дітьми в колі ровесників в макро – та мікро середовищі. Діти повинні знати, що таке жорстоке поводження з однолітками, як воно карається, що це – ганебно. Необхідним у вихованні підлітків є формування дієвого неприйняття у них жорстокого поводження з ровесниками, створення умов в навчальних закладах, за яких можна почути голос дитини.

Соціально-педагогічний вплив передбачає використання всіх засобів і прийомів для досягнення виховного результату, ефективними є прийоми, які, сприяють формуванню позитивних рис вихованців, допомагають скорегувати спрямованість емоцій, ставлень, поведінки підлітка, корегують прояви негативної поведінки дитини.

Жоден метод впливу не може бути ефективним, якщо застосовується не в комплексі. Потрібен соціально-педагогічний вплив на дитину, створення сприятливого середовища для гармонійного, всебічного розвитку особистості дитини.

У загальноосвітніх закладах, закладах інтернатного типу тощо доцільно впроваджувати превентивні заходи з профілактики насильства, жорстокого поводження та агресивної поведінки серед неповнолітніх, запобігання негативним проявам серед учнівської молоді, проводити інформаційно-профілактичні заходи з дітьми-сиротами та педагогічними працівниками.

Шкільному педагогічному колективу, спільно з психологічною службою школи слід розпочинати роботу з профілактики агресивно-асоціальних негативних явищ в учнівському середовищі з діагностичної роботи. Необхідно чітко визначити, де може бути небезпека, хто у школі є потенційним «агресором» (у прихованій або відкритій формі), а хто може стати «жертвою».

Також розроблюють план заходів з організації профілактичної роботи, з метою роз'яснення юридично-правових наслідків для осіб, що порушують права дітей, прав та обов'язків дітей, відповідальності за злочини, скоєні неповнолітніми, організовують індивідуальні та групові консультації, постійно інформують вчителів та дітей про прояви та наслідки насильства. Особливу увагу приділяють формам прояву психологічного насильства, булінгу, дискримінації в учнівському середовищі.

Проводять роботу в напрямку вдосконалення психолого-педагогічної компетенції та підвищення рівня психологічної культури вчителів (консультування, соціально-психологічні тренінги, семінари-практикуми, методоб'єднання за участю працівників психологічної служби) для підвищення ефективності взаємодії педагогів з дітьми.

Виховання в умовах насильства дає нові покоління діячів – викладачів, керівників, депутатів та працівників різних установ, – схильних до нього у різноманітних сферах життя,

навіть у світовому масштабі. Тому треба широко інформувати людей, на всіх рівнях суспільного життя, про сучасні погляди на проблему насильства, про документи ООН з цього приводу: «Про права людини», «Про права дитини», «Про ліквідацію всіх видів дискримінації проти жінок». Це дозволить створити у суспільстві нетерпиме ставлення до насильства, усвідомлення людиною своїх прав [2].

Найнебезпечніше те, що насильство дає дуже серйозні негативні соціальні наслідки. Воно породжує терор, безладдя; відчуття відсутності допомоги, невпевненості, безнадійності або безсилля; відчуття провини; відчуття придушення волі; примари; відсутність самоповаги; настирливі спогади; напади страхів, депресію; фобії, смуток; роздуми про самогубство; самозвинувачення; втрату довіри; сумніви щодо віри в щось; наркотичну/алкогольну залежність; жагу помсти [3].

Сьогодні насильство у навчальних закладах – явище досить розповсюджене, але більшість шкіл його замовчують. Це призводить до того, що проблема «вибухає» рецидивами: суїцидальністю серед дітей, побиттям та іншими випадками, що регулярно транслюються з екранів наших телевізорів. Тому виявлення та попередження насильства над дітьми-сиротами є надзвичайно актуальним та важливим сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Виявлення, попередження і розгляд випадків насильстві) та жорстокого поводження з дітьми. Методичні матеріали для працівників освіти. Авт.-упор.: Буров С, Дубініна І., Онишко Ю., Смилова Л., Ясиновська М. – К. : Видавничий дім «КАЛИТА», 2007. – 36 с.
2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-III.
3. Насильство: профілактика і протидія. Методичні рекомендації для педагогічних працівників шкіл-інтернатів / упорядники: працівники науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи ІППОЧО [електронний ресурс: iprobuk.cv.ua/images/]. – 2011, – 37 с.
4. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян / Авт.: Журавель Т.В., Кочемировська О. О., Ясеновська М. Е. / За заг. ред. Безпалько О.В. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 242 с.